

Vrije
Universiteit
Brussel

Marlies Debrael
Vrije Universiteit Brussel
Faculteit der Letteren en Wijsbegeerte
Studiegebied Wijsbegeerte en Moraalwetenschappen
Promotor: J. Van Bendegem

LACHEN VOORBIJ DE GRENS

Een filosofische bespreking van humor

Proeve ingediend voor het behalen van de graad van Master in de Wijsbegeerte en
Moraalwetenschappen, afstudeerrichting Media-, Cultuur- en Politieke Filosofie

Academiejaar 2014-2015

Ik verklaar plechtig dat ik de masterproef, LACHEN VOORBIJ

DE GRENS: Een filosofische bespreking van humor, zelf heb geschreven.

Ik ben op de hoogte van de regels i.v.m. plagiaat en heb erop toegezien om deze toe te passen in deze masterproef.

Samenvatting Masterproef

Iedereen vertelt wel eens een mop. Weinigen weten echter wat er schuilt achter deze grappen. Waarom lachen we met de Jantjes, Hollanders en domme blondjes van deze wereld? Wat is de morele status hiervan? En heeft het überhaupt een functie? Dit zijn vragen die de meeste mensen zich niet stellen wanneer ze lachen met een grap. Ik besloot om dit wel te doen.

Het doel van mijn thesis is om een filosofische verhandeling te schrijven over humor. Zo zal ik de grootste en populairste bestaande theorieën omtrent humor toelichten en aan een kritische bespreking onderwerpen, onderzoek ik wat de morele status van humor is en bespreek ik wat de functie van humor is in onze maatschappij. Het is niet de bedoeling om tot een eenduidige definitie van humor te komen of om dé ethiek omtrent humor te ontwikkelen. Dit zijn immers kwesties waar na vele eeuwen nog steeds geen consensus rond is, en ik heb dan ook niet de pretentie om te denken dat ik even snel een oplossing kan bieden voor deze problemen. Wel hoop ik met mijn werk een bijdrage te kunnen leveren aan het huidige debat omtrent humor. De vraag wat kan op vlak van humor is de laatste jaren erg actueel. Begin dit jaar werd dit nog eens versterkt door de aanslagen op het satirische weekblad Charlie Hebdo. Met mijn thesis wil ik een kader schetsen om humor beter te begrijpen en tools aan te reiken om humor op een ethisch verantwoorde manier te kunnen inzetten en moreel te beoordelen.

De concrete onderzoeksvragen die ik hierbij zal stellen, zijn:

1. Wat is humor? Hoe is het ontstaan en geëvolueerd?
2. Wat zijn de sterktes en zwaktes van de grootste theorieën die proberen te verklaren wat humor is?
3. Wat is de functie van humor in onze maatschappij?
4. Zijn er grenzen aan humor? En wat is de morele status van humor?

Om een antwoord te kunnen bieden op deze vragen, voerde ik zowel een literatuurstudie als een empirisch onderzoek. Voor mijn empirisch onderzoek interviewde ik 16 personen die op professionele basis met humor bezig zijn en hield ik een enquête die door bijna 250 gewone mensen werd ingevuld, waarin ik peilde naar hun perceptie en beleving van humor.

Na bijna een jaar intensief bezig geweest te zijn met humor, ben ik zeker tot een aantal inzichten gekomen die ik in mijn thesis graag met u wil delen. Humor komt de laatste tijd erg negatief in het nieuws, maar wist u dat humor een uitstekende mediator is bij conflicten en dat het in tijden van oorlog kan helpen om de harde realiteit wat draaglijker te maken? Of dat er meer dan honderd definities zijn die proberen te verklaren wat humor juist is?

Maar wat u waarschijnlijkst het meest interesseert: zijn er nu eigenlijk grenzen aan humor? Wel, om daar achter te komen nodig ik u van harte uit om mijn thesis te lezen. Ik zal u alvast een tip geven: zoek het vooral niet te ver, de grens is dichterbij dan u denkt...

Abstract

The aim of my thesis is to write a philosophical treatise on humor. Therefore, I will critically discuss the biggest and most popular theories about humor, I'll talk about the moral status of humor and I will explain the role of humor in our society. It is not my intention to arrive at a clear definition of humor or to develop the ultimate ethics of humor. Well, I hope my work can contribute to the current debate about humor. In my thesis, I will outline a framework for a better understanding of humor and I will provide some tools to use humor in an ethical manner.

Trefwoorden: Humor, ethiek, lachen

Keywords: Humor, ethics, laughter

“Humor is reason gone mad” – Groucho Marx

“Humor can be one of our best surviving tools” – Allen Klein

“Le rire est le propre de l’homme” – Rabelais

‘Humor is mankind's greatest blessing’ - Mark Twain

‘Humor is the good natured side of a truth’ - Opie Read

“Nous ne viserons pas à enfermer la fantaisie comique dans une définition. Nous voyons en elle, avant tout, quelque chose de vivant. Nous la traiterons, si légère soit-elle, avec le respect qu’on doit à la vie. Nous nous bornerons à la regarder grandir et s’épanouir. De forme en forme, par gradations insensibles, elle accomplira sous nos yeux de bien singulières métamorphoses. Nous ne dédaignerons rien de ce que nous aurons vu. Peut-être gagnerons-nous d’ailleurs à ce contact soutenu quelque chose de plus souple qu’une définition théorique – une connaissance pratique et intime, comme celle qui naît d’une longue camaraderie. Et peut-être trouverons-nous aussi que nous avons fait, sans le vouloir, une connaissance utile”

(Bergson, 2012, achterflap)

Dankwoord

Beste lezer

Op dit moment heb u mijn masterproef in handen. Dit werkstuk is het resultaat van een klein jaar werk en tevens het sluitstuk van mijn loopbaan als student. Ik heb er met hart en ziel aan gewerkt en ik ben dan ook trots dat ik u het resultaat kan voorleggen. Het is een jaar geweest waarin ik veel bijgeleerd heb, ik gegroeid ben als onderzoeker en als persoon en waarin ik veel interessante mensen heb mogen ontmoeten, kortom een onvergetelijk en ongelooflijk interessant jaar!

Toch is het lachen mij tijdens het maken van mijn thesis af en toe echter vergaan. Een werk als dit kost bloed, zweet en tranen, en in mijn geval waren dat vooral de laatste twee. Ik zou bij deze dan ook een woordje van dank willen richten tot de personen die ervoor zorgden dat ik blij en gelukkig bleef.

Ten eerste zou ik mijn ouders, broer en vriend willen bedanken om te luisteren naar alle moppen, ervoor te zorgen dat ik genoeg ontspanning nam, mij eraan te herinneren dat alles goed zou komen en mij op te vangen wanneer ik iets teveel gezweet had of de traantjes begonnen te vloeien. Veel dank ook aan de lieve vrienden en familieleden die interesse toonden in mijn werk, regelmatig vroegen hoe het met mijn thesis ging en er ten onrechte van uit gingen dat ik nu opeens goed ben geworden in moppen vertellen.

Natuurlijk zou mijn scriptie niet hetzelfde geweest zijn zonder al mijn respondenten. Veel meer dan een werkstuk, is mijn thesis voor mij een groot avontuur geworden. Ik heb de kans gekregen om te gaan praten met enorm fijne, interessante mensen, vaak jeugdidolen. Dit was een kans waar ik enkele jaren geleden alleen maar van kon dromen en waar mijn omgeving, aan hun reacties te zien, nog altijd slechts van droomt. Deze ervaring is ongetwijfeld iets wat mij de rest van mijn leven zal bijblijven. Bovendien heeft ieder van hen op zijn eigen manier een erg interessante bijdrage geleverd aan mijn thesis. Ik ben hen dan ook erg dankbaar, net zoals de vele mensen die mijn enquête hebben ingevuld.

En last but not least wil ik mijn promotor, professor Van Bendegem bedanken. Ik vond het oprecht een hele eer om met hem te mogen samenwerken. Bovendien bleek hij een heel aimabel man te zijn die me de nodige vrijheid gaf, maar mij toch hielp waar nodig.

Bij deze, beste lezer, wens ik u alvast veel leesgenot. Ik hoop dat u mijn thesis met evenveel plezier zal lezen als dat ik eraan gewerkt heb.

INHOUDSTAFEL

1. INLEIDING	9
2. METHODOLOGIE.....	13
3. WAT IS HUMOR?	18
3.1 Etymologie + definities.....	18
3.1.1 Etymologie	18
3.1.2 Definities.....	19
3.1.3 Persoonlijke begripsbepaling	22
3.2 Geschiedenis	22
3.2.1 De origine van humor : ontstaan en evolutie	23
3.2.2 Humor in de klassieke oudheid	24
3.2.3 Humor in de middeleeuwen	26
3.2.4 Humor in de nieuwe en nieuwste tijd.....	29
3.3 Theorieën	32
3.3.1 Superioriteitstheorie	32
3.3.2 Incongruentietheorie	35
3.3.3 Ontladingstheorie	38
3.3.4 Reflectie	39
3.4 Soorten humor.....	42
3.4.1 Speck: categorisering op proces.....	42
3.4.2 Kuipers: categorisering op onderwerp	43
3.4.3 Martin, Puhlik-Doris, Larsen, Gray en Weir : categorisering op richting	47
3.4.4 Martin; Rieck; Catanescu en Tom, Danna en Kelly en Solomon : categorisering op techniek.....	48
3.4.5 Berger: categorisering op gebruik.....	52
3.4.6 Buijzen en Valkenburg : aanvulling van Berger	53
3.5 Humor over de landsgrenzen heen.....	56
3.6 Wat vinden we grappig?	57
3.7 Humor = waar we mee lachen?.....	61
4. Wat is de functie van humor in de maatschappij?	62
4.1 Negatieve visies ten opzichte van humor	62
4.1 Humor in de gezondheidszorg/psychologie etc	64

4.2 Humor als mediator bij conflicten	65
4.3 Humor als aanklacht en reflectie	66
4.4 Humor en relaties	66
4.5 Humor als corrigerend aspect	68
4.6 Humor en oorlog	69
5. ZIJN ER MORELE GRENZEN AAN HUMOR?	69
5.1 Inleiding	70
5.2 Humor en gevoeligheden	71
5.3 Etnische humor: een uiting van racisme?	75
5.4 Humor en morele verantwoordelijkheid	79
5.5 Conclusie: is er een grens?	84
6. BESLUIT	84
7. BIBLIOGRAFIE	88

1. INLEIDING

Hoe kan ik een thesis omtrent humor beter beginnen dan met enkele moppen? Hier gaan we.

“Jantje loopt langs het huis van de burgemeester en spuugt tegen het raam. De burgemeester komt boos naar buiten en vraagt: "Wat zou jouw moeder ervan vinden als ik bij jullie tegen het raam spuug?" Waarop Jantje antwoordt: "Dat zou ze heel knap vinden, wij wonen op de tiende verdieping!"” (Bron: http://moppenonline.nl/jantje/bij_de_burgemeester/)

“Drie mannen, een Duitser, een Belg en een Hollander staan op het punt geëxecuteerd te worden. Ze worden alle drie naar het executieterrein gebracht. Ineens gilt de Duitser: "orkaan, orkaan!". De schutters laten zich snel op de grond vallen en de Duitser maakt dat hij weg komt. De Belg is aan de beurt. Dat kan ik ook denkt hij: "aardbeving, aardbeving!" En hij vlucht weg. De Hollander staat nog steeds na te denken over wat hij zal zeggen als hij voor het vuurpeloton staat. Ineens weet hij het: "vuur, vuur!"” (Bron: http://home.scarlet.be/~tsb42512/nieuwe_pagina_30.htm)

Twee domme blondjes hebben beiden een paard gekocht. "Hoe kunnen we nu weten welk paard van jou is en welke van mij?" vraagt de een. "Laten we mijn paard een stuk van zijn staart afknippen." stelt de ander voor. Maar per ongeluk worden de staarten van allebei de

paarden afgeknipt. "Shit, hoe moeten we ze nu uit elkaar houden?" "Ik weet het. Als jij het bruine paard neemt, dan neem ik het zwarte." (Bron: http://home.scarlet.be/sdeclodt/nieuwe_pagina_5.htm)

Jantje, de Hollander en het domme blondje: drie figuren die geregeld het voorwerp zijn van spot. Grappen over deze personages worden verteld aan menige togen, op verschillende speelplaatsen en zelfs tijdens TV-shows of optredens. Iedereen kent dan ook wel dergelijke moppen.

Weinigen weten echter wat er schuilt achter deze grappen. Waarom lachen we met de Jantjes, Hollanders en domme blondjes van deze wereld? Wat is de morele status hiervan? En heeft het überhaupt een functie? Dit zijn vragen die de meeste mensen zich niet stellen wanneer ze lachen met een grap. Ik besloot om dit wel te doen.

Ik heb het afgelopen jaar wel vaker te horen gekregen dat humor beschrijven en uitleggen geen of weinig zin heeft. Zelfs professionals waarmee ik sprak gaven me die opmerking. Dit is echter een bewering waar ik het absoluut niet eens mee ben.

Humor is een complex begrip dat mij altijd al geboeid heeft. Wat humor is voor de ene, is dat niet noodzakelijk voor de andere. Denk bijvoorbeeld aan de hetze die enkele jaren geleden ontstond naar aanleiding van de publicatie van cartoons over de profeet Mohammed in een Deense krant. Ook binnen een bepaalde cultuur zijn er verschillen. Zo werd Willy's en Marjetten, een komische reeks van Bart De Pauw en Neveneffecten, vroegtijdig afgevoerd omdat er niet genoeg interesse was van het grote publiek, terwijl anderen deze reeks geweldig vonden. Zo gaat het vaak. Sommigen vinden de grappen van Alex Agnew fantastisch, anderen vinden het vulgair. Sommige mensen lachen met filmpjes waarin andere mensen zich bezeren, anderen vinden er niks aan. Soms veroorzaakt humor zelfs rellen, en in extreme gevallen kan een cartoon iemands dood worden, zoals begin dit jaar jammer genoeg bleek. Toch vinden mensen humor erg belangrijk. Als je een vrouw vraagt wat ze zoekt in een man, zal het antwoord vaak 'humor' zijn.

Ook in mijn eigen leven speelt humor een belangrijke rol. Voor mij is het een manier om aan bonding te doen. Mijn beste vrienden en ik zijn verslingerd aan comedy en grappige series. Oneliners als 'Ik ben blij dat jij in mijn team zit'¹ en het nazeggen van zinnnetjes uit comedyshows zijn dan ook geen uitzondering in onze conversaties. Het feit dat mijn vriend deze zinnnetjes ook bleek te kennen en dus hetzelfde gevoel voor humor had als ik, is bovendien één van de redenen waarom ik voor hem gevallen ben.

Ik heb echter gemerkt dat het onderzoek doen naar humor en lachen niet zo simpel is als het lijkt. Dit werd ook opgemerkt door Henri Bergson:

¹ Quote uit de serie 'Het Eiland'

“Het lachen is een fenomeen dat zich aan iedere gedachtesprong onttrekt, dat wegglijpt, ontsnapt, dan weer de kop opsteekt en dat een brutale uitdaging vormt voor een filosofische beschouwing.” (Bergson, 1993, p 29)

Het doel van mijn thesis is om een filosofische verhandeling te schrijven over humor. Zo zal ik de grootste en populairste bestaande theorieën omtrent humor toelichten en aan een kritische bespreking onderwerpen, onderzoek ik wat de morele status van humor is en bespreek ik wat de functie van humor is in onze maatschappij. Het is niet de bedoeling om tot een eenduidige definitie van humor te komen of om dé ethiek omtrent humor te ontwikkelen. Dit zijn immers kwesties waar na vele eeuwen nog steeds geen consensus rond is, en ik heb dan ook niet de pretentie om te denken dat ik even snel een oplossing kan bieden voor deze problemen. Wel hoop ik met mijn werk een bijdrage te kunnen leveren aan het huidige debat omtrent humor. De vraag wat kan op vlak van humor is de laatste jaren erg actueel. Begin dit jaar werd dit nog eens versterkt door de aanslagen op het satirische weekblad Charlie Hebdo. Met mijn thesis wil ik een kader schetsen om humor beter te begrijpen en tools aan te reiken om humor op een ethisch verantwoorde manier te kunnen inzetten en moreel te beoordelen.

De concrete onderzoeksvragen die ik hierbij zal stellen, zijn:

5. Wat is humor? Hoe is het ontstaan en geëvolueerd?
6. Wat zijn de sterktes en zwaktes van de grootste theorieën die proberen te verklaren wat humor is?
7. Wat is de functie van humor in onze maatschappij?
8. Zijn er grenzen aan humor? En wat is de morele status van humor?

Om een antwoord te kunnen bieden op deze vragen, voerde ik zowel een literatuurstudie als een empirisch onderzoek. Voor mijn empirisch onderzoek interviewde ik 16 personen die op professionele basis met humor bezig zijn en hield ik een enquête die door bijna 250 gewone mensen werd ingevuld, waarin ik peilde naar hun perceptie en beleving van humor.

Ik heb ervoor gekozen om de bevindingen uit de bestaande literatuur en uit mijn eigen onderzoek niet volledig gescheiden te houden. Ik zal in elk onderdeel van mijn thesis thema eerst kaderen en bespreken aan de hand van literatuur die reeds voorhanden is, om het dan aan te vullen met nieuwe kennis uit mijn empirische studie. Op die manier wordt alle informatie omtrent eenzelfde onderwerp gebundeld en blijft het boeiend en overzichtelijk.

Net zoals ik mij niet heb vastgepind op één methodologie, heb ik ook mij ook niet vastgehouden aan één enkel vakgebied. Michael Mulkay (1988, p3) haalde in zijn werk ‘*On Humour*’ aan dat het een goed idee is om humor multidisciplinair te benaderen. Dit is een visie waar ik het absoluut mee eens ben. In mijn thesis zal u dan ook benaderingen terugvinden uit de filosofie, sociologie, antropologie, psychologie, biologie, geschiedenis en communicatiewetenschappen. Ik ben ervan overtuigd dat deze verschillende invalshoeken

mijn thesis rijker maken. Uiteraard heb ik wel altijd alles bekeken met een filosofische bril. Hoewel humor bestudeerd wordt vanuit verschillende invalshoeken, is filosofie volgens Bardon (2005) de discipline bij uitstek om onderzoek te doen naar humor:

“Humor theory is an interdisciplinary field that demands contributions from cultural studies, history, sociology, psychology, neuroscience, and evolutionary biology, among others. The complexity of the problem makes philosophy an ideal locus for the study of humor. Philosophy is inherently interdisciplinary, since it is by definition simply the activity of critical reflection on what we know and on the meanings of the concepts we use. Philosophy serves as an incubator for theories of humor, working with input from all kinds of sources.” (Bardon, 2005, p 20)

Geografisch gezien heb ik mij echter wel op één specifiek gebied geconcentreerd. Aangezien uit onderzoek blijkt dat humor en smaak verschillen van land tot land (Bremmer en Roodenburg, 1997; Wiseman, 2002; Beyen en Verberckmoes, 2006), heb ik gekozen om mij toe te spitsen op humor in Vlaanderen en Nederland. Af en toe zal ik echter een zijspiongetje maken en humor in andere culturen bespreken, net zoals ik het ook zal hebben over humor in andere periodes in de geschiedenis.

Mijn thesis is opgebouwd uit drie grote hoofdstukken die op hun beurt onderverdeeld zijn in verschillende kleinere delen. De hoofdstukken hangen samen met mijn onderzoeksvragen. In het eerste hoofdstuk, ‘*Wat is humor?*’ zal ik een antwoord proberen te geven op de eerste twee onderzoeksvragen, namelijk ‘*Wat is humor? Hoe is het ontstaan en geëvolueerd?*’ en ‘*Wat zijn de zwaktes en sterktes van de grootste theorieën die proberen te verklaren wat humor is?*’ In dit hoofdstuk zal ik definities en de etymologie van het woord ‘humor’ bespreken, duiden hoe humor geëvolueerd is doorheen de tijd, de belangrijkste en grootste humorthorieën toelichten, een korte bespreking geven van de verschillende soorten humor en humor in andere landen en culturen en nagaan of humor en hetgene waar we mee lachen hetzelfde is.

Hoofdstuk twee, ‘*De functies van humor in onze maatschappij,*’ geeft logischerwijze een antwoord op de derde onderzoeksvraag, ‘*Wat is de functie van humor in onze maatschappij?*’ Het derde en laatste hoofdstuk tot slot, beantwoordt de vierde onderzoeksvraag, ‘*Zijn er morele grenzen aan humor? En wat is de morele status van humor?*’

Ik kon in mijn thesis alle mogelijke werken en theorieën omtrent humor bespreken en braafjes papegaaien wat allerlei auteurs over het onderwerp te zeggen hebben, maar ik heb ervoor gekozen dit niet te doen. Er zijn immers overzichtswerken genoeg. Het leek mij een pak waardevoller om een aantal belangrijke filosofen en theoretici aan te halen en daarbij zelf te reflecteren over humor, om op die manier een eigen bijdrage te leveren aan het veld. Zeker gezien het huidige klimaat en uitgaande van de interesse van de professionals waarmee ik sprak, lijkt mij dit beslist wenselijk.

U zult ook merken dat ik in mijn thesis veel gebruik maak van voorbeelden, vaak moppen, om de aangehaalde theorieën en beweringen te illustreren. Dit maakt het geheel volgens mij duidelijker, overzichtelijker, dynamischer en aangenamer om te lezen.

Ik hoop dat u mijn scriptie met veel plezier zult lezen, veel nieuwe inzichten zult verwerven en nu en dan eens hartelijk zult moeten lachen.

2. METHODOLOGIE

Ik heb ervoor gekozen om naast een literatuurstudie ook een empirisch onderzoek te voeren. Empirisch onderzoek is niet zo gebruikelijk binnen de wijsbegeerte, maar ‘redelijk eigenzinnig,’ de slogan van onze universiteit, is mij echter op het lijf geschreven. Ik geloof immers dat het een meerwaarde is om bestaande, theoretische kennis aan te vullen met nieuwe kennis uit eigen onderzoek, toch zeker als het een thema betreft dat zo nauw verbonden is met de maatschappij als humor. Daarom koos ik ervoor om zelf te gaan praten met personen die op professionele basis met humor bezig zijn en gewone mensen door middel van een enquête te bevragen over hun beleving en perceptie van humor, wat duidelijk geen slecht idee bleek te zijn.

Ik contacteerde een dertigtal personen die op professionele basis bezig zijn met humor met de vraag of ik hen mocht interviewen van mijn thesis. Van vijftien van hen kreeg ik een positief antwoord, waarna ik hen ontmoette voor een uitgebreid gesprek. De groep was zeer divers. Ik ging langs bij comedians, cartoonisten en programmamakers, ieder met zijn eigen stijl en ervaring. Ik vertrok van een basisvragenlijst, die aangepast werd naargelang de persoon die ik interviewde. Waar ik zeker bij iedereen naar peilde, is hoe ze stonden ten opzichte van de grote humorthorieën, of ze merken welke onderwerpen aanslaan in humor, of ze al negatieve commentaar kregen omwille van gemaakte grappen en of ze al onderworpen zijn aan censuur. De volledige basisvragenlijst vindt u in bijlage, net als de uitgetypte interviews en foto's die bewijzen dat ik iedereen daadwerkelijk ontmoet heb.

De personen die ik interviewde, waren Bart De Pauw, Bert Gabriëls, Bert Kruismans, David Galle, Diane Waumans (manager beroepsethiek bij VRT), Geert Hoste, Gunter Lamoot, Guy Mortier, Han Coucke, Hugo Mathysen, Iwein Segers, Jef Hoogmartens, Jeroom Snelders, Jonas Geirnaert, Nigel Williams, Timothy Begijn, William Boeva en Wouter Deprez.

Daarnaast voerde ik een enquête waarin ik gewone mensen bevroeg over hun perceptie en beleving van humor. Ik peilde naar het belang dat ze hechten aan humor, zowel in hun eigen leven, hun persoonlijke relaties als in de maatschappij en liet hen enkele humoristische fragmenten, moppen en cartoons beoordelen. De enquête werd door 247 mensen volledig ingevuld, nog eens 192 vulden de survey gedeeltelijk in.

Eerst stelde ik hen enkele persoonlijke vragen om te weten te komen wie mijn respondenten zijn en wat hun achtergrond is, aangezien dit van belang was voor de analyse van de resultaten. Ik zal hier al meteen een korte bespreking geven van het profiel van de respondenten die de enquête volledig hebben ingevuld, aangezien dit geen resultaten zijn die bij een specifiek deel van mijn thesis horen, maar deze gegevens toch van belang zijn voor de rest van mijn onderzoek en het begrijpen van de andere resultaten. Aan de survey namen 159 vrouwen en 86 mannen deel. Eén respondent definieerde zich als ‘anders,’ van nog één iemand zijn er geen gegevens in verband met geslacht beschikbaar. Iets meer dan de helft van de deelnemers (52.63%) bevindt zich in de leeftijdscategorie 18-24. 0,4% is jonger dan 12, 6,48% is tussen de 13 en 17 jaar oud. 1/6 van de deelnemers behoort tot de leeftijdsgroep 25-34, 1 op 10 valt onder de categorie 35-44. 9,31% is tussen de 45 en 54 jaar oud, 2,43% tussen de 55 en 64 jaar oud en 1,21% tot slot is 65 of ouder. Opnieuw zijn er van één respondent geen gegevens bekend. 232 respondenten gaven aan heteroseksueel te zijn, 8 deelnemers zijn homoseksueel en 6 participanten beschouwen zichzelf als biseksueel.

Blijkbaar werd mijn enquête ook over de landsgrenzen heen ingevuld. Ongeveer één tiende van de respondenten komt immers uit Nederland. Bijna één op negen komt uit België, maar twee deelnemers gaven aan in een ander land dan België of Nederland te wonen. Van degenen die in België wonen, komen 2 deelnemers uit Wallonië. Al de rest is gehuisvest in Vlaanderen. Als we gaan kijken naar de origine van de deelnemers, zien we dat de grote meerderheid (83%) gewoon afkomstig is uit België. Ongeveer één op 8 komt uit een ander land in Europa. Van vier deelnemers liggen hun roots in Afrika, nog eens hetzelfde aantal heeft wortels in Azië. Eén respondent is van Zuid-Amerikaanse komaf. Niemand zegt van origine uit Noord-Amerika of Oceanië te komen. Twee respondenten duiden ‘andere’ aan. 45.34% van de deelnemers zegt vrijzinnig te zijn. 37,25% is katholiek, 2,02% protestants en 1,21% is moslim. Niemand is joods-orthodox. 13.77% Duidde ‘andere’ aan.

Meer dan een derde van de deelnemers behaalde een universitair diploma of volgt momenteel een universitaire opleiding. Daarnaast is één op vier deelnemers ingeschreven aan de hogeschool of behaalden deze een bachelordiploma. Drie deelnemers gaven aan een post-universitaire opleiding te volgen of gevolgd te hebben. De overige respondenten behaalden geen diploma of hoogstens een diploma van het secundair onderwijs. Meer en exactere gegevens kan u vinden in bijlage.

Vervolgens peilde ik naar het belang dat de respondenten hechten aan humor. In een volgende fase liet ik hen verschillende moppen, cartoons en humoristische fragmenten bekijken en beoordelen. De resultaten hiervan worden verder in mijn scriptie besproken. Hieronder vindt u alvast een overzicht van alle moppen, fragmenten en afbeeldingen die ik in mijn enquête verwerkte. Doorheen mijn thesis zal ik regelmatig naar deze stukken verwijzen.

Nummer mop	Titel mop	Inhoud mop
		3 vrienden, een homo en twee hetero's, en hun verloofden zitten op een cruise.

Mop 1	Homo's in de hemel	Wanneer ze in een storm terechtkomen en het schip vergaat, komen ze God in de hemel tegen. God zegt tegen de eerste kerel: "Ik kan je niet binnenlaten in de hemel. Jij hield zoveel van geld dat je zelfs met een meisje wou trouwen dat Penny heet. Jij vliegt naar de hel." Tegen de tweede man zegt hij: "Ik kan je niet binnenlaten in de hemel. Jij hield zoveel van eten dat je zelfs met een meisje wou trouwen dat Candy heet. Jij vliegt naar de hel." Op dat moment draait de homo zich naar zijn verloofde en zegt: "Dit ziet er niet goed uit, Piet."
Mop 2	Gehandicapte neger	Waarom zie je nooit een gehandicapte neger? → God straft geen twee keer
Mop 3	Twee jagers	Twee jagers zijn op tocht in het bos. Plots valt de ene voor dood neer. De ander belt geschrokken de hulpdiensten om te zeggen dat hij vreest dat z'n vriend dood is, en om te vragen wat hij nu moet doen. De telefoniste probeert hem te kalmeren en zegt: 'Zorg eerst dat u er zeker van bent dat uw vriend echt dood is.' Vervolgens klinkt er een gewerschot. De man komt weer aan de lijn en zegt: 'Oké, en nu?'
Mop 4	Anne Frank	Waarom schreef Anne Frank nooit een tweede dagboek? → Ze had concentratieproblemen

Nummer fragment	Titel en link naar fragment	Inhoud fragment
Fragment 1	Kabouter Wesley – ijsje https://www.youtube.com/watch?v=75O7IFRygYg	In dit filmpje achtervolgt Kabouter Wesley een ijsverkoper die hem maar geen ijsje wilt verkopen.
Fragment 2	Alex Agnew - Profeet Mohammed https://www.youtube.com/watch?v=TmKX89Gc2ws	In dit stuk uit zijn zaalshow 'More human than human' heeft Alex Agnew het over de islamitische profeet Mohammed. Hij vertelt dat Mohammed epilepsie had, en ziet hierin de verklaring voor 'enkele gekkere wetten uit de Islam.' Hij speelt een epilepsie-aanval na waarin Mohammed zou brabbelen en het volk dit interpreteert als 'Verkleed uw vrouw als tent.'
Fragment 3	In de lift met Maggie De Block Tegen de Sterren op VTM https://www.youtube.com/watch?v=s7CWCOTkyY8	In deze sketch uit het programma 'Tegen De Sterren Op' wordt 'Maggie De Block' (gespeeld door Nathalie Meskens) zagezegd een dagje gevolgd door een cameraploeg. We zien hoe Maggie te zwaar zou zijn om de lift te nemen, hoe ze de hoorzitting in het parlement mist omdat ze er te lang over doet om één verdieping omhoog te gaan met de trap en dat ze na het eten van mosselen een hele stapel vuilniszakken gevuld met lege schelpen heeft.

Fragment 4	<u>Smack Cam compilation !!! The Best of Vine</u> https://www.youtube.com/watch?v=vNnlIyltHo	In dit filmpje zien we een compilatie van zogenaamde 'smack cams.' Een smack cam verwijst naar het fenomeen waarbij iemand een nietsvermoedend slachtoffer een klap in het gezicht geeft, al dan niet met een object dat het gezicht besmeurt, dit filmt en op het internet zet. In dit filmpje krijgen de slachtoffers onder andere klappen met eieren, slagroom of bloem.
Fragment 5	Bart&Siska - Oud Nieuws - 21 januari https://www.youtube.com/watch?v=OWV8-1Dx-sM	In het fictieve fragment is te zien hoe Nonkel Bob samen met de kinderen het Pijpen-lied zingt ter ere van tante Ria, zijn assistente. De tekst gaat als volgt: <i>" Pijpen, pijpen, dat is niks voor tante Ria. Pijpen, pijpen, nee, dat vindt ze maar niks. Ik heb ook mijn gevoelens dus ik word eens graag gepijpt maar dat is iets wat die preutse tante Ria niet begrijpt. Pijpen, pijpen, komaan, Tante Ria. Pijpen, pijpen of ik geef je je C4."</i>
Fragment 6	Samson & Gert - Volume 1 Fragment 14 https://www.youtube.com/watch?v=ivl_6mjGtvo	We zien hoe Alberto Samson en Gert een truc wilt tonen. Hij probeert van op het bureau op een zakdoek springen die hij op de grond heeft gelegd, maar springt hierbij dwars door de vloer.

Nummer cartoon	Titel cartoon	Inhoud cartoon
Cartoon 1	Jezus	<p>NA DE HERRIJZENIS WAS JEZUS LANG NIET MEER ZO POPULAIR BIJ DE KINDEREN...</p> <p>Bron: http://krewinkelkrijst.nl/cartoons/kiekeboe</p>

<p>Cartoon 2</p>	<p>Kanker</p>	<p>Hans, de minst tactvolle man op aarde</p> <p>schat...ik...ik heb kanker, ik moet aan de chemo...</p> <p>yesss, hahaaa, dat wordt dus een kale kut!</p> <p>Bron: https://www.pinterest.com/lymphomia/kanker/</p>
<p>Cartoon 3</p>	<p>Syriëstrijder</p>	<p>Syriëstrijders thuis na ondervraging</p> <p>HÈ MA !!! WEERAL XIP !!</p> <p>JE BROER MOET AFAICKEN</p> <p>CANARY PETE</p> <p>Bron: http://forum.politics.be/showthread.php?p=6642324</p>
<p>Cartoon 4</p>	<p>Steven Defour (korte toelichting: Tijdens de match Standard-Anderlecht op 25/1/2015 toonden de supporters van Standard deze tifo. Op de tifo wordt voormalig Standard- en huidig Anderlechtspeler Steven Dufour onthoofd afgebeeld met als slogan 'Red or dead.' Volgens de supporters was het maar een grapje.)</p>	<p>Bron: http://www.f5haber.com/haberin-adresi/belcika-yi-karistir-pankart-haberi-5148367/</p>

Na elk fragment/cartoon/mop moesten de respondenten de volgende vragen beantwoorden:

- a) Kan u onderstaand fragment/cartoon/mop goed horen en zien?
- b) Heeft u dit fragment/cartoon/mop al eerder gezien?
- c) In welke mate vindt u het getoonde fragment/cartoon/mop grappig?
- d) Beschouwt u dit fragment/cartoon/mop als humor?
- e) Vindt u dit aanstootgevend en/of choquerend?
- f) Voelt u zich hierdoor beledigd?
- g) Vindt u dit beledigend naar anderen toe?
- h) Vindt u dat dit moet kunnen?

Tot slot kon wie wilde een opmerking achterlaten over het geziene fragment/cartoon/mop. De fragmenten, moppen en cartoons werden zorgvuldig uitgekozen. Zo zorgde ik ervoor dat er een evenwichtige verdeling was tussen verschillende soorten humor en dat er enkele gevoelige thema's aan bod kwamen, zodat ik gerichte uitspraken kan doen. U kan de volledige vragenlijst, inclusief resultaten, vinden in bijlage.

3. WAT IS HUMOR?

In dit hoofdstuk zal ik zo goed mogelijk proberen te verklaren wat humor precies is en hoe het geëvolueerd is doorheen de tijd. Ik zeg 'zo goed mogelijk' en 'proberen,' aangezien humor omschrijven een hele uitdaging is. Zo wordt humor, zoals u hieronder tijdens het lezen zult merken, op heel uiteenlopende manieren gedefinieerd. Ik zal dit hoofdstuk dan ook beginnen met een bespreking van de etymologie van het woord. Daarna zal ik verschillende definities van omtrent humor aanhalen, vergezeld van een woordje uitleg. Verder zal ik bespreken hoe humor geëvolueerd is doorheen de tijd. Vervolgens zal ik de drie grootste humorthorieën, zijnde de superioriteitstheorie, de incongruentietheorie en de superioriteitstheorie toelichten en aan een kritische noot onderwerpen. Daarna geef ik een overzicht van de verschillende soorten humor, gevolgd door een korte bespreking van humor in andere landen en culturen. Tot slot zal ik mij wagen aan een vraag die ik zelf erg interessant vind, namelijk of humor hetzelfde is als waar we mee lachen.

3.1 Etymologie + definities

3.1.1 Etymologie

In de Van Dale online en de Oxford Dictionary online, vinden we naast een definitie van humor ook informatie over de etymologie van het woord:

“Hu-mor: zelfstandig naamwoord; de (m); meervoud: g.mv.(1839) ontleend aan Engels humo(u)r, ontleend aan Latijn (h)umor (vocht), volgens de vroegere wetenschappelijke opvatting bepaalden de vier lichaamsvochten in hun onderlinge verhouding de toestand van de mens. Vandaar de middeleeuwse betekenis ‘geestelijke toestand’, dan ‘humeur’ en ten slotte de huidige betekenis” (Van Dale Online)

“Origin Middle English: via Old French from Latin humor ‘moisture’, from humere (see humid). The original sense was ‘bodily fluid’ (surviving in aqueous humour and vitreous humour); it was used specifically for any of the cardinal humours (sense 3 of the noun), whence ‘mental disposition’ (thought to be caused by the relative proportions of the humours). This led, in the 16th cent., to the senses ‘mood’ (sense 2 of the noun) and ‘whim’, hence to humour someone ‘to indulge a person’s whim’. Sense 1 of the noun dates from the late 16th cent.” (Oxford Dictionary Online)

Uit deze omschrijvingen blijkt dat humor niet altijd dezelfde betekenis heeft gehad als nu. Het woord ‘humor’ is immers afgeleid van het Latijnse woord voor ‘vocht.’ Doorheen de eeuwen werd ‘humor’ gedefinieerd als ‘geestelijke toestand,’ ‘humeur’ en zelfs ‘gril.’ Er vond echter een betekenisverschuiving plaats.

Over time, the word humour came to refer to the mood or temperament of a person (as in, “She’s in a good humour, today.”) and the word humourist began to be applied to those who did things to create such a good mood (Morreall, 1987 in Lyttle, 2002, p 2).

Deze betekenisverschuiving verklaart volgens Chapman en Foot (1976) waarom humor zo moeilijk te definiëren is.

Because of this circuitous evolution of meaning, definitions of humour must deal with ambiguity about whether its essence is to be found in the stimulus itself or in our response to it (Chapman en Foot, 1976 in Lyttle, 2002, p 2).

Dat humor niet gemakkelijk te definiëren valt, heb ik zeker gemerkt.

3.1.2 Definities

Een eerste moeilijkheid waarmee we te maken krijgen als we onderzoek willen verrichten naar humor, is definiëren wat humor precies is. Doorheen mijn zoektocht heb ik immers talloze definities van humor gevonden, waarvan ik er hier enkele zal aanhalen.

Het is alvast duidelijk dat het moeilijk is om tot een eenduidige definitie van het woord te komen. Zelfs wanneer we er verschillende woordenboeken bij nemen, krijgen we andere omschrijvingen van humor te lezen. (Bremmer en Rodenburg, 1997, p2)

In onze eigen Van Dale vinden we de volgende definitie van humor terug:

“1. oog en gevoel voor vrolijk makende tegenstrijdigheden tussen voorkomen en bedoeling of betekenis van zaken, handelingen en gebeurtenissen; de neiging het vrolijk makende in gebeurtenissen het meest te doen uitkomen; 2. dat wat grappig, geestig, om te lachen is.” (Van Dale Online)

De Duden, het Duitse woordenboek, verklaart humor dan weer als volgt:

“1. Fähigkeit und Bereitschaft, auf bestimmte Dinge heiter und gelassen zu reagieren; 2. sprachliche, künstlerische o. ä. Äußerung einer von Humor bestimmten Geisteshaltung, Wesensart; 3. gute Laune, fröhliche Stimmung” (Duden Online)

Zelfs binnen één bepaalde taal is er geen consensus. Dat blijkt uit het feit dat zowel de Robert en de Larousse als de Collins Dictionary en de Oxford Dictionary, respectievelijk vooraanstaande Franse en Engelse woordenboeken, humor elk op een andere manier omschrijven. In de Franse woordenboeken zien we de volgende benaderingen staan:

“Forme d'esprit qui consiste à présenter la réalité de manière à en dégager les aspects plaisants et insolites.” (Dictionnaire Le Robert)

“1. Forme d'esprit qui s'attache à souligner le caractère comique, ridicule, absurde ou insolite de certains aspects de la réalité ; marque de cet esprit dans un discours, un texte, un dessin, etc.; 2. Caractère d'une situation, d'un événement qui, bien que comportant un inconvénient, peut prêter à rire” (Larousse)

De Collins Dictionary en de Oxford Dictionary pakken het zo aan:

“1. the quality of being funny; 2. Also called: sense of humour. the ability to appreciate or express that which is humorous; 3. situations, speech, or writings that are thought to be humorous; 4 A. a state of mind; temper; mood; B. (in combination) ⇒ ill humour, good humour; 5. temperament or disposition; 6. a caprice or whim; 7. any of various fluids in the body, esp the aqueous humour and vitreous humour; 8. Also called: cardinal humour (archaic) any of the four bodily fluids (blood, phlegm, choler or yellow bile, melancholy or black bile) formerly thought to determine emotional and physical disposition” (Collins Dictionary)

“1. the quality of being amusing or comic, especially as expressed in literature or speech; 2. a mood or state of mind; 3. (also cardinal humour) [count noun] historical each of the four chief fluids of the body (blood, phlegm, yellow bile (choler), and black bile (melancholy)) that were thought to determine a person's physical and mental qualities by the relative proportions in which they were present.” (Oxford Dictionary)

Natuurlijk vinden we niet enkel in woordenboeken verklaringen voor het begrip terug. Er zijn daarnaast ook een heleboel theoretici die proberen te omschrijven wat humor nu juist is. Een

probleem hierbij, is volgens Zijderveld dat theoretici humor definiëren vanuit hun eigen theoretisch kader en hun eigen wetenschappelijke discipline (Zijderveld, 2011, p 10). Toch bieden zij ook erg interessante perspectieven.

Volgens Ziv (1988) is humor een *'sociale boodschap, die bedoeld is om een lachreactie te produceren'* (Ziv, 1988 in "Theorieën over humor," n.d., p 1)

Kuipers (2001) ziet humor als *"de succesvolle uitwisseling van grappen en gelach"* (Kuipers, 2001, p 8). Vervolgens licht ze haar benadering als volgt toe:

"Drie belangrijke kenmerken van humor, die in veel definities buiten beeld blijven, staan in deze omschrijving centraal: het sociale karakter van humor, het verband tussen humor en lachen en het feit dat niet iedereen lacht om dezelfde grappen. Humor wordt in deze omschrijving gezien als een uitwisseling, als een vorm van communicatie waar altijd meerdere personen bij betrokken zijn. Deze communicatie kan bovendien meer of minder succesvol zijn. Van humor is pas sprake als de grap ook 'aankomt'. Bij een onsuccesvolle uitwisseling is er wel een grap - een poging om mensen aan het lachen te maken - maar geen geslaagde humor: er wordt niet om de grap gelachen." (Kuipers, 2001, p 8)

Deze definitie van Kuipers vind ik niet helemaal toereikend. Volgens haar enkel kunnen we immers enkel spreken van humor wanneer er ook effectief gelachen wordt. Wanneer ik iemand een mop vertel maar die persoon niet moet lachen, zou er volgens Kuipers dus geen sprake zijn van humor, ook al is die mop voor mij wel humor. Bovendien, als ik diezelfde mop later zou vertellen aan iemand die er wel om moet lachen, zou het in dat geval ineens wel om humor gaan. Als deze definitie klopt, kan eenzelfde mop of situatie tegelijk humor en niet-humor zijn. Daarbij komt dat lachen noch een voorwaarde voor, noch een noodzakelijk gevolg van humor is (Polimeni en Reiss, 2006, p 347), zoals ik verder in mijn thesis nog uitgebreid zal toelichten.

Polimeni en Reiss (2006) definiëren humor dan weer als volgt: *"Humor is a complex cognitive function which often leads to laughter."* (Polimeni en Reiss, 2006, p 347)

Beyen en Verberckmoes (2006) zien zelfs af van een eenduidige definitie. Zij *"beschouwen humor als een vorm van betekenisgeving, waarbij het van de betekenisgever zelf afhangt wat humor is: van zodra iemand in een bepaalde gebeurtenis, persoon of cultureel artefact [...] een aanleiding ziet om zijn gevoel voor ernst tijdelijk terzijde te schuiven, is er sprake van humor. De persoon schakelt op dat moment over van een ernstige naar een humoristische modus, wat in lachen kan, maar niet móet resulteren."* (Beyen en Verberckmoes, 2006, p 17)

Bardon (2005) geeft de volgende definitie van humor:

“Humor is a general term that (in its usual sense) refers either to something intended to cause amusement or to whatever quality makes something amusing. [...] Humor is the quality that is the common element in farces, satires absurdities, jokes, witticisms, and anything else that may be found to be amusing” (Bardon, 2005, p 462).

Volgens Lyttle (2002) gebruiken we humor als een paraplubegrip *“to cover the things that are essential to humour: some sort of a trigger (stimulus) that comes to be seen as humorous, and the reaction of the observer who deems it so (response)”* (Lyttle, 2002, p 3).

3.1.3 Persoonlijke begripsbepaling

Daarnaast heb ik gemerkt dat humor vaak gelijkgesteld wordt met lachen en amusement. Dit vind ik niet correct, aangezien humor niet automatisch leidt tot lachen en amusement, en omdat lachen en amusement niet enkel veroorzaakt worden door humor. Ze hangen weliswaar nauw samen, maar voor mij zijn het drie verschillende en autonome begrippen. Hieronder beschrijf ik wat elk begrip voor mij inhoudt en hoe ik het zal gebruiken.

Humor

Als ik het over humor heb, heb ik het over boodschappen die als bedoeling hebben een lachreactie uit te lokken bij anderen. Hieronder valt bijvoorbeeld een mop, een cartoon, een geestig bedoelde opmerking, het spelletje kiekeboe voor kinderen... Aanrakingen zoals kietelen vallen hier niet onder. Humor kan leiden tot lachen en amusement, maar dit is niet noodzakelijk.

Lachen

Wanneer ik spreek over lachen, heb ik het over de fysieke activiteit waarbij onze mondhoeken omhoog krullen en waarbij we eventueel een lachgeluid produceren. Lachen kan een gevolg zijn van humor en kan gepaard gaan met amusement, maar dit is niet noodzakelijk.

Amusement

Met amusement tot slot, bedoel ik het gevoel van ontspanning en vermaak. Dit kan een gevolg zijn van humor en kan gepaard gaan met lachen, maar dit is niet noodzakelijk.

3.2 Geschiedenis

Tegenwoordig wordt humor vooral gezien als iets leuks en positiefs (Lyttle, 2002, Schulten, 2011) Toch is dat niet altijd het geval geweest. De voorbije eeuwen werd humor anders bekeken dan nu. Om humor te kunnen begrijpen, is het natuurlijk essentieel om te weten hoe het geëvolueerd is doorheen de tijd. Ik neem u dan ook graag mee op een tripje door de

geschiedenis van humor. Het is hierbij echter niet mijn bedoeling om een volledige en gedetailleerde beschrijving van de geschiedenis van humor neer te pennen. Ik ben immers geen historicus en ik ambieer dit ook niet te zijn. Ik zal eerder de grote lijnen en de interessante evoluties van humor in elke tijdsperiode toelichten.

3.2.1 De origine van humor : ontstaan en evolutie

Humor is geen recent verschijnsel. Volgens wetenschappers zou het zelfs al miljoenen jaren oud zijn. Hier geven ze enkele indicaties voor.

Verschillende onderzoekers wijzen erop dat ook apen gedrag vertonen dat vergelijkbaar is met lachen, humor en amusement (Polimeni en Reiss, 2006, p 352). Zo zouden chimpansees elkaar bij wijze van spel ook plagen en kietelen (Butovskaya and Kozintsev, 1996; De Waal, 1996 en Gamble, 2001 in Polimeni en Reiss, 2006, p 352). Daarbij zouden oerang-oetangs, chimpansees en gorilla's net als mensen een 'lach-achtig' geluid maken en een relaxte gezichtsuitdrukking hebben. (Fry, 1994; Caron, 2002 in Polimeni en Reiss, 2006, p 352 en Fry, 1994; Provine, 2000; Gamble, 2001 in Morreall, 2009, p 41). Fry concludeert hieruit dat "*rudimentaire elementen van huidige humor*" (Fry, 1994 in Polimeni en Reiss, 2006, p 352) moeten stammen uit de tijd dat de mens en de chimpansee nog gemeenschappelijke voorouders hadden, zo'n 6 miljoen jaar geleden. (Fry, 1994 in Polimeni en Reiss, 2006, p 352). Polimeni en Reiss merken echter op dat de laatste gemeenschappelijke voorouders van de mens en de chimpansee, ook een primate die kenmerken van humor, lachen en amusement vertoont, 14 miljoen jaar geleden leefden (Dawkins, 2004 in Polimeni en Reiss, 2006, p 352). Volgens hen moeten de wortels van humor, lachen en amusement dus minstens 14 miljoen jaar geleden gelegd zijn (Polimeni en Reiss, 2006, p 352).

Het gebruik van humor in conversaties zou dan weer minstens 35 000 jaar oud zijn. Het is immers zo dat Australische Aboriginals 35 000 jaar genetisch afgezonderd geweest zijn van de rest van de wereld, maar toch ontdekten antropologen dat ook zij gebruik maakten van humor in conversaties, wat wijst op een minimumleeftijd van 35 000 jaar (Schulze, 1891; Chewings, 1936; O'Connell en Allen, 1998 in Polimeni en Reiss, 2006, p 348).

Ook moppen zijn al duizenden jaren oud. In 2008 voerde een groep wetenschappers van de University of Wolverhampton onder leiding van Dr Paul McDonald een onderzoek naar de oudste mop ter wereld. De *Dave Historical Humour Study*, zoals het project heette, omschreef een grap als "*having a clear set-up and punch line structure*" ("The world's ten oldest," 2008, para. 2) Door met deze omschrijving te werken, ontdekten ze dat onderstaande mop de oudste ter wereld is:

"Something which has never occurred since time immemorial; a young woman did not fart in her husband's lap." ("The world's ten oldest," 2008, para. 3)

Deze ‘mop’ is een oud Sumerisch gezegde dat dateert van 1900 v.C., mogelijk zelfs van vroeger. Op de tweede plaats vinden we een mop die haar oorsprong vindt in het Oude Egypte omstreeks 1600 v.C.:

“How do you entertain a bored pharaoh? You sail a boatload of young women dressed only in fishing nets down the Nile and urge the pharaoh to go catch a fish.”
(“The world's oldest fart,” 2008, para. 9)

De top drie wordt afgesloten met volgende mop uit 1200 v.C.:

“Three ox drivers from Adab were thirsty: one owned the ox, the other owned the cow and the other owned the wagon's load. The owner of the ox refused to get water because he feared his ox would be eaten by a lion; the owner of the cow refused because he thought his cow might wander off into the desert; the owner of the wagon refused because he feared his load would be stolen. 'So they all went. In their absence the ox made love to the cow which gave birth to a calf which ate the wagon's load. Problem: Who owns the calf?'" (“The world's oldest fart,” 2008, para. 10)

Ik moet toegeven dat ik niet bijzonder moest lachen met deze grappen. De moppen komen nogal flauw over. Toch vertonen ze al gelijkenissen met de moppen die wij tegenwoordig kennen. De tweede mop bijvoorbeeld, bevat duidelijk een woordspeling. De derde grap, is opgebouwd volgens de regel van drie, een techniek die verschillende comedians waarmee ik sprak nog steeds gebruik van maken: *“Je vertelt twee normale dingen en het derde is niet normaal, waardoor de mensen lachen. Je maakt een regel en doorbreekt die meteen nadat je de regel hebt vastgelegd”* (Eigen interview met David Galle).

3.2.2 Humor in de klassieke oudheid

Humor en lachen zijn dus allerm minst een nieuw verschijnsel Tijdens de klassieke oudheid zou er zelfs al sprake geweest zijn van moppenboeken en komieken (Bremmer en Roodenburg, 1997, pp. 11-18). Toch werd humor in die tijd niet altijd aanzien als goed en positief. Humor werd aanzien als een concept dat kon leiden tot agressiviteit en vijandigheid, waar voorzichtig en verantwoordelijk mee omgesprongen moest worden. Humor was in de oudheid dan ook gebonden aan verschillende regels. Iemands gevoel voor humor kon zelfs invloed hebben op zijn of haar sociale status. Bij juist gebruik van humor was deze invloed positief, bij onjuist gebruik negatief. (Schulten, 2011, para. 3-6) Verschillende filosofen en redenaars uit die tijd werkten een theorie omtrent humor en lachen uit en schreven voor hoe het gebruikt moest worden.

Plato bijvoorbeeld, ziet lachen als een emotie die kan leiden tot geweld en een verlies van zelfcontrole. Vooral voor ‘bewakers,’ zoals beschreven in Plato’s ideale staat, is dit problematisch, aangezien zij hun behoeften en emoties moeten kunnen beheersen om goede beslissingen te kunnen nemen in het belang van de staat. Daarom pleitte hij ervoor om

verhalen waarbij mensen of goden overvallen worden door lachen, te verbieden. (Bardon, 2005, pp 2-3)

Zijn leerling Aristoteles erkende op zijn beurt dat er twee componenten zijn aan het gevoel voor humor: het vermogen om grappen te maken en het vermogen ervan te genieten. (Schulten, 2011, para. 3) Ook hij is echter van mening dat humor binnen de perken gehouden moet worden. Hij vindt vermaak en ontspanning onontbeerlijk in het leven, maar men mag hierin niet overdrijven. (Bardon, 2005, p 3) Net zoals bij alle deugden is het voor Aristoteles ook voor humor belangrijk om een evenwicht te vinden tussen twee extremen.

“Evidently here also there is both an excess and a deficiency as compared with the mean. Those who carry humour to excess are thought to be vulgar buffoons, striving after humour at all costs, and aiming rather at raising a laugh than at saying what is becoming and at avoiding pain to the object of their fun; while those who can neither make a joke themselves nor put up with those who do are thought to be boorish and unpolished. But those who joke in a tasteful way are called ready-witted, which implies a sort of readiness to turn this way and that; for such sallies are thought to be movements of the character, and as bodies are discriminated by their movements, so too are characters” (Aristoteles, 2009, p 77).

Voor Aristoteles is het dus belangrijk om het midden te vinden tussen vulgariteit en lompeheid. Zijn waardeoordeel omtrent een grap hangt in sterke mate af van de aard van de grap. Grappen die ten dienste staan van de rede, krijgen zijn acceptatie. Dit zijn vooral grappen die spotten met wat op zich al ongepast is. Andere vormen van spot, zijn minder wenselijk (Bardon, 2005, p 3).

Ook waren er bepaalde voorschriften over wat aanvaardbaar was op vlak van humor en wat niet. Zo wijdde Plutarchus in zijn werk *De questiones conviviales* een stuk aan humor aan tafel. (Schulten, 2011, para. 3 en Schulten, 1996, pp 14-16) Hij legde uit hoe humor op een verantwoorde manier ingezet kon worden. Een belangrijke regel daarbij was dat je je tafelgenoten niet nodeloos moet schofferen. Over een aantal karaktertrekken of aspecten van iemand kon men gerust grapjes maken, voor andere eigenschappen lag dat wat gevoeliger. Zo kon men volgens Plutarchus gerust lachen met iemands neus, maar niet met een stinkende adem. Ook kon er gelachen worden met sociaal aanvaardbare afwijkingen zoals een obsessie voor de jacht, maar niet met ziekelijke eigenschappen zoals spijlucht. Bovendien moest er rekening gehouden worden met de aanwezigen. Het was bijvoorbeeld not done om grappen te maken over iemands vermeend overspel, terwijl zijn vrouw mee aan tafel zat (Schulten, 2011, para. 3 en Schulten, 1996, pp 14-16).

Toch werd humor in de oudheid wel geapprecieerd. Vooral grappen waarin de spot gedreven werd met de toenmalige grote figuren waren populair (Schulten, 1996, p 13). Niet alle humor werd echter even hoog ingeschat. Spontane humor kreeg de voorkeur boven voorgekauwde moppen en naamgrappen. (Schulten, 2011, para. 3)

Bovendien werden de voorgeschreven regels omtrent humor niet altijd gevolgd. Zo stelde Cicero dat het not done was om seksuele toespelingen te maken, maar hield hij zich zelf niet aan dat voorschrift (Schulten, 2011, para. 3-4) Ook andere auteurs meenden dat obsceniteiten vermeden moesten worden. Een uitzondering werd echter gemaakt voor subtiele, verborgen toespelingen. Deze werden geaccepteerd en zelfs geapprecieerd. (Schulten, 2011, para. 3)

Veel moppen uit de Philogelos, het oudste overgebleven moppenboek, gaan ook net over dommeriken en mensen die stinken, zoals:

“Een man die uit zijn mond stonk ging naar de dokter en zei: ‘Kijk dokter, mijn huid is gezakt.’ Hij deed zijn mond open. De dokter wendde zich af en zei: ‘Jouw huid is niet gezakt, je gat is omhoog gekropen.’” (De Rynck, 2008, p 76).

De Philogelos zou geschreven zijn rond 400 n.C. en zou dus zo'n 1600 jaar oud zijn. Het boek bevat 265 moppen. Hoewel sommige van die moppen volgens comedian Jim Bowen gelijkenissen vertonen met de grappen in onze huidige maatschappij (Daily Mail Reporter, 2008), viel het mij toch op dat de meeste moppen tegenwoordig nogal flauw overkomen.

Verschillende moppen worden ook meerdere keren verteld, maar dan in een licht gewijzigde versie. Bijvoorbeeld:

“#187A. A rude astrologer cast a sick boy's horoscope. After promising the mother that the child had many years ahead of him, he demanded payment. When she said, "Come tomorrow and I'll pay you," he objected: "But what if the boy dies during the night and I lose my fee?"

#187B. A rude star-gazer cast a sick boy's horoscope. After promising the mother that the child had many years ahead of him, he demanded payment. When the mother said, "I'll pay tomorrow, " he objected: "But what if the boy dies during the night? Do I lose my fee?"” (Quinn, 2001, para. 8)

Toch had humor ook in die tijd al positieve functies. Zo werd humor in het oude Sparta gebruikt als middel om de orde te handhaven. Afwijkend gedrag en zwaktes werden te kijk gezet door ermee te lachen (De Rynck en Pieters, 2007, 50).

Een voorbeeld van zo'n grap, is:

“En dan de moeder die de volgende opmerking klaar had toen haar zoon klaagde dat zijn zwaard zo kort was: “Nou, dan doe je toch een stapje extra.”” (De Rynck en Pieters, 2007, p 52).

3.2.3 Humor in de middeleeuwen

Zoals in het vorige hoofdstuk reeds bleek, is het woord ‘humor’ afgeleid van het Latijnse ‘humores,’ wat ‘vocht’ betekent. Gedurende lange tijd werd humor dan ook verklaard aan de hand van de humeurenleer. Deze leer werd ontwikkeld door Hippocrates (° ca. 460 vC - † 370 vC). Volgens hem werd het menselijk lichaam beheerst door vier vloeistoffen of lichaamssappen, ook humeuren genaamd, namelijk bloed, slijm, zwarte gal en gele gal. Als deze vloeistoffen niet in evenwicht waren, zou er ziekte ontstaan (“Ziekte en dood,” n.d., para. 3). Na Hippocrates waren er nog verschillende filosofen en artsen die hier op verder bouwden. De belangrijkste was Galenus:

“Hij verkondigde o.a de leer van de lichaamssappen (bloed, slijm, gele gal en zwarte gal), die tot in de zeventiende eeuw grote invloed had op het denken over de werking van het temperament. Hij liet die vier levenssappen corresponderen met de temperamenten: bloed: sanguinische type (levendig, opgewekt, vurig); slijm: melancholische type (somber, pessimistisch); gele gal: flegmatische type (traag, onbewogen); zwarte gal: choleric type (heftig, prikkelbaar, opvliëgend)” (“Affecten, emoties en expressie,” 2011, p 1).

Hoewel de theorie dus al tijdens de klassieke oudheid werd ontwikkeld, kreeg deze vooral veel navolging in de middeleeuwen. We kunnen zelfs stellen dat de humeurenleer de belangrijkste medische theorie van de tijd was. Men geloofde sterk dat iemands karakter, inclusief iemands neiging tot lachen, verklaard kon worden op basis van de humeurenleer. Vooral de sanguinici werden gezien als lachgrage types. Men waakte er echter over dat mensen niet te veel of te weinig lachten. Zo zouden sanguinici die te veel lachten en daardoor gek dreigden te worden, verplicht worden om naar tragedies te gaan kijken. Voor melancholici en flegmatici gold het omgekeerde, zij moesten net naar komedies gaan kijken (“Affecten, emoties en expressie,” 2011, p 1-2).

Damascenus (°676 - †749), een belangrijke vroegmiddeleeuwse priester, stelde zelfs dat de vier types op een andere manier lachen:

“Hi, hi, hi was de lach van melancholici, he, he, he van galachtigen, ha, ha, ha van flegmatici en ho, ho, ho van sanguinici” (“Affecten, emoties en expressie,” 2011, p 1).

Ook tijdens de middeleeuwen werd humor niet zozeer gezien als positief. Vooral vanuit de clerus kwam veel kritiek op humor. Volgens Hildegard van Bingen, een Duitse benedictijnse abdis uit die tijd, zou lachen ontstaan zijn na de zondeval. Lachen was schadelijk voor het lichaam en de ziel, en zou dan ook bestreden moeten worden. (Beyen en Verberckmoes, 2006, pp 178-179)

Bovendien werd lachen in de middeleeuwen aanzien als iets lelijks. Op afbeeldingen worden enkel duistere en gemene figuren al lachend weergegeven (Beyen en Verberckmoes, 2006, p 180).

Pas in de twaalfde eeuw wordt de perceptie omtrent lachen wat positiever en werd het aanzien als een karaktertrek die eigen is aan de mens (Beyen en Verberckmoes, 2006, pp 180-182). Toch werd niet elke soort humor of lachen als even goed gezien. Radulphus Ardens maakte bijvoorbeeld een onderscheid tussen geoorloofde en ongepaste humor. Humor die vreugde veroorzaakte ("*sermo iocundus*") was positief. Humor die echter aanzette tot lachen ("*sermo risorius*"), was onfatsoenlijk (Beyen en Verberckmoes, 2006, p 184). Volgens Guillelmus Peraldus dan had men vier types van de zondige lach, namelijk de arrogante lach, de dwaze lach, buitensporige lach, de bedrieglijke lach en de wrede, kwetsende lach. Daarnaast was er de raadzame lach, de enige goede lach (Beyen en Verberckmoes, 2006, p 184).

Volgens historicus Bas Jongelen zou er tijdens de middeleeuwen nochtans veel geweest zijn waar de mensen mee lachten. Zo zou kritiek op de Kerk een belangrijk thema in humor geweest zijn. Ook humor over eten en drinken en poep en pis zouden populair geweest zijn. (De Wereld Leert Door, 15/2/2013)

Een grote misvatting omtrent de middeleeuwen, is dat humor vooral de taak geweest zou zijn van hofnarren. Volgens Jongelen is de nar slechts een uitvinding van op het einde van de vijftiende eeuw. Narren werden vooral ingezet om grappen te vertellen op podia en dingen belachelijk te maken. Een ander misverstand is dat komedies enkel voor het volk geweest zouden zijn. Ook de elite ging er immers naar kijken. (De Wereld Leert Door, 15/2/2013)

Ook in de middeleeuwen kende men al cartoons. Onderstaande afbeelding is een werk van Jeroen Bosch dat vermoedelijk dateert van 1491. Het Narrenschip, zoals het schilderij heet, toont een tafereel waarbij een non en een monnik aan het 'koekhappen' zijn, een spel waarbij

twee personen stukjes koek eten waardoor hun monden steeds dichterbij elkaar komen en uiteindelijk zullen kussen, wat uiteraard ongepast is voor geestelijken. Dit schilderij is dan ook een cartoon die kritiek uit op de Kerk. Let zeker ook op de narrenfiguur in het midden van het schilderij. Wanneer een nar te zien is op een werk, wil dit zeggen dat het werk komisch bedoeld is. De zotheid slaat als het ware over op de andere personen die worden afgebeeld (De Wereld Leert Door, 15/2/2013)

Bron: <http://www.denbosch-cultuurstad.com/schilderwerken-van-jeroen-bosch.html>

Enkele voorbeelden van moppen uit de middeleeuwen:

“The father of a friend of ours had an intimacy with the wife of a downright fool, who, besides, had the advantage of stuttering. One night he went to her house, believing the husband to be away, knocked on the door, and claimed admittance, imitating the cuckold’s voice. The blockhead, who was at home, had no sooner heard him, than he called to his wife, “Giovanna, open the door, Giovanna, let him in; for it does seem to be me”” (“Medieval Jokes,” 2013, para. 7).

“Francesco Quartnense, a Florentine merchant, resided in Genoa with his wife and family. His children were thin and lanky, while those of the Genoese are generally healthy and hardy. He was asked one day why his children were so spare and of such a weak constitution, it being the reverse with the young Genoese. “The reason is easily given, ” he said. “I work alone at manufacturing my children, but you have quite a number of assistants in the making of yours.” It is fact that, soon after their wedding, the Genoese take again to the sea, and leave their wives, for many years in succession, to the care of other men, as they say” (“Medieval Jokes,” 2013, para. 11).

“A Florentine I was acquainted with was under the necessity of buying a horse in Rome, and bargained with the dealer, who asked him twenty-five gold ducats, too high a price; he offered to pay fifteen ducats cash, and to owe the rest; to which the dealer agreed. On the following day, when asked for the balance, the buyer refused, saying, “We must keep our agreement: it was settled between us that I was to be your debtor; I should be so no longer if I were to pay you”” (“Medieval Jokes,” 2013, para. 8).

3.2.4 Humor in de nieuwe en nieuwste tijd

Aan het begin van de nieuwe tijd is er een kentering te bemerken op vlak van humor. In die tijd kreeg men schrik van ketterse gedachten, en dacht men dat humor ook kettters kon zijn. Men ging er dus zeer voorzichtig mee om (De Wereld Leert Door, 15/2/2013). Vanaf de zestiende eeuw voerde men de censuur op en nam het aantal humoristische teksten erg af. Pas vanaf de Verlichting is er terug een opleving van humor merkbaar. Het hebben van vrijheid van meningsuiting is immers een belangrijke voorwaarde voor humor. (De Wereld Leert Door, 15/2/2013)

Ook in de zeventiende eeuw werd nog geloofd dat het lachen verklaard kon worden aan de hand van de humeurenleer. Een mooi voorbeeld vinden we hiervan bij de Franse filosoof René Descartes. Zo wijdde hij in zijn werk *‘Les passions de l’âme,’* dat verscheen in 1649, enkele bladzijden aan de lach. Hierin beschrijft hij deze lach als volgt:

“Le ris consiste en ce que le sang qui vient de la cavité droite du coeur par la veine artériuse, enflant les pou-mons subitement et à diverses reprises, fait que l’air qu’ils contiennent est contraint d’en sortir avec impétuosité par le sifflet, où il forme une voix inarticulée et éclatante ; et tant les poumons en s’enflant, que cet air en sortant, pous-sent tous les muscles du diaphragme, de la poitrine et de la gorge, au moyen de quoi ils font mouvoir ceux du visage qui ont quelque connexion avec eux. Et ce n’est que cette action du visage, avec cette voix inarticulée et éclatante, qu’on nomme le ris” (Descartes, 1649, pp 94-95).

Niet lang daarna kreeg humor zijn huidige betekenis.

“In its modern meaning it is first attested in England in 1682 [...] Lord Shaftesbury’s famous Sensus communis: an essay on the freedom of wit and humour (1709) was one of the earliest writings to use it in the sense familiar to moderns.” (Bremmer en Roodenburg, 1997, p 1).

Enkele voorbeelden van moppen uit de nieuwe tijd, zijn:

“A new servant being engaged was told by the mistress that the previous maid was discharged owing to the discovery of a follower in the kitchen. The new maid stated that she never had followers, so was engaged. A few evenings later, the mistress, having smelt tobacco smoke, went into the kitchen and found a soldier hiding in the coal cellar. The maid denied all knowledge of the soldier, and said that it must be one left by the last maid ” (“Victorian Jokes,” n.d., para. 8).

“A Gallant in his youth was much addicted to dicing, and many times when he had lost all his money, then he would pawn his cloak, and so go home without either cloak or coin, which grieved the Lady his Mother very much: for remedy whereof, she caused all his doublets (of what stuff so ever) to be made with canvas painted backs, whereon were fashioned two fools, which caused the Gentleman ever after to keep his cloak on his back, for fear two of the three should be discovered.” (“17th Century Jokes &,” n.d., para. 2).

Tijdens de holocaust in de Tweede Wereldoorlog speelde humor een belangrijke rol. Humor kan gezien worden als *“a stubborn refusal to give tragedy and fate the latest say”* (Hyers, 1969 in Morreall, 1999, p 3). Het werd dan ook ingezet om de zware periode wat draaglijker te maken. Humor had in die periode drie functies: een kritische functie, een samenhangende functie en een copingfunctie. (Morreall, 2009, p 119).

1. Kritische functie

Humoristen en cartoonisten waren de eersten die openlijk kritiek uitten op de Nazi's en het naziregime (Morreall, 2009, p 119). Er werden verschillende moppen gemaakt met betrekking tot hun gedachtegoed, zoals:

“There are two kinds of Aryans: non-Aryans and barb-Aryans” (Morreall, 2009, p 120).

De nazi's waren allerm minst opgezet met deze moppen, aangezien ze hun geloofwaardigheid konden ondermijnen. In 1933 werd dan ook een wet gecreëerd, de wet tegen verraderlijke aanvallen op de staat en de partij en voor de bescherming van de partij-uniformen (Gesetz gegen heimtückische Angriffe auf Staat und Partei und zum Schutz der Parteiuniformen), die het onder andere strafbaar maakte om antinazistische moppen te vertellen en zelfs ernaar te luisteren, aangezien dit werd gezien als een daad tegen het regime (Morreall, 2009, p 120). Zo werd een priester geëxecuteerd na het vertellen van de volgende grap:

“A fatally wounded German soldier asked his chaplain to grant one final wish. ‘Place a picture of Hitler on one side of me, and a picture of Goering on the other side. That way I can die like Jesus, between two thieves” (Morreall, 2009, p 120).

Desalniettemin bleef humor waarin de spot werd gedreven met het nazisme en de nazi's erg populair.

2. Samenhangende functie

Lachen met de nazi's kon het gevoel van solidariteit tussen zowel de slachtoffers als de tegenstanders van het regime versterken. De nazi's waren vaak het voorwerp van spot in cabarets, wat erin resulteerde dat alle cabarets gesloten werden en cabaretiers naar strafkampen werden gestuurd. Ook in die kampen bleven ze echter lachen met de nazi's, wat voor een enorme samenhang zorgde. (Morreall, 2009, p 120). Een overlever beschrijft de situatie als volgt:

“Many of them, who sat behind the rows of the SS each night and laughed with a full heart, didn't experience the day of freedom. But most among them took from this demonstration strength to endure their situation. . . . They had the certainty, as they lay that night on their wooden bunks: we have done something that gives strength to our comrades. We have made de Nazis look ridiculous” (Naumann, 1983 in Morreall, 2009, p 123).

3. Copingfunctie

Humor was een tool die mensen in staat stelde om om te gaan met de horror die ze meemaakten en de moet niet te verliezen. Een vaak gebruikte tactiek, was elkaar grappige

verhalen vertellen over wat ze zouden doen als ze weer vrij waren (Morreall, 2009, pp 123-124).

Volgende mop vat volgens Morreall de drie puntjes mooi samen:

“Goebbels was touring German schools. At one, he asked the students to call out patriotic slogans.

“Heil Hitler,” shouted one child.

“Very good,” said Goebbels.

“Deutschland über alles,” another called out.

“Excellent. How about a stronger slogan?”

A hand shot up, and Goebbels nodded.

“Our people shall live forever,” the little boy said.

“Wonderful,” exclaimed Goebbels. “What is your name, young man?”

“Israel Goldberg” (Morreall, 2009, p 124).

3.3 Theorieën

Hoewel verschillende auteurs aanhalen dat humor een onderbestudeerd onderwerp is, is er een hele waaier aan theorieën te vinden die proberen te verklaren wat humor juist is. Volgens Schmidt en Williams (1977) is er zelfs sprake van meer dan 100 verschillende theorieën omtrent humor. Heel het veld toelichten, zou dan ook enorm veel tijd en papier kosten. Daarom beperk ik mij tot de theorieën die ik het meest relevant acht voor mijn paper. De drie theorieën die ik het vaakst tegenkwam in mijn zoektocht zijn de superioriteitstheorie, de incongruentietheorie en de ontladingsstheorie. Dit zijn dan ook de grootste, populairste en belangrijkste humortheorieën. Deze theorieën zal ik één per één bespreken. Ik zal uitleggen wat de theorieën inhouden en zowel bestaande als nieuwe voor- en tegenargumenten aanhalen.

3.3.1 Superioriteitstheorie

De oudste theorie met betrekking tot humor, is de superioriteitstheorie. Volgens deze theorie gaat lachen gepaard met een plotseling gevoel van superioriteit. Dit kan een gevoel van superioriteit van onszelf ten opzichte van anderen zijn, maar we kunnen ons evengoed superieur voelen ten opzichte van een voormalige positie van onszelf. Lachen zou dan ook altijd een soort uitlachen zijn. (Morreall, 1983; Ziv, 1988; Gruner, 1997; Meyer, 2000; Kuipers, 2001; Bardou, 2005; Polimeni en Reiss, 2006; Morreall, 2009; Simon, 2002). Als we uitgaan van deze theorie, zouden we dus met Jantje, de Hollander en het domme blondje lachen omdat we ons als superieur beschouwen ten opzichte van hen, en lachen we hen eigenlijk uit.

De grondbeginselen van de superioriteitstheorie werden gelegd door Plato (° ca. 428 v.C. – † ca. 387 v.C.) en zijn leerling Aristoteles (°384 v.C – †322 v.C.).

Plato's kijk op humor is eerder negatief. Volgens hem lachen we vooral met de gebreken of stommiteiten van een ander, bijvoorbeeld wanneer deze slimmer denken te zijn dan ze in werkelijkheid zijn (Bardon, 2005, pp 2-3; Morreall, 1987, p 10). Degene waarmee gelachen wordt, de 'bespottelijke,' is immers iemand die zichzelf niet kent en deugden, eigenschappen of goederen denkt te bezitten die hij eigenlijk niet heeft. Hiermee lachen kan gezien worden als een soort van jaloezie (Plato, 1860, pp 63-64).

Het plezier dat we hierbij ervaren, is echter gemengd met pijn. Langs de ene kant vinden we de situatie grappig, maar langs de andere kant is het niet goed om plezier te scheppen in het ongeluk van een ander, wat resulteert in een soort 'pijn van de ziel.' (Bardon, 2005, pp 2-3; Morreall, 1987, p 10)

“When we laugh at the ridiculous aspects of our friends, the admixture of pleasure in our malice produces a mixture of pleasure and distress. For we agreed some time ago that malice was a form of distress; but laughter is enjoyable, and on these occasions both occur simultaneously” (Plato, 1975, p 50 in Chafe, 2007, p 140).

Volgens Plato is lachen dan ook iets dat vermeden zou moeten worden. Dit heeft niet enkel te maken met deze pijn van de ziel, maar ook met Plato's idee dat lachen een verlies van zelfcontrole tot gevolg kan hebben, omdat het zou kunnen leiden tot andere, agressieve emoties. (Bardon, 2005, pp 2-3; Morreall, 1987, p 10)

Ook volgens Aristoteles is humor vooral spottend, in dat opzicht dat we lachen met de onvolmaaktheden van een ander (Bardon, 2005, p 3).

Een andere belangrijke figuur die we kunnen onderbrengen in de superioriteitstheorie, is Thomas Hobbes (°1588 – †1679). Lachen komt volgens Hobbes voort door een gevoel van vreugde en triomf. Wanneer we anderen een misstap zien begaan of terugdenken aan eerdere misstappen van onszelf, zullen we ons bewust zijn van ons eigen vermogen of prestatie, wat dan weer resulteert in het gevoel van vreugde en triomf dat ons aan het lachen brengt (Bardon, 2005, p 4). Zijn beschrijving van lachen luidt dan ook:

“The passion of laughter is nothing else but a sudden glory arising from some sudden conception of eminency in ourselves, by comparison with the infirmity of others, or with our own formerly” (Hobbes, 1962 in Chafe, 2007, p 141).

Een meer recente theoreticus die we kunnen onderbrengen binnen de superioriteitstheorie, is Charles R Gruner. Gruner (1997) houdt in zijn werk *The Game of Humor* een pleidooi voor de superioriteitstheorie. Volgens hem zijn de tegenstanders van de theorie mensen die “*de gevolgen van de theorie niet helemaal begrijpen*” (Gruner, 1997, p 1). Hij denkt dat de

theorie verworpen wordt omdat gevoelens van superioriteit in onze maatschappij niet sociaal wenselijk zouden zijn. Hij stelt voor om humor te zien als een spel, waarbij er een winnaar en verliezer is. (Gruner, 1997, pp 1-2) In zijn werk *Understanding Laughter: The Workings of Wit and Humor* geeft hij bovendien een fysiologische verklaring voor het ontstaan van lachen:

“Gruner imagines that our early ancestors, after defeating an opponent in violent combat, would bare their teeth and pump their shoulders (as a dominance display), and chop up their breath into grunts (thereby facilitating a return to homeostasis after exertion). If this sort of behavior is the ancestral origin of laughter, it would not be surprising to find that the essential object of humor is the inferiority of others, and the source of joy a sense of one’s own supremacy.” (Bardon, 2005, p 4)

Gruner geeft daarnaast een antwoord op de kritiek dat de superioriteitstheorie niet zou kunnen verklaren waarom mensen ook lachen met grapjes waarin er niet echt gelachen wordt met een bepaalde persoon of groep, zoals woordgrapjes. Volgens Gruner kan het doorhebben van de clou ook al zorgen voor een superioriteitsgevoel. Doordat we de grap snappen, voelen we ons superieur ten opzichte van de domheid van anderen (Gruner, 1978 in Kuipers, 2001, pp 28-29).

Naast voorstanders van de superioriteitstheorie, zijn er ook tegenstanders te vinden. Zo stelt de filosoof Francis Hutcheson *“that witnessing someone in pain puts us in greater danger of weeping than laughing”* (Hutcheson, 1750 in Bardon, 2005, p 5).

Ook volgens Morreall zijn er verschillende aspecten van humor die de superioriteitstheorie niet kan verklaren, zoals woordspelingen of het spelletje ‘kiekeboe’ bij kinderen. Daarnaast blijkt dat degenen waar mensen grappen over maken, niet per se degenen zijn waar ze zich echt superieur over voelen (Davies, 1990; 1991 in Kuipers, 2001, p 30). Bovendien zijn grappen lang niet altijd een uiting van superioriteit of agressiviteit. Men hoeft geen gevoelens van superioriteit jegens iets of iemand te hebben om er grappen over te maken of met dergelijke grappen te lachen (Davies, 1991; Oring, 1991; 1992 in Kuipers, 2001, p 30). Het is dus niet omdat mensen lachen met Jantje, de Hollander of het domme blondje, dat ze zich ook automatisch superieur voelen ten opzichte van hen.

Onderzoek toont echter aan dat mensen humor waarin een vorm van agressie of superioriteit schuilt meer waarderen dan neutrale of absurde humor. Deze waardering wordt zelfs nog versterkt wanneer men ook negatieve oordelen of gevoelens heeft ten opzichte van de groep waarmee gelachen wordt (LaFave et al., 1973; Leak, 1974; LaFave et al., 1976; Zillman en Cantor 1976; Zillman en Stocking 1976; McCauley, 1983; Zillman, 1983; Pinderhughes en Zigler, 1985; Kuhlman, 1988; Mundorf 1988; Ryan en Kanjorski 1998 in Kuipers, 2001, p 30).

In tegenstelling tot humor in de oudheid, denkt Kuipers dat mensen humor over personen met een lagere status dan zichzelf meer zullen waarderen dan humor over personen met een hogere status (Kuipers, 2001, p 31).

David Galle is echter een andere mening toegedaan. Volgens hem werkt de superioriteitstheorie enkel als we lachen met iets of iemand die in principe boven ons staat (Eigen interview met David Galle). Van de comedians waarmee ik sprak, is Timothy Begijn de enige die zich het meest kan vinden in deze theorie. Hierbij neemt hij dan wel de rol underdog aan, zodat het publiek zich wat verheven kan voelen boven hem (Eigen interview met Timothy Begijn).

3.3.2 Incongruentietheorie

‘Incongruentie’ betekent zoveel als ‘een gebrek aan overeenstemming.’ Volgens de incongruentietheorie ontstaat humor dus doordat er een gebrek aan overeenstemming is tussen wat de ontvanger verwacht en wat de zender vertelt of doet. (Morreall, 1983; Ziv, 1988; Gruner, 1997; Meyer, 2000; Kuipers, 2001; Bardon, 2005; Polimeni en Reiss, 2006; Morreall, 2009; Simon, 2002). Voorbeelden hiervan zijn verhalen en moppen met een onverwachte wending, of iemand die iets gekks doet.

Long en Graesser omschrijven incongruentie als: *“a discrepancy between what was expected and what occurred in the humorous event.”* (Long en Graesser, 1988, p 36)

Suls verwoordt het gegeven als:

“ een discrepantie tussen twee mentale voorstellingen, waarvan één een verwachting is (vermoedelijk afgeleid uit. bijvoorbeeld, het hoofdgedeelte van een grap voor de clou of pointe), en de ander een of ander idee of gewaarwording (bijvoorbeeld, zoals aanwezig in de clou van de grap) ” (Suls, 1983, p 41 in Kuipers, 2001, p 24)

Als we de moppen over Jantje, de Hollander en de Marokkaan bekijken in het licht van deze theorie, zouden we dus vooral lachen omdat de pointe van de mop een wending is die we niet verwachten.

Zoals hierboven reeds vermeld, vindt Hutcheson dat superioriteit geen voorwaarde is voor humor en moet er dus een ander element zijn dat bepaald of iets grappig is of niet. Deze factor is volgens Hutcheson incongruïteit. (Bardon, 2005, pp 4-5)

“The cause of laughter is the bringing together of images which have contrary additional ideas, as well as some resemblance in the principal idea.” (Bardon, 2005, pp 4-5)

De meeste humor zou volgens hem gebaseerd zijn op contrasterende ideeën. Wat amuseert is de ongerijmdheid, zoals bijvoorbeeld bij woordspelingen. Volgens Hutcheson zorgt

incongruentie voor plezier omdat het ons afleidt van negatieve emoties. (Bardon, 2005, pp 5-6)

Ook Immanuel Kant is een aanhanger van de incongruentietheorie. Anders dan Hutcheson en Suls, denkt hij echter niet dat het de ongerijmdheid op zich of het oplossen ervan datgene is wat ons doet lachen. Hij stelt dat incongruentie enkel voor intellectuele frustratie kan zorgen. Volgens Kant is lachen het de fysieke gewaarwording die we ervaren wanneer ons intellect de incongruentie probeert op te lossen (Kant, 2000, p 209; Kant, 2000 in Bardon, 2005 p 7).

“In everything that is to provoke a lively, uproarious laughter, there must be something nonsensical (in which, therefore, the understanding in itself can take no satisfaction). Laughter is an affect resulting from the sudden transformation of a heightened expectation into nothing. This very transformation, which is certainly nothing enjoyable for the understanding, is nevertheless indirectly enjoyable and, for a moment, very lively. The cause must thus consist in the influence of the representation on the body and its reciprocal effect on the mind [...] rather solely through the fact that as a mere play of representations it produces an equilibrium of the vital powers in the body.” (Kant, 2000, p 209).

Arthur Schopenhauer stelt dan weer dat amusement het gevolg is van de constatactie van een contrast tussen wat we verwachten en wat we waarnemen. In tegenstelling tot Kant, is het volgens Schopenhauer dus wel de realisatie van de incongruentie die ons doet lachen (Schopenhauer, 1958, in Bardon, 2005, pp 7-8). Schopenhauer geeft hier een merkwaardige verklaring voor.

“Schopenhauer argues that, on some subconscious level, we are resentful of our higher intellectual faculties, so we are pleased when they are frustrated: Laughter is the expression of a kind of pleasure that derives from seeing thought frustrated by perception when expectation is contradicted by reality [...] Thought often opposes the senses by denying them the gratification of our immediate desires. For this reason, we are secretly delighted to see our intellect get its comeuppance when the intellect’s expectations are frustrated by reality. In this way Schopenhauer ingeniously finds a cause of pleasure in the experience of absurdity itself, rather than in the physiological reaction to that experience.” (Bardon, 2005, p 8)

De Britse wetenschapper Richard Wiseman deed onderzoek naar moppen. Hij ontdekte dat er vier thema’s zijn die steeds terugkeren: iemand die slim probeert en lijken en een uitschuiver maakt, echtgenoten en echtgenotes die niet liefdevol zijn, artsen die ongevoelig zijn over de naderende dood en God die een fout maakt. Bij elk van deze categorieën is er sprake van een *“incongruïteit tussen verwachting en realiteit.”* (Bardon, 2005, p 6)

Kuipers (2001) durft zelfs te stellen dat *“het idee dat humor altijd een incongruïteit bevat inmiddels onomstreden is”* (Kuipers, 2001, p 24). In het geval van grappen is het de clou die

de opgebouwde verwachting verstoort, bij onbedoelde, spontane of non-verbale humor wordt de dagelijkse orde verstoord, wat dan weer aanleiding geeft toch lachen en amusement. (Kuipers, 2001, p 24). Incongruïteiten die aanleiding geven tot lachen, kunnen voorkomen op verschillende niveaus. Zo kan er onder andere sprake zijn van een onmogelijkheid, een ongepastheid of een talige incongruïteit. (Kuipers, 2001, p 24).

De appreciatie van humor is volgens Suls tweeledig: eerst moet de ontvanger de incongruentie in de boodschap ontdekken en vervolgens moet hij hem oplossen door middel van een cognitieve regel om de grap leuk te vinden (Suls, 1972, pp 82-85).

Een andere theoreticus, meer bepaald een linguïst die we kunnen onderbrengen onder deze stroming, is Raskin. Raskin benadert humor op een semantische manier. In het geval van humor, is er vaak sprake van een contrast tussen twee scripts.²

“A text can be characterized as a single-joke-carrying text if [...]
(i) The text is compatible, fully or in part, with two different scripts
(ii) The two scripts with which the text is compatible are opposite”
(Raskin, 1944, p 99)

Volgende grap is hier een mooi voorbeeld van:

“In the days of the Austro-Hungarian empire, a dashing young army officer was trying to obtain the favours of a fashionable lady. To shake off the unwanted suitor, the lady explained to him that her heart was, alas, no longer free. He replied politely, “Mademoiselle, I never aimed so high as that” (“The Act of Creation,” n.d., para. 9).

Ook de incongruentietheorie heeft enkele tekortkomingen. Zo wordt humor vooral gezien als een cognitief proces, het sociale karakter van humor wordt eerder verwaarloosd (Kuipers, 2001, p 27). Bovendien gebeurt het dat mensen lachen met een grap voor ze hem volledig gehoord hebben en voor ze een incongruentie ervaren hebben (Long en Greaser, 1988, p 47). George Santayana (1896) merkt bovendien op dat er situaties zijn waarbij er geen sprake is van incongruentie, maar waarin we toch lachen. Alexander Bain (1859) bemerkt dan weer dat er heel wat ongerijmdheden zijn die ons toch niet aan het lachen brengen. (Bardon, 2005, p 8)

Het is inderdaad zo dat niet elke ongerijmdheid aanleiding geeft tot lachen. Zo zullen incongruïteiten die negatieve gevoelens oproepen of als bedreigend worden ervaren, niet tot lachen leiden (Kuipers, 2001, p 25) Morreall (1987) geeft het volgende voorbeeld:

“If I opened my bathroom door to find a pumpkin in the bathtub, for example, I would probably laugh. But if I found a cougar in the tub, I would not laugh.” (Morreall, 1987 in Bardon, 2005, p 14)

²Een script is “een groot brok semantische informatie rondom een woord, of dat door een woord wordt opgeroepen” (Raskin 1985, p 81 in Kuipers, 2001, p 26).

Incongruïteiten leiden volgens Morreall dus over het algemeen tot amusement, tenzij dit amusement overschaduw wordt door negatieve emoties. .” (Morreall, 1987 in Bardon, 2005, pp 14-15)

Volgens David Galle is humor *“mensen kietelen op plaatsen in hun hersenen waar ze zelf niet aan kunnen. Dingen die ze niet verwachten, in hoekjes en kantjes waar ze zelf niet gaan”* (David Galle, eigen interview). Hij plaatst dit binnen de incongruentietheorie. De incongruentietheorie is ook veruit het meest populair bij de comedians waarmee ik sprak. Ookal verklaren ze niet bezig te zijn met theorieën rond humor, konden ze zich hier toch het meest in vinden (Eigen interviews met oa David Galle, Iwein Segers, Bert Gabriëls, Jerom Snelders).

3.3.3 Ontladingstheorie

Volgens de ontladingstheorie lachen we uit een gevoel van ontspanning wanneer ons lichaam bevrijd wordt van een fysieke of emotionele spanning (Morreall, 1983; Ziv, 1988; Gruner, 1997; Meyer, 2000; Kuipers, 2001; Bardon, 2005; Polimeni en Reiss, 2006; Morreall, 2009; Simon, 2002).

Deze theorie werd ontwikkeld door Herbert Spencer als antwoord op de incongruentietheorie. Volgens hem gaat lachen dan ook altijd gepaard met een zekere spanning die ons lichaam verlaat. Zo zal een humoristische boodschap vaak een soort spanning opbouwen, die wegvalt bij het vernemen van de zogenaamde clou. De spanning, die ergens heen moet, veroorzaakt dan een aangename beweging in onze spieren. (Spencer, 1860, in Bardon, 2005, pp 9-10)

Freud ziet humor zelfs als een manier om onderdrukte lusten of emoties te ventileren. Hij maakt een onderscheid tussen de grap (*“Witz”*), het komische (*“Schertz”*) en humor (*“Humor”*) (Kuipers, 2001, pp 32-33).

“De kern van zijn betoog is dat dit contrast tussen onzin en zin leidt tot een plotselinge ontlading van psychische energie in de vorm van een lach. In het geval van Witz is de onderliggende 'zin in de onzin' steeds een verwijzing naar lust en/of agressie. Aangezien deze driften niet ongeremd en zonder goed excuus geuit kunnen worden, zoekt het onbewuste steeds naar mogelijkheden om de censor (het superego) te misleiden. Grappen zijn, net als dromen, een manier om onbewuste driften te uiten. [...] Scherz is een tijdelijke regressie naar kinderlijkheid. Tenslotte onderscheidt Freud nog Humor [...] Dit is relativerende humor: de lacher neemt afstand van angst en verdriet” (Freud, 1988, in Kuipers, 2001, pp 32-33).

Bij elke vorm van humor wordt dus een ander soort spanning geuit volgens Freud.

Bert Gabriëls merkt terecht dat de ontladingstheorie niet falsifieerbaar is.

“Je kan ook niet meten of de ontlading er altijd is. Een tegenvoorbeeld: je moet bewijzen dat mensen lachen zonder dat er spanning is, maar wanneer is er geen spanning? Bijna altijd toch?” (Bert Gabriëls, eigen interview).

3.3.4 Reflectie

In zijn essay over de oorsprong van humor, heeft Howe het over de ‘Accepted theory of humor’:

“According to the Accepted Theory of Humor all jokes begin with a buildup of tension while an initial paradigm is formed. At the punch line in a joke or the hammer blow in slapstick the observer experiences a paradigm shift, a complete reinterpretation of the facts of the incident in the light of the sudden burst of new information. . All of the facts in the new interpretation must make as much sense as the originally expected scenario yet conform to a completely different and, more importantly, less-threatening model.” (Howe, 2002, p 252)

Ik vind het nogal sterk dat de auteur spreekt over een theorie van humor die algemeen geaccepteerd zou zijn. Volgens mij is dit eerder een samenraapsel van verschillende humortheorieën, zoals de incongruentietheorie en de ontladingstheorie. Howe verwijst hiervoor naar Spencer, (Howe, 2002, p 252) die inderdaad ondergebracht kan worden onder de ontladingstheorie.

Volgens Lyttle (2002) zijn de drie grootste humortheorieën niet in strijd met elkaar, maar vullen ze elkaar net aan:

“Incongruity theories teach us that the trigger must be unusual to get our attention. Superiority theories teach us that it must be non-threatening before we are able to enjoy it. Relief theories teach us that we laugh more when humour involves sexual or aggressive themes that are normally repressed.” (Lyttle, 2002, p 3).

Polimeni en Reiss (2006) maken dan weer de vergelijking met de parabel van de blinden en de olifant. Net zoals hun beschrijvingen een gedeeltelijke waarheid bevatten, zou elk van de drie theorieën gedeeltelijk waar zijn (Polimeni en Reiss, 2006, p 349).

Ik ben het volstrekt eens met hun visie. Het is denk ik niet zo dat één theorie ‘de juiste’ is. Voor elke theorie zijn er immers, zoals aangehaald, voor- en tegenargumenten te vinden. Bovendien heeft elke theorie een andere focus.

Ook volgens Morreal (1987) dekt geen enkele van de drie grote theorieën volledig de lading. Door de drie theorieën te vergelijken, kwam hij er echter wel achter dat deze twee kenmerken van humor blootleggen, die hem vervolgens tot een nieuwe definitie brachten. Zo zou er in situaties die gezien worden als humoristisch of lachwekkend altijd sprake zijn van een

verandering van de psychische toestand, en zou deze psychologische verschuiving als aangenaam worden ervaren. Veranderingen die als onaangenaam worden ervaren, zullen immers niet leiden tot lachen en amusement. Morreall stelt dan ook dat *‘lachen het resultaat is van een aangename psychologische verschuiving.’* (Morreall, 1987, p 133) Deze verandering kan cognitief, affectief of beiden zijn, en moet plots gebeuren. (Morreall, 1987, p 133)

Morreall vervolgt zijn argument en stelt dat het basispatroon van humor vier stadia heeft. Deze gaan als volgt:

1. *We experience a cognitive shift – a rapid change in our perceptions or thoughts.*
2. *We are in a play mode rather than a serious mode, disengaged from conceptual and practical concerns.*
3. *Instead of responding to the cognitive shift with shock, confusion, puzzlement, fear, anger, or other negative emotions, we enjoy it.*
4. *Our pleasure at the cognitive shift is expressed in laughter, which signals to others that they can relax and play too*” (Morreall, 2009, p 50).

Ik ben het wel eens met Morreall’s stelling dat humor een psychologische verschuiving teweeg brengt, maar niet met zijn idee dat deze verschuiving steeds aangenaam is en leidt tot lachen. Morreall stelt humor hier gelijk met amusement. Op amper een half blad, beschrijft hij bovenstaand stappenplan als *“the basic pattern in humor,” “a general account of humorous amusement”* en *“these four aspects of amusement”* (Morreall, 2009, pp 49-50).

Uit het verleden is echter gebleken dat humor zeker niet in alle gevallen leidt tot amusement en tot lachen. Denk bijvoorbeeld aan de hetze rond de Deense Mohammedcartoons in of de recente aanslagen op de redactie van het satirische weekblad Charlie Hebdo. In beide gevallen voelden de daders zich diep beledigd door de humoristisch bedoelde cartoons over hun profet. Ook in andere gevallen kan humor als negatief worden gepercipieerd. Denk bijvoorbeeld aan joden die niet kunnen lachen met grappen over de holocaust, of mensen die gechoqueerd zijn door grappen over baby’s of kanker, ook wanneer ze hier zelf niet mee te maken kregen. Het lijkt mij dan ook simplistisch om aan te nemen dat dit stappenplan telkens het basispatroon van humor vormt en dat humor steeds gepaard gaat met een speelse bui en uiteindelijk leidt tot amusement en lachen. Dit lijkt mij eerder een stappenplan voor geslaagde humor, of zoals Morreall zegt, *“humorous amusement”* (Morreall, 2009, p 50).

Morreall erkent wel dat een psychologische verschuiving als onaangenaam kan worden ervaren en dat het aangename gevoel overschaduwed kan worden door negatieve emoties (Morreall, 1987 in Bardon, 2005, p 15). maar hij heeft het daarbij enkel over gevallen die niets met humor te maken hebben. Op vlak van humor geeft hij slechts aan dat men iets tegelijk amusant en storend kan vinden (Morreall, 2009, p 52-53) maar niet dat ook in het geval van humor het amusante overschaduwed kan worden door negatieve emoties, en iemand een humoristisch bedoelde psychologische verschuiving ook als onaangenaam kan beschouwen. In dat opzicht vind ik dat de theorie van Morreall dan ook tekortschiet. Het is

geen zekerheid dat iemand in een speelse bui is bij het horen of zien van iets humoristisch, en genot en lachen zijn dan ook geen zeker gevolg van humor.

Met dat in gedachten, is het echter wel interessant om Morrealls toelichting van zijn stappenplan te bespreken. De psychologische verschuiving ('cognitive shift') is dus de eerste voorwaarde voor het ervaren van humor. Deze verschuiving komt er doordat het verwachtingspatroon van de ontvanger verstoord wordt, waardoor we de situatie moeten reïnterpreteren. Hoe groter de verschuiving, hoe meer amusement het volgens Morreall zal veroorzaken (Morreall, 2009, p 50-52). Hij zegt erbij:

"If we enjoy that jolt, that's amusement" (Morreall, 2009, p 52).

Hierbij geeft hij zelf aan dat het in zijn theorie gaat om amusement.

Vervolgens geeft hij toe dat het genieten van deze psychologische verschuiving niet automatisch gebeurt:

"There is nothing automatic about enjoying cognitive shifts. [...] To a lesser or greater degree, when we experience a cognitive shift, we don't know what might happen next or how to proceed. [...] At the minimum, we may be momentarily disoriented; at the maximum, we may see our lives as in danger. So cognitive shifts are potentially disturbing. What biologists call the "orienting reflex" is essential in keeping animals alive, and fight-or-flight emotions equip them to handle surprises when immediate action is called for. So it's perfectly understandable that seriousness is the default mode for us and all other animals. The non-serious play mode is a luxury" (Morreall, 2009, p 52).

Morreall stelt dat de meeste humor gaat over problemen, maar dat er verschillende manieren zijn waarop we ons kunnen distantiëren van deze problemen en ze op een speelse manier bekijken. Afstand in tijd en ruimte en het fictionaliseren van het fenomeen maken het makkelijker om de speelse modus te bereiken (Morreall, 2009, pp 52-53). Morreall geeft echter geen enkel argument waaruit blijkt dat deze speelse modus een rechtstreeks of noodzakelijk gevolg is van een cognitieve verschuiving. We kunnen dus wel aannemen dat mensen deze speelse bui kunnen bereiken, maar niet dat ze sowieso in een speelse bui zijn bij het waarnemen van een humoristische boodschap.

Een logischere bespreking vinden we bij Max Eastman. Eastman stelt dat er vier wetten zijn omtrent humor, waarvan de eerste twee nauw samen lijken te hangen met de vier basisprincipes van humor volgens Morreall. Een eerste wet is dat iets pas grappig kan zijn *"when we are in fun. When we are "in dead earnest," humor is the thing that is dead"* (Eastman, 2009, p 3). Een tweede wet is dat wanneer we in die humoristische modus zijn, er een verschuiving van waarden plaatsvindt. Op die manier kunnen we onderwerpen die anders als onaangenaam beschouwd worden ervaren als leuk en grappig, op voorwaarde dat ze niet té pijnlijk zijn (Eastman, 2009, p 3).

In deze opvatting kan ik mij al wat meer vinden. Volgens Eastman is het in een humoristische modus zijn dus een voorwaarde om iets grappig te vinden, maar in tegenstelling tot Morreall erkent hij dat humor geblokkeerd kan worden wanneer we serieus zijn, en dat onderwerpen niet té pijnlijk mogen zijn. Vervolgens voegt hij daar nog twee wetten aan toe.

Volgens Eastman is deze humoristische modus immers eigen aan kinderen, aangezien zij alle onderwerpen, hoe erg ook, als leuk kunnen beschouwen, tenzij het opnieuw té erg is (Eeastman, 2009, p 3). De vierde wet tot slot, is dat volwassenen deze kinderlijke onschuld grotendeels verloren zouden zijn. Hun vermogen om dingen grappig te vinden, verschilt van persoon tot persoon. Sommigen hebben nog steeds het vermogen om zonder meer te lachen met onaangename onderwerpen, anderen lachen enkel met moppen hieromtrent (Eeastman, 2009, p 3).

Een goede omschrijving van humor zou volgens mij dan zijn:

Humor brengt een psychologische verschuiving teweeg die als aangenaam, neutraal of storend kan worden beschouwd. In het geval van een aangename psychologische verschuiving, zal men lachen.

3.4 Soorten humor

Humor is veel meer dan moppen, cartoons of iemand die uitglijdt over een bananenschil. Humor komt voor in verschillende vormen. Dit blijkt alleen al uit de classificatie van uiteenlopende humorsoorten die theoretici onderscheiden. Deze zijn erg divers en verscheiden. Aangezien ik in mijn thesis een kader wil schetsen om humor beter te begrijpen, vind ik het dan ook erg waardevol om hier een aantal classificaties te bespreken. Op die manier zien mijn lezers hoe divers en hoe rijk het concept 'humor' eigenlijk is.

3.4.1 Speck: categorisering op proces

Speck (1987) onderscheidt drie verschillende humorprocessen, die nauw samenhangen met de drie grote theorieën omtrent humor. Het eerste proces, ongerijmdheid-oplossing (incongruity-resolution) is cognitief en hangt zoals de naam doet vermoeden samen met de incongruentietheorie. Bij dit proces is het noodzakelijk dat de ontvanger de ongerijmdheid die aanwezig is in de humoristische boodschap kan oplossen. Enkel dan zal de ontvanger de boodschap ook grappig vinden. Het tweede proces, dat samenhangt met de ontladingstheorie, is opwinding-veiligheid (arousal-safety). Hierbij wordt de reeds opgebouwde spanning opgeheven, wat resulteert in een gevoel van geruststelling. Dit proces is dan ook affectief. Het

derde proces tot slot is de humoristische kleinering (humorous disparagement). (Speck, 1987; 1991 in Gulas en Weinberger, 2006, p 102)

Deze drie processen kunnen met elkaar gecombineerd worden en de eerste twee processen kunnen ook nog eens op zichzelf staan, wat resulteert in vijf mogelijke humorsoorten. Deze soorten en de processen waarmee ze gepaard gaan, staan aangegeven in volgende tabel:

	Opwinding - veiligheid	Ongerijmdheid – oplossing	Humoristische kleinering
Komische grappen		X	
Sentimentele humor	X		
Satire		X	X
Sentimentele komedie	X	X	
Volledige komedie	X	X	X

Speck maakte ook een rangschikking van de appreciatie van elke humorstijl. De volledige komedie, de stijl waarbij de drie humorprocessen gecombineerd worden, wordt over het algemeen het grappigst bevonden. De sentimentele komedie, de combinatie van opwinding-veiligheid en ongerijmdheid-oplossing, komt terecht op de tweede plaats. De top drie wordt afgesloten met de komische grappen, die enkel voortkomen uit het ongerijmdheid-oplossingproces. Iets minder populair is de satire, waarbij ongerijmdheid-oplossing en humoristische kleinering gecombineerd worden. De laatste humorstijl, de sentimentele humor waarvan het opwinding-veiligheidsproces aan de basis ligt, wordt duidelijk een stuk minder leuk gevonden dan de rest. (Speck, 1987; 1991 in Gulas en Weinberger, 2006, p 102) Gulas en Weinberger merken terecht op dat de minst geliefde vorm van humor ook de enige vorm is waarin geen incongruentie voorkomt (Gulas en Weinberger, 2006, p 102).

3.4.2 Kuipers: categorisering op onderwerp

Volgens Kuipers (2001, p 174-175) gaan de meeste moppen over gevoelige onderwerpen of raken ze op één of andere manier een sociale grens, met uitzondering van grappen die enkel op absurditeit zijn gebaseerd.

“Moppen worden meestal ook ingedeeld op basis van de grens waar ze aan raken, [...] Categorieën als schuine moppen of seksmoppen, vrouwonvriendelijke moppen, vieze moppen, buitenlander-, discriminerende of racistische moppen, zieke moppen, rampenmoppen, religieuze moppen (moppen over geloof). Het belangrijkste andere ordeningsmechanisme voor moppen dat zij gebruikten was het doelwit van de mop: belgenmoppen, schoonmoedermoppen, etc. Dit heeft allemaal betrekking op één specifieke grensoverschrijding, namelijk kwetsen en/of stereotyperen” (Kuipers, 2001, p 174).

Kuipers bespreekt vier categorieën in haar werk: moppen over tekortkomingen, schuine grappen, oneerbiedige grappen en kwetsende grappen.

De eerste categorie behelst moppen die gaan over gek of vreemd gedrag, danwel over bepaalde eigenschappen of eigenaardigheden van het hoofdpersonage van de mop. Dit hoofdpersonage kan neutraal zijn of kan verwijzen naar een bepaalde bevolkingsgroep. Hieronder vallen bijvoorbeeld moppen waarin groepen op een stereotiepe manier worden voorgesteld, zoals moppen over domme blondjes, gierige Hollanders, stelende Marokkanen... Ook moppen over onaangepast gedrag of gebreken zoals luiheid, domheid, onbeschaafdheid, naïviteit en zo meer vallen onder deze eerste categorie. Moppen over tekortkomingen zijn in de meeste gevallen eerder karikaturiserend dan taboedoorbrekend. Ze vergroten bepaalde eigenschappen uit of beelden iemand af als achterlijk. (Kuipers, 2001, pp 175-181). Kuipers geeft onder andere het volgende voorbeeld:

“Twee vrienden hebben allebei verkering met een dom blondje. Zegt de een tegen de ander: 'Die vriendin van mij is zó dom. Zal ik je eens laten zien hoe dom ze is?' Dus hij roept zijn vriendin en zegt: 'Hé, hier heb je vijf gulden, wil jij even vijf kratten Heineken voor mij gaan halen bij de Albert Heijn?' 'Okee', zegt het domme blondje en vertrekt met vijf gulden naar de Albert Heijn. 'Dat is nog niks,' zegt de ander. 'Zal ik eens laten zien hoe dom mijn vriendin is?' Dus hij roept zijn vriendin: 'Hé Anita, wil je even bij mij thuis gaan kijken of ik er ook ben?' 'Goed,' zegt het blondje en ze gaat weg. Even later komen de twee blondjes elkaar tegen. Zegt de ene: 'Die vriend van mij is toch zó dom. Hij gaf me net vijf gulden om vijf kratten bier voor hem te gaan halen, terwijl hij toch kan weten dat ik helemaal geen vijf kratten bier kan dragen in mijn eentje!' 'Dat is nog niks', zegt de andere. 'De mijne heeft me net naar zijn huis gestuurd om te kijken of hij er ook is. Terwijl hij net zo goed even had kunnen bellen!’” (Jelmer de Moor in Kuipers, 2001, p 178).

Deze karikaturiserende grappen zijn doorgaans niet echt grensoverschrijdend of ongepast. Dit kan echter wel het geval zijn voor grappen waarbij het onderwerp taboe is, zoals lichaamshygiëne of geweld (Kuipers, 2001, p 179-180). De volgende grap beschouwt Kuipers dan ook als licht ongepast:

“Er zit een man die zit met zijn hondje naar Ajax-Feijenoord te kijken en iedere keer als Ajax een doelpunt scoort dan springt dat hondje omhoog en die begint te blaffen, zo. Er zit een kerel naast en die zegt: 'joh is dat hondje gek van Ajax?' Hij zegt: 'Nou! Helemaal wezenloos.' Hij zegt: 'Maar als nou Feijenoord een doelpunt maakt wat gebeurt er dan met dat hondje?' Hij zegt, nou, hij zegt: 'Dan springt hij omhoog, maakt in de lucht een pirouette en komt zo op zijn poten terecht.' Zo zegt hij: 'Dat is knap.' Hij zegt: 'En draait hij dan in de lucht linksom of rechtsom?' Hij zegt: 'Dat ligt eraan waar ik hem het eerste raak.' ” (Huibert Busser in Kuipers, p 180)

In de tweede categorie, schuine moppen, kunnen we moppen over seks en sekseverschillen onderbrengen. Het gaat hierbij onder andere om moppen die te maken hebben met overspel,

het huwelijk, seksuele toespelingen, maar ook met pedofilie, incest of bestialiteiten. Kuipers wijst erop dat schuine moppen de laatste decennia een evolutie hebben doorgemaakt. Vijftig jaar geleden waren moppen over seks nog taboe, terwijl zo'n grappen nu eerder gewoon worden gevonden. Hier zal ik in het derde hoofdstuk van mijn thesis, over morele grenzen van humor, dieper op ingaan. Wat u nu moet weten, is dat moppen over seks de laatste jaren veel explicieter zijn geworden. Kuipers haalt eerst een voorbeeld aan van een mop die in de jaren '50 verscheen in De Lach, een controversieel blad in die tijd:

“Vriendin, tot pas getrouwde, jonge vrouw: 'Oh, wat fijn zeg, en waar waren jullie op je huwelijksreis?’ De jong-gehuwde (sic) kreeg een kleur en richtte zich met de volgende woorden tot haar ega (sic): 'Gunst Henk, dat is waar ook. Waar waren we eigenlijk?’” (De Lach 3-11-1950 in Kuipers, 2001, p 183).”

Deze mop is vrij subtiel. We nemen aan dat het over seks gaat, maar expliciete verwijzingen naar seks zijn er niet. Dat is wel even anders in de volgende mop, een mop die Kuipers vaak te horen kreeg tijdens haar onderzoek:

“Nou, zo komen er drie hondjes, die zitten in een wachtkamer, op een gegeven moment zegt die ene hond tegen die andere twee van 'hee, waarom ben jij hier?' 'Nou,' zegt-ie, 'ik moet afgemaakt worden.' 'Hoezo dat hè?' 'Ja, gewoon. Ik zit van de week zit ik in de keuken en mijn baasje had heerlijk eeh (sic) hart gesneden van de koe, had-ie mooi voor mij gekookt, een beetje water, beetje anijs, hartstikke lekker zoals gewoonlijk, ik denk lekker smikkelen. Nee, wat gebeurt er, komt Mientje de kat, die vreet zo mijn bakje leeg. Dus ik denk nana is de tweede keer, ik denk, Mien, hrrrrr, ik denk wegwezen! Nou alles goed hè, weg Mientje. Ja, nou zit ik hier.' 'Zeg Pluto, waarom zit jij hier?' 'Nou, ik loop van de week, loop ik zo met mijn baas door het park heen, komt er zo'n heel klein terriërtje, begint me zo tegen m'n been aan te rijden man. Wat denkt die homofiele hond wel, dat schiet toch niet op! Denkt zeker dat ik een gaatje in mijn poot heb. Nou,, schiet gewoon niet op, hè.' Dus hij zegt, 'ja, ik hapte een keer naar links en naar rechts en, ja, weg hondje.' 'Maar eh Fido, waarom zit jij dan hier?' 'Nou, van de week loop ik naar boven, ik ruik een beetje frisse lucht, ik denk wat is dat dan joh? Dus ik loop zo heerlijk door de badkamer heen en ik zie m'n bazinnetje en die staat daar heerlijk gebukt zo, in d'r minirokje zonder ondergoed,, staat ze zo het bad schoon te maken. Zo hè, dus ik denk ooh nou heb ik eindelijk m'n kans hè, dus ik spring er bovenop en ik geef d'r een beurt, noooou jongen, dat de vonken d'r gewoon uit sprongen, hè.' 'Ja word je nou afgemaakt?' 'Nee', zegt-ie, 'ik moet m'n nagels laten knippen'” (Jelmer de Moor in Kuipers, 2001, pp 184-185) .

De derde categorie, waarin moppen over geloof, macht en leed te vinden zijn, noemt Kuipers ‘oneerbiedige grappen.’ Voornoemde onderwerpen worden in het dagelijkse leven doorgaans met eerbied en respect benaderd, waardoor het lichtzinnig omgaan met deze topics als ongepast kan worden beschouwd. (Kuipers, 2001, pp 186-187). Net als moppen over seksualiteit, zijn moppen over religie lang taboe geweest, maar is dit nu niet langer het geval. Moppen over religie blijken nu nog steeds populair te zijn, zoals:

“Een moeder overste komt bij de dokter en fluistert met een rood hoofd tegen hem: 'Dokter, ik weet niet wat het is, maar ik heb een blauwe plek tussen mijn benen en ik zou niet weten waarvan.' 'Dan moet ik even kijken', zegt de dokter. Na een korte inspectie zegt de dokter: 'Maakt u zich maar geen zorgen, mevrouw. Het is de sticker van een Chiquita-banaan'” (Evert van Roden in Kuipers, 2001, p 187).

Moppen over hiërarchische verhoudingen waren in het verleden populair, maar zijn nu zo goed als verdwenen. Mensen maken wel nog grappen over hun baas, maar dat gaat dan eerder om de persoon en niet om de machtsverhouding op zich. Vroeger, toen er nog een duidelijkere hiërarchie was, werden wel veel moppen over machtsstructuren gemaakt (Kuipers, 2001, pp 187-188). Een voorbeeld van zo'n mop:

“U hoeft me toch niet zoo uit de hoogte te behandelen,' sprak de meid, 'u hebt vroeger toch zelf ook maar gediend.' 'Ja, maar bij deftiger mensen dan jij,' snibbigde mevrouw terug”(De Narrenkap, 11-9-1941 in Kuipers, 2001, p 187).

Machtsverhoudingen zijn wel nog steeds populair in kindermoppen (Kuipers, 2001, p 189), zoals:

“Jantje ging met z'n oma boodschappen doen. Toen zag hij op straat een tientje liggen. Hij wilde het pakken, en toen zei z'n oma: 'Nee. Alles wat op de grond is, is vies.' Toen even later zag hij honderd gulden liggen. Hij wilde het weer pakken maar z'n oma zei: 'Nee', zei ze: 'Alles wat op de grond ligt, is vies.' Toen struikelde oma, en lag op straat, en toen vroeg ze: 'Jantje,, wil je even helpen opstaan?' En toen zei Jantje: 'Nee, want alles wat op de grond ligt, is vies” ('Jongentje van 10 jaar oud' in Kuipers, 2001, p 189).

Daarnaast is er sinds de jaren '70 een opmars van 'donkere' grappen aan de gang. Deze grappen gaan over bepaalde gevoeligheden zoals de dood, handicaps en de holocaust, maar kunnen ook gebaseerd zijn op feiten uit de actualiteit, zoals de dood van Lady Diana of de affaire Dutroux. (Kuipers, 2001, p 189-190). Kuipers geeft meteen een voorbeeld van zo'n grap:

“Dutroux loopt in een groot eng, donker bos met een klein meisje aan zijn hand. Zegt het meisje ineens 'Ik vind het hier eng meneer.' Zegt Dutroux 'Wat dacht je van mij, ik moet straks alleen terug' ” (Kuipers, 2001, p 190).

Dergelijke grappen worden vaak afgekeurd omdat ze zo grof zijn, maar daar ligt ook net de amusementswaarde van de grap in. Kuipers linkt de opkomst van deze vorm van grappen aan een evolutie in de maatschappij. Tegenwoordig zijn we allemaal erg empatisch en houden we veel rekening met anderen. Deze grappen gaan in tegen deze tendens, waardoor ze schokkend en kwetsend kunnen overkomen. (Kuipers, 2001, p 190-191).

De laatste categorie tot slot, kwetsende grappen, behelst grappen die ten koste gaan van iemand anders. Kuipers onderscheidt vier types van kwetsende grappen: stereotyperende moppen, zieke grappen, attitudegrappen en grappen waarbij andermans eerbied niet serieus genomen wordt. Bij stereotyperende grappen worden bepaalde kenmerken toegeschreven aan een hele groep (Kuipers, 2001, p 191), zoals ‘blondjes zijn dom.’ In het geval van kwetsende zieke grappen wordt verwezen naar het leed van andere groepen, zoals de hongersnood in Afrika of de holocaust. Attitudegrappen verwijzen naar een negatieve attitude ten opzichte van een bepaalde groep (Kuipers, 2001, p 191). Kuipers geeft hier het volgende voorbeeld van:

*“Wat is het verschil tussen een zwangere Turkse vrouw en een trampoline?
Als je op een trampoline springt doe je je schoenen uit.”* (Kuipers, 1995 in Kuipers, 2001, p 192)

Grappen waarbij andermans eerbied niet serieus genomen wordt, zijn moppen die kunnen kwetsen doordat er geen rekening gehouden wordt met de betekenis die de grap kan hebben voor de toehoorder, zoals grappen over geloof. (Kuipers, 2001, p 192)

3.4.3 Martin, Puhlik-Doris, Larsen, Gray en Weir: categorisering op richting

Martin et. al (2003) onderscheiden vier soorten humor, namelijk relatiegerichte humor (affiliative humor), zelfbevestigende humor (self-Enhancing humor), agressieve humor (aggressive humor) en zelfvernietigende humor (self-defeating humor) (Martin et. al, 2003, pp 53-54).

Relatiegerichte humor is een niet-vijandige, tolerante soort humor die erop gericht is anderen te amuseren, relaties te vergemakkelijken en spanningen te verminderen (Lefcourt, 2001 in Martin et. al, 2003, p 53). Zelfbevestigende humor is dan weer meer op het individu zelf gericht (Martin et. al, 2003, p 53). Humor wordt in dit opzicht gebruikt om stress te verlichten (Schermer, R. A. Martin, N. G. Martin, Lynskey en Vernon, 2013, p 891). Deze vorm van humor komt vooral voor bij individuen die het leven van de zonnige kant zien en humor gebruiken als copingmechanisme (Dixon, 1980; Kuiper, Martin en Olinger, 1993; Martin, Kuiper, Olinger en Dance, 1993; Lefcourt et al., 1995 en Martin, 1996 in Martin et. al, 2003, p 53; Martin et. al, 2003, p 53). Onder agressieve humor valt humor die kan kwetsen, bijvoorbeeld door iemand te plagen, te kleineren of belachelijk te maken. Bij deze soort humor wordt in mindere mate rekening gehouden met de gevoelens van anderen en de mogelijke impact van de humor (Zillman, 1983 en Janes en Olson, 2000 in Martin et. al, 2003, p 54; Martin et. al, 2003, p 54). Zelfvernietigende humor tot slot is humor waarbij men met zichzelf gaat lachen. Het gaat hier echter niet om zelfrelativering, maar om humor die wordt ingezet om zich populair te maken of anderen te amuseren (Martin et. al, 2003, p 54). Zelfvernietigende humor kan gezien worden als een manier om minderwaardigheidsgevoelens te verbergen (Kubie, 1971 en Fabrizi & Pollio, 1987 in Martin et. al, 2003, p 54).

Martin et. al (2003) koppelden het gebruik van deze humorstijlen bovendien aan bepaalde persoonlijkheidskenmerken. Relatiegerichte humor zou, net als zelfbevestigende humor, geassocieerd worden met extraversie en openheid. Daarnaast wordt zelfbevestigende humor ook nog eens gelinkt met mildheid. Agressieve humor en zelfvernietigende humor zouden samenhangen met neuroticisme, terwijl agressieve humor ook nog eens geassocieerd wordt met extraversie (Martin et. al, 2003, pp 69-71; Schermer et. al, 2013, pp 890-891).

3.4.4 Martin; Rieck; Catanescu en Tom, Danna en Kelly en Solomon : categorisering op techniek

Daarnaast zijn er verschillende theoretici die bepaalde humortechnieken onderscheiden. Berger (1993) en Buijzen en Valkenburg (2004) onderscheiden elk maar liefst meer dan 40 verschillende categorieën. Hun classificaties zal ik dan ook apart bespreken.

De categorieën van Martin (2003), Rieck (1997), Catanescu en Tom (2001), Danna (1992) en Kelly en Solomon (1975) zijn echter beperkter in omvang en overlappen soms met elkaar. Daarom heb ik ervoor gekozen om hun indelingen gezamenlijk te bespreken.

De elf humortechnieken die Martin (2003) onderscheidt, zijn ironie (Irony), Satire (Satire), Sarcasme (Sarcasm), Overstatement en understatement (Overstatement and understatement), Zelfdepreciatie (Self-depreciation), Plagen (Teasing), Antwoorden op retorische vragen (Replies to rhetorical questions), Slimme antwoorden op serieuze statements (Clever replies to serious statements), Dubbele entendres (Double entendres), Transformaties van vaste uitdrukkingen (Transformations of frozen expressions) en Woordspelingen (Puns) (Martin, 2003, p 13).

Rieck (1997) onderscheidt op zijn beurt Overdrijving (Exaggeration), Kleineren (Put-down), Woordspeling (Pun), Verrassing (Surprise) en Dwaasheid (Silliness)

Catanescu en Tom (2001) maakten een uitbreiding van de indeling van Rieck. Zij voegen de categorieën Vergelijking (Comparison), Personificatie (Personification) en Sarcasme (Sarcasm) toe

Danna (1992), die het vooral heeft over humor in advertenties, onderscheidt Grammaticale inbreuken (Grammatical violations); Overstatement en understatement (Overstatement and understatement), Parodie (Parody), Lexicale overbelastingen (Lexical overloads), Poëtische structuren (Poetic patterns), Woordspelingen (Puns) en Situationele combinatie (Situational combination)

Kelly en Solomon (1975) onderscheiden eveneens 7 soorten humor. Bij hen gaat het meer om de vorm van de grap. De categorieën die zij erkennen, zijn woordspeling, understatement, grap, iets belachelijks, satire en ironie.

Samen onderscheiden zij dan 30 humorsoorten, die ik hieronder zal toelichten.

1. Antwoorden op retorische vragen (Replies to rhetorical questions)

Retorische vragen zijn vragen waarop in principe geen antwoord verwacht wordt. Hier toch op antwoorden, kan beschouwd worden als grappig (Martin, 2003, p 13).

2. Dubbele entendres (Double entendres)

Hierbij wordt een boodschap expres verkeerd geïnterpreteerd, met een dubbele bodem als gevolg. Het gaat vaak om toespelingen die seksueel van aard zijn (Martin, 2003, p 13).

3. Dwaasheid (Silliness)

Catanescu en Tom brengen gekke bekken en belachelijke situaties onder in deze categorie. Rieck plaatst hier echter ook sarcastische opmerkingen en situaties bij (Catanescu en Tom, 2001, p 2)

4. Grammaticale inbreuken (Grammatical violations)

Deze techniek wordt vooral gebruikt in advertenties, waarbij adverteerders bewust informeel taalgebruik hanteren. Vaak gaat het om een zinspeling op bestaande volkse uitdrukkingen. Het grappige zit hem in de weerklank van het volkse enerzijds, en het contrast tussen de formele taal die we verwachten bij een reclameboodschap en het volkse karakter van het uiteindelijk taalgebruik anderzijds (Danna, 1992, p 116).

5. Grap (Joke)

Kelly en Solomon beschouwen een grap als “*speaking or acting without seriousness.*” (Kelly en Solomon, 1975 in Gulas en Weinberger, 2006, p 100).

6. Iets belachelijks (Something ludicrous)

Iets belachelijks is volgens Kelly en Solomon “*that which is laughable or ridiculous*” (Kelly en Solomon, 1975 in Gulas en Weinberger, 2006, p 100).

7. Ironie (Irony)

Ironie vinden we zowel terug bij Martin als bij Kelly en Solomon. Bij ironie zegt degene die de boodschap uit het omgekeerde van wat hij bedoelt, wat als humoristisch kan worden ervaren (Kelly en Solomon, 1975 in Gulas en Weinberger, 2006, p 100; Martin, 2003, p 13).

8. Kleinerling (Put-down)

Bij kleinering wordt een bepaalde persoon geïseerd. (Rieck, 1997 in Catanescu en Tom, 2001, p 2)

9. Lexicale overbelastingen (Lexical overloads)

Bij lexicale overbelasting wordt een woord gebruikt in een andere context dan waarin het normaal gebruikt wordt. Soms kunnen zelfs heel nieuwe woorden gecreëerd worden. De humor komt voort uit de originaliteit (Danna, 1992, p 118).

10. Overdrijving (Exaggeration)

Rieck verstaat onder overdrijving het uitvergrooten van iets, zodat het volledig buiten proportie is. (Rieck, 1997 in Catanescu en Tom, 2001, p 2)

11. Overstatement en understatement (Overstatement and understatement)

Martin en Danna hebben het beiden over overstatement en understatement, Kelly en Solomon spreken enkel over understatement. Ze geven alle drie wel een andere betekenis aan de begrippen. Martin beschrijft overstatement en understatement als *“changing the meaning of something another person has said by repeating it with a different emphasis”* (Martin, 2003, p 13), terwijl Danna het meer linkt met de relatie tussen tekst en foto’s in advertenties, waarbij de humor zou ontstaan door het contrast tussen beide (Danna, 1992, p 116). Voor Kelly en Solomon is een understatement dan *“representing something as less than is the case”* (Kelly en Solomon, 1975 in Gulas en Weinberger, 2006, p 100).

12. Parodie (Parody)

Een parodie is een humoristische imitatie van een ander werk. Hierbij is het echter belangrijk dat het publiek herkent wat er geparodieerd wordt (Danna, 1992, p 116).

13. Personificatie (Personification)

In het geval van personificatie worden menselijke trekken toegeschreven aan dieren en objecten (Catanescu en Tom, 2001, p 2)

14. Plagen (Teasing)

Martin definiëert plagen als *“humorous remarks directed at the listener’s personal appearance or foibles”* (Martin, 2003, p 13). Hierbij is het echter niet de bedoeling om degene waarmee gelachen wordt te kwetsen (Martin, 2003, p 13).

15. Poëtische structuren (Poetic patterns)

In verschillende advertenties komen poëtische structuren terug, zoals rijm, metaforen, alliteraties... De klank van deze woorden is hetgene wat ons amuseert (Danna, 1992, p 118).

16. Sarcasme (Sarcasm)

Zowel Martin als Catanescu en Tom bespreken sarcasme. Volgens Catanescu en Tom is sarcasme "*flagrante ironische reacties of situaties*" (Catanescu en Tom, 2001, p 2), Martin omschrijft het als "*aggressive humor that targets an individual rather than an institution.*" (Martin, 2003, p 13).

17. Satire (Satire)

Satire wordt door Kelly en Solomon omschreven als "*sarcasm used to expose vice or folly*" (Kelly en Solomon, 1975 in Gulas en Weinberger, 2006, p 100) en door Martin als "*aggressive humor that pokes fun at social institutions or social policy*" (Martin, 2003, p 13).

18. Situationele combinaties (Situational combination)

Bij deze techniek worden twee elementen die op zichzelf niet zo zeer grappig zijn gecombineerd, die dan grappig worden door het contrast tussen beiden. (Danna, 1992, p 119).

19. Slimme antwoorden op serieuze statements (Clever replies to serious statements)

Hieronder vallen "*clever, incongruous or nonsensical replies to a statement or question that was meant to be serious. The statement is deliberately misconstrued so that the speaker replies to a meaning other than the intended one*" (Martin, 2003, p 13).

20. Transformaties van vaste uitdrukkingen (Transformations of frozen expressions)

Met deze categorie bedoelt Martin "*transforming well-known sayings, clichés, or adages into novel statements.*" (Martin, 2003, p 13).

21. Vergelijking (Comparison)

Een vergelijking kan humoristisch zijn wanneer twee elementen vergeleken worden om humor te creëren. (Catanescu en Tom, 2001, p 2)

22. Verrassing (Surprise)

Humor die onverwacht is, speelt in op de verrassing (Rieck, 1997 in Catanescu en Tom, 2001, p 3)

23. Woordspeling (Play on words/Pun)

De woordspeling komt zowat voor bij alle voornoemde theoretici. Bij deze techniek worden woorden op een originele, creatieve manier gebruikt waardoor het humoristisch wordt. (Kelly en Solomon, 1975 in Gulas en Weinberger, 2006, p 100; Danna, 1992, p 119; Rieck, 1997 in Catanescu en Tom, 2001, p 3; Martin, 2003, p 13)

24. Zelfdepreciatie (Self-depreciation)

Met zelfdepreciatie tot slot bedoelt Martin *“humorous remarks targetting oneself as the object of humor”* (Martin, 2003, p 13).

3.4.5 Berger: categorisering op gebruik

Berger onderscheidt maar liefst 45 humortechnieken die hij onderbrengt in vier categorieën. (Berger, 1993, pp 17-18) Deze categorieën zijn:

1. *Language: the humor is verbal*
2. *Logic: the humor is ideational*
3. *Identity: the humor is existential*
4. *Action: the humor is physical or nonverbal”* (Berger, 1993, p 17)

In onderstaande tabel vindt u een overzicht van de 45 humortechnieken volgens Berger

Language	Logic	Identity	Action
Allusion	Absurdity	Before/After	Chase
Bombast	Accident	Burlesque	Slapstick
Definition	Analogy	Caricature	Speed
Exaggeration	Catalogue	Eccentricity	
Facetiousness	Coincidence	Embarrassment	
Insults	Comparison	Exposure	

Infantilism	Disappointment	Grotesque	
Irony	Ignorance	Imitation	
Misunderstanding	Mistakes	Impersonation	
Over literalness	Repetition	Mimicry	
Puns/Wordplay	Reversal	Parody	
Repartee	Rigidity	Scale	
Ridicule	Theme	Stereotype	
Sarcasm	Variation		
Satire	Unmasking		

(Berger, 1993, p 18)

3.4.6 Buijzen en Valkenburg : aanvulling van Berger

Buijzen en Valkenburg vulden de classificering van Berger verder aan. Hun typologie kon toegepast worden op humor voor kinderen. Zij onderscheiden maar liefst 41 verschillende soorten humor. Op de volgende pagina's vindt u een letterlijke weergave van hun indeling.

TABLE 1
Humor Techniques

Humor Technique	Short Description
Absurdity ^a	Nonsense, a situation that goes against all logical rules
Anthropomorphism	Objects or animals with human features
Bombast ^a	Talking in a high-flown, grandiloquent, or rhetorical manner
Chase ^a	A pursuit or chase of someone or something
Clownish behavior ^a	Making vigorous arm and leg movements or demonstrating exaggerated irregular physical behavior
Clumsiness	Lacking dexterity or grace
Coincidence ^a	A coincidental and unexpected occurrence
Conceptual surprise	Misleading the audience by means of a sudden unexpected change of concept
Disappointment ^a	A situation that leads to (minor) disappointment
Eccentricity ^a	Someone who deviates from the norms, an odd character
Embarrassment ^a	An awkward situation in which someone gets a sense of discomfort, uneasiness, or shame
Exaggeration ^a	Making an exaggeration or overstatement; reacting in an exaggerated way; exaggerating the qualities of a person or product
Grotesque appearance ^a	Someone who has a bizarre or monstrous appearance with striking features
Ignorance ^a	Someone acts or behaves in a foolish, naive, gullible, or childish manner
Imitation ^a	Mimicking or copying someone's appearance or movements while keeping one's own identity at the same time
Impersonation ^a	Taking on the identity of another person, intentionally or unintentionally
Infantilism ^a	Playing with the sound of words
Irony ^a	Saying one thing and meaning something else or exactly the opposite of what you're saying
Irreverent behavior	Lacking proper respect for authority or the prevailing standards

TABLE 1
Continued

Humor Technique	Short Description
Malicious pleasure	Taking pleasure in other people's misfortune; victim humor
Misunderstanding ^a	Misinterpreting a situation
Outwitting	Outsmarting someone or the establishment by retort, response, or comeback
Parody ^a	Imitating a style or a genre of literature or other media
Peculiar face	Making a funny face, grimace
Peculiar music	Funny, unusual music
Peculiar sound	Funny sound, unexpected sound, as in cartoons
Peculiar voice	Funny, unusual voice
Pun ^a	Playing with the meaning of words
Repartee ^a	Verbal banter, usually in a witty dialogue
Repetition ^a	Repetition or replay of the same situation
Ridicule ^a	Making a fool of someone, verbally or nonverbally
Rigidity ^a	Someone who thinks along straight lines, who is conservative and inflexible
Sarcasm ^a	Biting remark made with a hostile tone; sarcasm is always a verbal put-down
Satire ^a	Making a fool of or poking fun at well-known things, situations, or public figures
Scale ^a	Very large or small sizes of objects that surpass people's logical expectations
Sexual allusion ^a	Making a reference or insinuation to sexual or naughty matters
Slapstick ^a	Physical pie-in-the-face humor often involving degradation of someone's status
Speed ^a	Talking or moving in very fast or slow motion
Stereotype ^a	Stereotyped or generalized way of depicting members of a certain nation, gender, or other group
Transformation ^a	Someone or something takes on another form or undergoes a metamorphosis; before/after
Visual surprise	A sudden unexpected visual/physical change

^aHumor technique adopted from Berger (1976, 1993).

(Buijzen en Valkenburg, 2004, pp 153-154).

3.4.7 Nilsen en Nilsen: onbedoelde humor

In mijn scriptie heb ik het voornamelijk over humor die bewust geproduceerd wordt, maar er zijn evengoed voorbeelden van onbedoelde of accidentele humor (Wyer en Collins, 1992 en Nilsen en Nilsen 2000 in Martin, 2003, p 14). Nilsen en Nilsen maken een onderscheid tussen fysieke en talige accidentele humor. Onder onbedoelde talige humor vallen bijvoorbeeld versprekingen of een ongelukkige woordkeuze. Met accidentele fysieke humor bedoelen ze kleine misstappen of ongelukken (Nilsen en Nilsen, 2000 in Martin, 2003, p 14).

3.5 Humor over de landsgrenzen heen

Humor wordt niet in alle culturen op dezelfde manier beoordeeld.

“Use and appreciation of humor shows large differences from culture to culture, making the same kind of humor lead to different effects for audiences from different countries” (Eisend, 2009, p 201).

Uit onderzoek van Wiseman bleek dat mensen uit verschillende landen verschillende vormen van humor verkiezen. Belgen, Fransen en Denen geven de voorkeur aan moppen die moeilijke onderwerpen bespreekbaar maken of die wat surrealistisch zijn. Amerikanen en Canadezen houden dan weer van grappen waaruit een zeker gevoel van superioriteit naar boven komt, terwijl Ieren, Britten, Australiërs en Nieuw-Zeelanders woordspelingen erg op prijs lijken te stellen (Wiseman, 2002, pp 8-10). Kuipers voerde zowel in Nederland als in de Verenigde Staten onderzoek naar moppen. Waar moppen in Nederland eerder aanzien worden als een lage vorm van humor, is dit in de Verenigde Staten niet het geval (Kuipers, 2015, p 197). Een uitgebreide bespreking van humor in verschillende culturen vinden we bij Ziv (1988).

Dat gevoel voor humor kan verschillen van streek tot streek werd ook opgemerkt door een aantal comedians waarmee ik sprak. Zo zouden we in Vlaanderen, in tegenstelling tot in onze buurlanden, redelijk ruimdenkend zijn op vlak van humor. Volgens Jeroom is humor in Nederland en Frankrijk een stuk braver dan hier, en zijn zij sneller gechoqueerd door iets wat wij als gemeengoed beschouwen. Ook Timothy Begijn verklaart dat hij in Nederland een opmerking kreeg toen hij ‘godverdomme’ zei op het podium, terwijl dit in Vlaanderen niet gebeurt. Hoewel Nederland een land lijkt te zijn waar veel gedaan en gezegd kan worden, merken onze comedians dus het omgekeerde (Eigen interviews met oa Bert Gabriëls, Bert Kruismans, Han Coucke & William Boeva, Jeroom Snelders, Nigel Williams en Timothy Begijn).

Een mogelijke verklaring die Han Coucke geeft, is dat Nederlanders rechtuit zijn en zeggen wat ze denken, waardoor ze het moeilijk hebben met het concept van parodie. In Vlaanderen

zeggen we vaak sarcastische of suggestieve dingen, waardoor we die nuance beter begrijpen en kunnen plaatsen. In Nederland wordt er sneller van uitgegaan dat comedians en cartoonisten ook menen wat ze zeggen of schrijven. Bovendien is humor in die landen ook meer gebonden aan regels. Zo merkt Han Coucke op dat humor in Nederland nogal strikt wordt opgedeeld: *“als je een liedje zingt, ben je cabaret. Als je dat niet doet, ben je stand-up comedy”* (Han Coucke, eigen interview). Volgens Coucke en Boeva zit de Vlaamse comedy een beetje tussen de Nederlandse, Duitse, Franse en Engelse stijlen in. Zo zou er in Nederland vooral sprake zijn van cabaret, kent men in Duitsland en Frankrijk vooral humor met typetjes en is stand-upcomedy populair in Groot-Brittannië. De comedy in Vlaanderen zou daar een mooie mengelmoes van zijn (Eigen interview met Han Coucke & William Boeva).

Ook binnen België zelf zouden er verschillen zijn in gevoel voor humor. Zo worden verschillen onderscheiden tussen Vlaanderen en Wallonië, tussen de verschillende provincies en zelfs tussen stedelijk en landelijk gebied (Eigen interviews met oa Bert Kruismans en Timothy Begijn).

Niet enkel het gevoel voor humor verschilt van cultuur tot cultuur, ook de stijl van het lachen kan variëren naar gelang de cultuur (Smith, 2008, pp 5-10). Zo zouden pygmeeën lachen tot ze tranen in hun ogen hebben en letterlijk over de grond rollen van het lachen (Turnbull, 1962 in Smith, 2008, p 6), terwijl de lach van de Samoanen, een bevolkingsgroep uit Nieuw-Zeeland, lijkt op een hoog gezang (Smith, 2008, pp 8-9). Beide vormen van lachen worden door ons als onnatuurlijk ervaren, maar dit is omdat wij hun gelach beoordelen vanuit onze culturele positie (Smith, 2008, p 6).

In Azië wordt lachen zelfs aanzien als iets seksueels (Morreall, 2009, p 95).

“An intense form of pleasure is sex, and women’s laughter has been thought to be a sexual stimulant to men [...] In East Asian countries even today, a woman who laughs with her mouth open is thought to be promiscuous” (Morreall, 2009, p 95).

3.6 Wat vinden we grappig?

Professor Richard Wiseman (2002) en zijn team onderzochten welke mop mensen van over de hele wereld het grappigst vinden. De mop die het hoogst scoorde, was de volgende:

“A couple of New Jersey hunters are out in the woods when one of them falls to the ground. He doesn’t seem to be breathing, his eyes are rolled back in his head. The other guy whips out his cell phone and calls the emergency services. He gasps to the operator: “My friend is dead! What can I do?” The operator, in a calm soothing voice says: “Just take it easy. I can help. First, let’s make sure he’s dead.” There is a silence, then a shot is heard. The guy’s voice comes back on the line. He says: “OK, now what?”” (Wiseman, 2002, p 4).

Op de tweede plaats dan, kwam deze mop terecht:

"Sherlock Holmes and Dr Watson go on a camping trip. After a good dinner and a bottle of wine, they retire for the night, and go to sleep. Some hours later, Holmes wakes up and nudges his faithful friend. "Watson, look up at the sky and tell me what you see." "I see millions and millions of stars, Holmes" replies Watson." And what do you deduce from that?" Watson ponders for a minute. "Well, astronomically, it tells me that there are millions of galaxies and potentially billions of planets. Astrologically, I observe that Saturn is in Leo. Horologically, I deduce that the time is approximately a quarter past three. Meteorologically, I suspect that we will have a beautiful day tomorrow. Theologically, I can see that God is all powerful, and that we are a small and insignificant part of the universe... What does it tell you, Holmes?" Holmes is silent for a moment. "Watson, you idiot!" he says. "Someone has stolen our tent!"" (Wiseman, 2002, p 5).

Deze moppen zijn moppen waarin elementen van zowel de superioriteitstheorie, de incongruentietheorie als de ontladingstheorie te vinden zijn (Wiseman, 2002, pp 4-5).

Zoals we in een voorgaand hoofdstuk al zagen, zijn er wel degelijk verschillen tussen de humorvoorkeuren van inwoners van verschillende landen. Belgen, Fransen en Denen geven de voorkeur aan moppen die moeilijke onderwerpen bespreekbaar maken of die wat surrealistisch zijn. Amerikanen en Canadezen houden dan weer van grappen waaruit een zeker gevoel van superioriteit naar boven komt, terwijl Ieren, Britten, Australiërs en Nieuw-Zeelanders woordspelingen erg op prijs lijken te stellen. (Wiseman, 2002, pp 8-10). Er zijn echter ook verschillen op te merken tussen mannen en vrouwen.

Whipple en Courtney (1981) deden onderzoek naar hoe mannen en vrouwen humor beoordelen. Ze maakten hiervoor een onderscheid tussen agressieve humor, seksuele humor en nonsens.³ Agressieve humor is humor waarin iemand belachelijk wordt gemaakt, seksuele humor heeft logischerwijze met seks te maken. Met nonsens dan, wordt humor bedoeld die eerder gebaseerd is op incongruenties. Zij stelden vast dat mannen agressieve en seksuele humor meer appreciëren dan vrouwen, terwijl vrouwen meer van nonsens zouden houden dan mannen. Bij agressieve humor, is het opvallend dat zowel mannen als vrouwen deze humor leuker vinden als degene die gekleineerd wordt in de grap een vrouw is. Wanneer een man het voorwerp van spot is, kunnen mannen hier enkel mee lachen indien ze deze man beschouwen als een vijand of een outsider (Whipple en Courtney, 1981, pp 46-47). In het artikel, dat dateert uit 1981, wordt echter al aangehaald dat de attitude van vrouwen aan het veranderen is. Er wordt een tegenvoorbeeld aangehaald van een studie die aantoonde dat vrouwen agressieve humor waarin mannen het onderwerp van spot waren meer appreciëren dan wanneer er met vrouwen gelachen werd (Whipple en Courtney, 1981, pp 46-47). Het lijkt mij niet ondenkbaar dat deze verandering zich ondertussen heeft verder gezet. Het verschil in beoordeling van seksuele humor, heeft veel te maken met het feit dat zo'n grappen vaak

³ Dit onderscheid werd oorspronkelijk gemaakt door Freud, al verwijzen ze hier in hun artikel niet naar.

seksistisch zijn. Vrouwen vinden dit over het algemeen niet zo leuk, terwijl mannen hier minder moeite mee hebben. Het zijn dan ook vaak vrouwen die op een seksistische manier worden afgebeeld. Nonsens is dan weer iets populairder bij vrouwen dan bij mannen (Whipple en Courtney, 1981, p 47).

Kuipers ontdekte dan weer een verband tussen de leeftijd en de beoordeling van moppen. De soort moppen waarvan men houdt, verschilt per leeftijdscategorie. Jongeren geven de voorkeur aan hardere humor, terwijl ouderen het meer hebben voor brave moppen. Ook zouden jongeren grovere moppen meer kunnen appreciëren kan ouderen. (Kuipers, 2001, p 144-150).

In mijn enquête vroeg ik mijn respondenten ook om aan te duiden hoe grappig ze elke mop, cartoon of fragment vonden. Het was de bedoeling dat ze telkens een score aanduidden. Ze konden hiervoor kiezen uit 1, 2, 3, 4 of 5. Op basis van die resultaten, berekende ik het gemiddelde. De uitkomst hiervan ziet u in onderstaande tabel:

1	Alex Agnew- De profeet Mohammed	3,5
2	In de lift met Maggie De Block Tegen de Sterren op VTM	3,2
3	Twee jagers	3,17
4	Homo's in de hemel	3,13
5	Jezus	3
6	Kabouter Wesley – ijsje	2,81
7	Smack Cam compilation !!! The Best of Vine	2,8
8	Bart&Siska - Oud Nieuws - 21 januari	2,78
9	Samson & Gert - Volume 1 Fragment 14	2,78
10	Anne Frank	2,6
11	Gehandicapte neger	2,52
12	Syriëstrijder	2,49

13	Kanker	2,48
14	Steven Defour	1,39

Het fragment van Alex Agnew waarin hij de spot drijft met de profeet Mohammed en enkele wetten van de Islam, wordt duidelijk het grappigst bevonden met een gemiddelde score van 3,5. De sketch uit Tegen De Sterren Op waarin de draak wordt gestoken met politica Maggie De Block, eindigde op de tweede plaats met een gemiddelde score van 3,2. Op de derde plaats, met een gemiddelde score van 3,17 vinden we de mop van de twee jagers, de mop die in het onderzoek van Wiseman uit de bus kwam als de grappigste mop ter wereld. De tifo waarop Steven Defour onthoofd wordt afgebeeld, werd overduidelijk het minst grappig gevonden. De tifo kreeg van mijn respondenten een gemiddelde score van slechts 1,39, terwijl de grap of de voorlaatste plaats, die over kanker, nog een score kreeg van 2,48.

Deze resultaten sluiten aan bij de stelling dat grappen waarin sprake is van een lichte agressiviteit ten opzichte van anderen de voorkeur krijgen (Kuipers, 2001, p 30). Dit is hier het geval bij alle grappen van de top vijf. Bij de vijf minst populaire grappen, is de agressiviteit iets tot veel sterker aanwezig. Ook de stelling dat een te grote grensoverschrijding nefast is voor de beoordeling van de grappigheid van een humoristische boodschap, wordt dus bevestigd in mijn onderzoek.

De uitspraak *“Positive humor is balanced between pain and pleasure, failure and success, inspiring and insulting.”* (Machovec, 2012, hoofdstuk 1) wordt dan ook helemaal onderschreven in mijn onderzoek.

Ook uit mijn enquête bleek dat er verschillen zijn in hoe grappig verschillende demografische groepen bepaalde grappen vinden, maar wat ik veel interessanter vind zijn de verschillen omtrent de kwestie wat moet kunnen op vlak van humor en wat niet.

Hier kwamen immers enkele interessante vaststellingen uit.

Niet-gelovigen zijn iets toleranter voor moppen die over religie gaan dan gelovigen. Zo vindt 91,96% van de niet-gelovigen en 85% van de gelovigen dat de sketch waarin Alex Agnew lacht met de profeet Mohammed moet kunnen, bij de cartoon over Jezus is dit respectievelijk 91,96% en 80% (Resultaten uit eigen enquête).

Een groter verschil vinden we tussen de beoordelingen van Alex Agnew door Belgen en Nederlanders. Van de Belgen vindt 90% dat het moet kunnen wat hij zegt over Mohammed, bij de Nederlanders is dit slechts 70,83% (Resultaten uit eigen enquête). Hier kan inderdaad het probleem van het niet kennen van de context en het niet herkennen van de parodie meespelen, zoals Han Coucke eerder aangaf. In België is de stijl van Alex Agnew ondertussen wel gekend, in Nederland is dit veel minder het geval. 45,83% van de Nederlanders vindt zijn fragment dan ook beledigend naar anderen toe, bij de Belgen is dit 30% (Resultaten uit eigen enquête).

Het is bovendien niet altijd zo dat mensen een grap negatiever beoordelen omdat ze er in zekere zin bij betrokken zijn. Zo vindt 83,4% van mijn respondenten dat de sketch waarin de draak gestoken wordt met het gewicht van Maggie De Block moet kunnen. Als we gaan kijken naar de mensen die zelf overgewicht hebben, blijkt dat 87,8% van hen vindt dat dit moet kunnen. Vrouwen hebben het er wel wat moeilijker mee dan mannen: 79,87% van de vrouwen vindt dat dit moet kunnen, tegenover 90,7% van de mannen. Tussen Belgen en Nederlanders zijn ook verschillen te merken. 82,27% van de Belgische respondenten en 95,83% van de Nederlanders die de enquête invulden, vinden dat dit moet kunnen. Een mogelijke verklaring kan zijn dat Nederlanders Maggie De Block niet kennen en niet weten dat het om een bestaand persoon gaat (Resultaten uit eigen enquête).

Ook als we gaan kijken naar moppen met betrekking tot etniciteit, zien we gelijkaardige resultaten. 80% van de mensen die zelf al geconfronteerd werden met racisme, vinden dat de mop over de gehandicapte neger moet kunnen. Bij degenen waarvan mensen uit hun naaste omgeving al te maken kregen met racisme was dit 68,75%, bij de mensen waarvan zij, noch hun naaste omgeving te maken kregen met racisme 64,10%. Voor de cartoon van de Syriëstrijder die een kip onthoofdt, was dit respectievelijk 70%, 55% en 60,90% (Resultaten uit eigen enquête).

75% van de mensen met een handicap vindt dat de grap over de gehandicapte neger moet kunnen, net als 68,42% van de mensen met iemand met een handicap in hun omgeving en 64,81 van de personen waarvan noch zichzelf, noch iemand uit hun omgeving een handicap heeft (Resultaten uit eigen enquête). Enkel bij de cartoon over kanker was er een andere tendens te bemerken. Hierbij waren de mensen waarvan noch zichzelf, noch iemand uit hun naaste omgeving lijdt aan kanker het tolerantst. 57,86% van hen vond dat deze cartoon moet kunnen, tegenover 50% van degenen die zelf aan kanker lijden en 46% van degenen waarvan iemand uit hun naaste omgeving aan kanker lijdt.

3.7 Humor = waar we mee lachen?

Humor en lachen worden vaak in één adem genoemd, maar kunnen ze ook los van elkaar worden gezien? Is waar we mee lachen per definitie humor en is humor altijd iets waarmee we lachen? Polimeni en Reiss (2006) menen alvast van niet:

“Humor and laughter are closely related; however, they are not synonymous. Humor is the underlying cognitive process that frequently, but not necessarily, leads to laughter. Laughter is a seizure-like activity that can be elicited by experiencing a humorous cognitive stimulus but also other stimuli such as tickling. Thus, one can laugh without a humorous stimulus and similarly one can experience humor without laughter” (Polimeni en Reiss, 2006, p 347).

Ook Morreal (1987) is een gelijkaardige mening toegedaan:

“Laughter is an involuntary or semi-voluntary response to a stimulus. [...] There need be nothing humorous causing the laughter” (Morreall, 1987, p 4).

Zelf sluit ik mij zeker aan bij hun mening. Het gebeurt vaak dat ik moet lachen zonder dat er een trigger is die ik als humoristisch beschouw, en vice versa. Zo kan het tijdens de examenperiode, een periode waarin ik vaak de nodige stress heb, gebeuren dat ik ineens een lachbui krijg. Hiervoor is meestal geen concrete aanleiding, het is eerder een uiting van de spanning die zich heeft opgebouwd in mijn lichaam. Ik lach in zo'n geval dus zonder dat ik daar een humoristische stimulus voor nodig heb. Het kan echter ook dat ik moet lachen met iets dat ik oprecht grappig vind, maar toch niet als humor beschouw. Zo vind ik het grappig wanneer een baby of een dier iets gek doet en kan ik hier erg om lachen, maar zie ik dit niet als humor. Ook het omgekeerde is mogelijk, namelijk dat ik iets wat ik grappig vind niet beschouw als humor. Als iemand mij een mop vertelt is het goed mogelijk dat ik deze niet geestig vind en dus ook niet moet lachen, maar dat neemt niet weg dat een mop voor mij een vorm van humor is.

4. Wat is de functie van humor in de maatschappij?

Humor is over het algemeen erg amusant, maar het heeft het ook enkele niet te onderschatten functies binnen de maatschappij. In dit hoofdstuk bespreek ik enkele van deze functies. Deze lijst is niet exhaustief, het zou immers onbegonnen werk en niet interessant zijn om een volledige bespreking te geven. Ik heb dan ook gekozen voor een vijftal functies die ik in het kader van mijn huidige onderzoek als het relevantst beschouw. Ik zal echter eerst beginnen met bespreken van enkele bezwaren tegen humor.

4.1 Negatieve visies ten opzichte van humor

Zoals we in het voorgaande hoofdstuk zagen, werd humor lang niet altijd gezien als iets positiefs. Morreall (2009, pp 92-98) stelt dat er doorheen de geschiedenis acht grote bezwaren tegen humor te vinden zijn, namelijk:

1. Humor is huichelachtig

Een eerste bezwaar tegen humor, is dat het huichelachtig zou zijn aangezien er in humor meestal onwaarheden verkondigd worden, wat volgens critici sociale relaties in gevaar kan brengen (Morreall, 2009, pp 92-93).

2. Humor is nutteloos

Een tweede bezwaar, is dat humor geen nut zou hebben. Het zou een vorm van onverschilligheid zijn en niet bijdragen aan het oplossen van problemen (Hausherr, 1944 en Gregory of Nyssa, 1962 in Morreall, 2009, p 93).

3. Humor is onverantwoordelijk

Een derde genoemd probleem is dat humor onverantwoordelijk zou zijn. Het gebeurt niet zelden dat we lachen met fouten of wandaden van een ander in plaats van hen terecht te wijzen of te helpen. In zo'n geval schieten we moreel tekort (Morreall, 2009, pp 94-95).

4. Humor is hedonistisch

Humor staat voornamelijk in functie van vermaak. Iemand is dus niet humoristisch omdat hij of zij dat moet, maar voor zijn of haar plezier. Men stelt dat wie altijd humoristisch is, door de duur hedonistisch wordt (Morreall, 2009, p 95).

5. Humor vermindert zelfcontrole

Wanneer we overvallen worden door lachen, verliezen we tijdelijk de controle over ons lichaam en zijn we in staat om dingen te doen die we anders niet zouden doen. Voor de christelijke en Griekse denkers was dit een probleem (Morreall, 2009, p 96).

6. Humor is vijandig

Dit verlies van zelfcontrole zou bovendien kunnen leiden tot gewelddadige driften (Morreall, 2009, p 96).

7. Humor moedigt anarchie aan

In humor wordt vaak gelachen met goden en leiders. Er worden hen gebreken toegeschreven en ze worden belachelijk gemaakt, wat een bedreiging zou zijn voor de sociale orde. (Morreall, 2009, pp 96-97).

8. Humor is dwaas

Iemand die vaak lacht, wordt soms gezien als een dwaas, als het tegengestelde van de wijze man. Verdriet wordt geassocieerd met wijsheid, lachen met dwaasheid (Morreall, 2009, pp 97).

4.1 Humor in de gezondheidszorg/psychologie etc

Een eerste domein waarin humor van belang is, is in de gezondheidszorg en de psychologie. Humor kan mensen helpen om traumatische gebeurtenissen en negatieve emoties te verwerken (McDougall, 1922; Lefcourt en Martin, 1986; Smyth, 1986; Keltner en Bonanno, 1997; Marziali et al., 2008; Samson en Gross, 2012 in McGraw, Williams en Warren, 2013). Daarnaast kan humor hoop vergroten (Vilaythong, Arnau, Rosen en Mascaro, 2003), werkt het pijngrensverhogend (Weisenberg, Tepper, en Schwartzwald, 1995) en kan het helpen bij het voorkomen van een burn-out (Franzini, 2001).

“Laughter is more than a positive emotional expression: its social use may extend to the management of affective states within interactions. Laughter is one of the positive emotional expressions which are expressly linked to a physiological reduction in the stressful reactions to negative emotions (e.g., fear, anger, disgust), in a way which may be more effective than other ways of managing negative emotions (e.g., suppression) [...] Laughter is therefore not simply a common emotional vocalization, which we often use (not necessarily knowingly) to establish and maintain social bonds. Laughter may also simultaneously function as an essential behaviour for helping to ‘de-escalate’ negative emotional experience, with a positive role in both the short-term affective state of the interaction and in the longer-term state of relationships.” (Scott, Lavan, Chen en McGettigan, 2014, pp 619-620).

Martin (2004) onderscheidt vier verschillende manieren waarop humor en lachen een invloed kunnen hebben op iemand gezondheid en psychologisch welbevinden. Een eerste voordeel zit hem in de fysiologische effecten die lachen teweegbrengen in het lichaam.

“Vigorous laughter exercises and relaxes muscles, improves respiration, stimulates circulation, increases the production of pain-killing endorphins, decreases the production of stress-related hormones, and enhances the immune system (Fry 1994 in Martin, 2004, p 3)

Daarnaast kunnen ook de positieve gevoelens die het gevolg kunnen zijn van humor een gunstige invloed hebben op iemands pijngrens, immuunsysteem en hart en bloedvaten (Stone, Valdimarsdottir, Jandorf en Neale, 1987; Bruehl, Carlson, en McCubbin, 1993 en Fredrickson, 1998 in Martin, 2004, p 4).

Ten derde kan humor de negatieve gevolgen van stress op het lichaam verminderen. Stress kan nefast zijn voor de gezondheid (Adler en Hillhouse 1996, en Esler 1998 in Martin, 2004, p 4). Een positieve kijk op het leven en het vermogen om problemen op een humoristische manier te benaderen en te relativeren, zorgt er dan ook voor dat men minder te maken krijgt

met kwalen veroorzaakt door stress (Lefcourt and Martin 1986; Martin et al. 1993; Martin and Lefcourt 1983 in Martin, 2004, p 4).

Tot slot kan humor een gunstige effect hebben op iemands sociaal netwerk, wat in zekere zin ook diens gezondheid kan beïnvloeden.

“Individuals who are able to use humor effectively to reduce interpersonal conflicts and tensions and to enhance positive feelings in others may consequently enjoy more numerous and satisfying social relationships. In turn, the greater levels of social support resulting from these relationships may confer stress-buffering and health-enhancing effects” (Cohen en Wills, 1985 in Martin, 2004, p 5).

Uit mijn eigen empirisch onderzoek bleek dat humor inderdaad ingezet wordt als copingmechanisme. Twee derde van mijn respondenten gaf aan dat humor hen al door een moeilijke periode in hun leven heeft geholpen. Daarnaast gaf bijna 93% aan dat ze humor een goede manier vinden om zaken te relativieren. 6% wist het niet, amper 1% antwoordde ‘nee.’ 88% maakt dan ook zelf soms gebruik van humor om dingen te relativieren. 6% van de respondenten zei dit niet te doen, de overige 6% weten het niet. (Resultaten uit eigen enquête)

4.2 Humor als mediator bij conflicten

“J’ai ri, me voilà désarmé” is een gekende uitspraak van Alexis Piron. Humor kan immers ontwapenend werken en kan ook helpen om beter om te gaan met conflicten, gezien humor een nieuw frame kan aanreiken.

“Conflictmanagement vraagt het hanteren van dubbele realiteiten. Creatieve mediators zoeken dan ook naar nieuwe vormen en een nieuw perspectief, waarin conflicterende partijen zich beiden kunnen vinden. Hier kan humor een belangrijke toegevoegde waarde bieden” (Euwema en Verbeke, 2010, p 27)

Volgens Martin Euwema en Alain Verbeke kan humor drie groepsfuncties vervullen bij conflicten. Deze functies hangen samen met de drie grote, besproken humortheorieën, zijnde de superioriteitstheorie, de incongruentietheorie en de ontladingsstheorie. Zo kan men lachen om de superioriteit van de eigen groep te benadrukken, om spanningen en stress te reguleren en om te kunnen omgaan met de vaak complexe realiteit van conflicten (Euwema en Verbeke, 2010, p 30). Daarnaast heeft humor in tijden van conflict een vierde, communicatieve functie. Afhankelijk van de soort humor, kan het gebruik ervan escalerend of de-escalerend werken. (Euwema en Verbeke, 2010, p 30). Zij maken een onderscheid tussen vriendelijke humor, versterkende humor, agressieve humor en licht agressieve humor.

“Vriendelijke humor wordt ingezet om spanning te verminderen, relaties te versterken en bruggen te bouwen [...] Versterkende humor is primair gericht op het versterken

van de eigen kracht om om te gaan met de bedreigende conflictsituaties [...] Agressieve humor benadrukt doorgaans de eigen superioriteit ten koste van de andere partij. Het kan worden ingezet om de ander te intimideren en te vernederen [...] Milde vormen, door plagen en ironie, kunnen worden gebruikt om normen te bekrachtigen, bijvoorbeeld door afwijken gedrag – ook in de eigen groep – op de hak te nemen” (Euwema en Verbeke, 2010, p 30).

Ook bij de Inuit wordt humor ingezet om disharmonieën te bestrijden. Het is daar immers gebruikelijk om conflicten op te lossen door openbare wedstrijden te houden waarbij beide partijen elkaar beschimpen. (Weisfeld, 1993)

4.3 Humor als aanklacht en reflectie

Niet enkel personen, objecten of situaties, maar ook denkbeelden kunnen het onderwerp zijn van spot (Beyen en Verberckmoes, 2006; Eigen interview met Han Coucke, Helden van de lach – Alex Agnew).

Deze strategie wordt nu bijvoorbeeld gehanteerd door Alex Agnew en Han Coucke. Han Coucke vertelde tijdens het interview dat ik met hem afnam dat Han Solo, het typetje dat hij speelt op het podium, eigenlijk een parodie is op de racist. Het is zijn bedoeling om er zo over te gaan dat het denkpatroon van racisten wordt blootgelegd en dat het publiek hierover reflecteert. Volgens Coucke is comedy immers een goede manier om mensen te bereiken, aangezien het laagdrempelig is (Eigen interview met Han Coucke). Ook Alex Agnew gebruikt deze techniek op het podium (Helden van de lach – Alex Agnew).

Deze parodieën worden echter niet altijd begrepen. Coucke vertelde dat het in het begin meermaals gebeurde dat er verontwaardigde reacties kwamen van mensen die zijn affiche zagen en dachten dat hij echt een racist was, en dat de organisatoren dan moesten gaan uitleggen dat het eigenlijk een parodie op racisme was.

Beyen en Verberckmoes wezen er al op dat zulke humor, wanneer ze niet begrepen wordt, gevoelens van racisme net kunnen verder zetten. (Beyen en Verberckmoes, 2006, p 22)

4.4 Humor en relaties

Uit verschillende studies bleek dat het merendeel van de mensen de voorkeur geeft aan vrienden en een partner met een goed gevoel voor humor (Hewitt, 1958; Hansen, 1977; Goodwin, 1990; Kenrick, Sadhalla, Groth en Trost, 1990; Smith, Waldorf en Trembath, 1990; Sprecher en Regan, 2002; Todosijevic, Snezana en Arancic, 2003 in Bressler en Balshine, 2005). Zelf herken ik dit gegeven absoluut. Eén van de voornaamste redenen waarom ik

gevallen ben voor mijn vriend, is omdat we hetzelfde gevoel voor humor hebben. Ook mijn beste vrienden lachen om hetzelfde als ik.

“Meisjes plagen is liefde vragen” wordt wel eens gezegd. Wat humor betekent voor relaties en bonding, blijkt duidelijk uit een aantal citaten van Kuipers en Bourdieu die ik zelf niet beter zou kunnen verwoorden:

“Hoe belangrijk een gedeeld gevoel voor humor is, wordt pas duidelijk op het moment dat het ontbreekt. Het is bijna onmogelijk om een verstandhouding op te bouwen met iemand die jou nooit aan het lachen maakt, die nooit lacht om de grappen die je probeert te maken of nog erger: die wel probeert grappig te zijn, maar steeds de verkeerde grappen maakt. Maar weinig dingen zijn zo pijnlijk als een poging tot humor die door de rest van het gezelschap niet wordt gewaardeerd.” (Kuipers, 2001, p 1)

“Het maken van de juiste grappen op het juiste moment vereist een grote culturele kennis. Iemand die niet lacht als alle anderen lachen, of die juist lacht terwijl anderen niet lachen, ontmaskert zichzelf als buitenstaander: hij geeft er blijk van de codes, gewoontes en regels niet te kennen; hij hoort er niet bij. Humor fungeert in sociale relaties als maat voor wederzijds begrip en tevens als signaal van goede bedoelingen. Het mislukken van een grap wordt dan ook meestal gevoeld (en is veelal ook bedoeld) als een afwijzing van de grappenmaker zelf.” (Kuipers, 2001, p 1)

“Humor is een krachtig middel om mensen samen te binden en daarmee ook automatisch: anderen uit te sluiten. Soms gebeurt dit rechtstreeks, door mensen uit te lachen.. Echter, ook indirect fungeert humor als sociale grensmarkering; door gedeelde standaarden over wat leuk is en wat niet, maar ook simpelweg doordat een grap voor een belangrijk deel een kwestie is van gedeelde kennis. De lach maakt groepsgrenzen duidelijk zichtbaar en voelbaar: wie lacht hoort er bij, wie niet lacht valt erbuiten.” (Kuipers, 2001, p 9)

“The joke, in other words, is the art of making fun without raising anger, by means of ritual mockery or insults which are neutralized by their very excess and which, presupposing a great familiarity, both in the knowledge they use and the freedom with which they use it, are in fact tokens of attention or affection, ways of building up while seeming to run down, of accepting while seeming to condemn-although they may also be used to test out those who show signs of stand-offishness” (Bourdieu, 2013, p 180).

Ik vroeg mijn respondenten hoe belangrijk zij humor vinden in hun persoonlijke relaties. Hierbij beperkte ik mij niet enkel tot vrienden en partners. Ik wilde te weten komen hoeveel belang ze hechten aan humor in een heel spectrum van persoonlijke relaties, en of het belang van humor varieert naarmate de aard van de relaties. Daarom liet ik hen aanduiden hoe belangrijk ze humor vinden in de relatie met hun (potentiële) partner, hun ouders en kinderen,

hun broers en zussen, hun andere familieleden, hun vrienden en hun collega's of klasgenoten. Ze konden kiezen uit 'helemaal niet belangrijk,' 'onbelangrijk,' 'eerder onbelangrijk,' 'noch belangrijk, noch onbelangrijk,' 'eerder belangrijk,' 'belangrijk' en 'zeer belangrijk.' Wanneer iets niet van toepassing was, vroeg ik om 'noch belangrijk, noch onbelangrijk' aan te duiden. Hieronder vindt u de algemene resultaten van mijn respondenten:

In hoeverre vindt u humor belangrijk in uw relatie met uw...							
	1	2	3	4	5	6	7
(Potentiële) partner	0,4 %	0 %	0 %	3,24 %	11,74 %	44,08 %	40,08 %
Ouders/kinderen	0,4 %	0,81 %	2,02 %	8,5 %	30,77 %	38,87 %	18,22 %
Broers/zussen	1,62%	0,4 %	2,43 %	12,55 %	20,24 %	43,32 %	19,03 %
Andere familieleden	0,4 %	5,26 %	12,55 %	17,81 %	31,17 %	22,27 %	10,12 %
Vrienden	0,4 %	0,4 %	0 %	1,21 %	9,72 %	46,15 %	41,7 %
Collega's/klasgenoten	0,4 %	0,81 %	4,45 %	11,74 %	38,06 %	27,94 %	16,19 %

Uit deze tabel blijkt dat mensen humor over het algemeen wel belangrijk vinden in hun relaties met anderen. Vooral in de relatie met vrienden en de (potentiële) partner wordt veel waarde gehecht aan humor. Respectievelijk 88% en 84% van de respondenten gaf aan humor belangrijk of zeer belangrijk te vinden in deze relaties.

4.5 Humor als corrigerend aspect

Humor kan bovendien een corrigerende functie hebben. (Bergson, 2012; Bardon, 2005; Simon, 2002) Wanneer iemand iets gekks of abnormaals doet, zullen we vaak lachen. Voor degene waarmee gelachen wordt, kan dit pijnlijk zijn, waardoor die zijn gedrag zal aanpassen. Deze stelling werd uitgewerkt door Bergson.

“Le rire est, avant tout, une correction. Fait pour humilier, il doit donner à la personne qui en est l’objet une impression pénible. La société se venge par lui des libertés qu’on a prises avec elle. Il n’atteindrait pas son but s’il portait la marque de la sympathie et de la bonté” (Bergson, 2012, p 150).

Deze functie wordt door de persoon in kwestie niet altijd als aangenaam ervaren. Zeker voor kinderen kan dit lastig zijn, aangezien het voor hen nog te moeilijk zijn om een onderscheid te kunnen maken tussen uitlachen en ‘lachen met.’ (Coen, 2010, p 56).

We kunnen dan ook stellen dat schaamte en lachen de grenzen van ons gedrag vormen:

“Schaamte en lachen vormen de grenzen van ons gedrag. [...]Schaamte maakt dat we zelf een stapje terug doen als we ons buiten het normale dreigen te begeven, en de lach kan de ander terugsturen naar het domein van het normale” (Coen, 2010, p 56).

4.6 Humor en oorlog

Zoals eerder al besproken, kan humor in tijden van oorlog enkele functies vervullen, zoals in het geval van de nazi’s een kritische functie, een samenhangende functie en een copingfunctie (Morreall, 2009, p 119). Humor zou een uitstekende manier zijn om brainwashing tegen te gaan. Wanneer iemand op een bepaald moment in het proces moet lachen, zou het proces immers van voor af aan hernomen moeten worden (Sargent, 1970 in Morreall, 2009, p 120).

5. ZIJN ER MORELE GRENZEN AAN HUMOR?

Ondertussen weten we al hoe humor geëvolueerd is, wat de belangrijkste theorieën omtrent humor zijn en welke verschillende functies humor heeft in onze samenleving. In dit gedeelte van mijn thesis zal ik ingaan op de, in mijn ogen, moeilijkste en interessantste kwesties omtrent humor, namelijk ‘Zijn er morele grenzen aan humor?’ en ‘Wat is de morele status van humor?’

Hierbij kunnen we ons veel vragen stellen. Kan je met alles lachen? Kan humor anderen schade toebrengen? In hoeverre zijn we verantwoordelijk voor schade toegebracht door een grap die we maken? En wat als we lachen met grappen die kwetsend of schadelijk kunnen zijn voor anderen? In hoeverre zijn we verantwoordelijk voor de gevolgen van een grap die we vertellen of waarmee we lachen? Al deze kwesties zal ik bespreken in dit hoofdstuk. Ik zal

hiervoor veel voorbeelden uit de actualiteit gebruiken, maar zal ook terugrijpen naar ethische theorieën omtrent humor.

5.1 Inleiding

De vraag wat kan op vlak van humor is sinds begin dit jaar jammer genoeg opnieuw brandend actueel. Op woensdag 7 januari drongen drie gewapende mannen iets na de middag de gebouwen van het satirische weekblad Charlie Hebdo binnen. Ze begaven zich naar het lokaal waar de redactie op dat moment aan het vergaderen was en openden het vuur. De balans was niet min: twaalf doden, waaronder acht journalisten, en elf gewonden. De aanleiding van de aanslag, die werd opgeëist door Al Qaida Jemen, was het feit dat Charlie Hebdo regelmatig cartoons publiceerde met de profeet Mohammed in de hoofdrol, wat de moslimstijders tegen de borst stootte. *"Die ongelovigen bleven hardnekkig de gekozen profeet van Allah beledigen"* ("Al-Qaidaleider Jemen eist," 2015, para. 2) klinkt het.

De Westerse wereld reageerde geschokt op de aanslag. Wij reageerden door optochten te houden en te schreeuwen dat vrijemeningsuiting heilig is en er met alles gelachen mag worden. Vanuit de moslimwereld werd "Allah Akhbar" teruggeroepen en werd er geprotesteerd tegen de cartoons ("Honderdduizenden op straat tegen," 2015).

De Conseil des Ambassadeurs Arabes in Parijs zag de cartoons als *"een provocatie en een aanval tegen de gevoelens van de moslims en zal waarschijnlijk zorgen voor onrust en wrevel binnen een context waar solidariteit, wijsheid, de geest van de dialoog, openheid tegenover de andere en tolerantie moeten overheersen"* ("Honderdduizenden op straat tegen," 2015, para. 5) Een vrij tegenstrijdige uitspraak naar mijn mening...

Nochtans was Charlie Hebdo geen uitgesproken racistisch blad. Het nam iedereen op de korrel, waaronder bijvoorbeeld ook Marine Le Pen of onze koning Boudewijn. We kunnen dus moeilijk stellen dat het de bedoeling was van de redactie om de moslims te viseren. Moslimstrijders zagen de cartoons over Mohammed echter als een belediging van hun geloof, en als een legitimatie voor moord.

De gebeurtenissen brachten een heel debat op gang. Zowel binnen de westerse als binnen de moslimwereld waren de meningen verdeeld. De grote meerderheid van de moslims in België en in onze buurlanden keurde de aanslag af, maar er was ook een gedeelte dat de daden verheerlijkte op sociale media.

Zelfs de paus mengde zich in het debat. Volgens hem zijn er grenzen aan vrijemeningsuiting. Zo stelt hij dat je iemands religie niet mag beledigen. ("Paus: "Persvrijheid kent grenzen," 2015) Ook de Conseil des Ambassadeurs Arabes in Parijs is dezelfde mening toegedaan. ("Honderdduizenden op straat tegen," 2015) Dit roept dan natuurlijk weer de vraag op: 'wat is het verschil tussen lachen met iets en beledigen?' Ook dit is geen makkelijke kwestie.

Filosoof Etienne Vermeersch stelde in 2005 al dat “*de grens tussen humor en beledigingen vaak flinterdun is.*” (Vermeersch, 2005, para. 6)

Volgens een enquête die midden januari werd afgenomen vindt 42% van de Fransen dat er “*rekening moet worden gehouden met deze reacties [de reacties van de moslimgemeenschap op de karikaturen van de profeet Mohammed] en dat het beter is om de publicatie van dergelijke spotprenten te vermijden*”. In diezelfde enquête was de helft van de ondervraagden een voorstander van een “*beperking van de vrijheid van meningsuiting op het internet en op sociaalnetwerksites*” (“Vier op de tien,” 2015, para. 2).

Het hele debat is echter niet nieuw. Discussies over wat kan en wat niet op vlak van humor werden, zoals we konden zien, zelfs al gevoerd in de oudheid. Meer dan 2000 jaar later zijn we er nog niet uit. We kunnen ons dan ook afvragen wat de morele status van humor is. Deze kwestie zal ik behandelen in dit laatste hoofdstuk van mijn masterproef.

5.2 Humor en gevoeligheden

De meesten onder ons zijn wel al eens gechoqueerd geweest omwille van een grap. Maar zijn er ook duidelijke grenzen aan humor? Volgens Kuipers worden grappen die over gevoelige thema's gaan geapprecieerd, zolang het niet te ver gaat (Kuipers, 2001, p 199). Over het algemeen kunnen we stellen dat “*naarmate mensen een grap aanstootgevender vinden, vinden ze hem minder leuk.*” (Kuipers, 2001, p 203). Dan rest ons nog de vraag van één miljoen: wanneer gaat humor te ver?

“Humor raakt vaak aan sociale en morele grenzen. Grappen gaan vaak over taboes of ‘pijnlijke onderwerpen;’ er wordt vaak verwezen naar iets wat niet hoort of niet mag. Hierbij worden sociale en morele grenzen vaak enigszins overschreden.” (Kuipers, 2001, p 9)

Volgens Alex Agnew moet er met alles gelachen kunnen worden, al ziet hij dat eerder als een smaakdebat. Hij vindt dat mensen die een bepaald soort humor niet kunnen smaken zeker het recht hebben om te reageren, zolang het niet in geweld ontaardt. Hij stelt dat een grap nooit zo beledigend kan zijn dat je hem moet bekopen met je leven (Reyers Laat, 7/1/2015). Toch is dit wel wat er onlangs gebeurde.

Lyttle haalt aan dat sommige grappen blijk geven van slechte smaak, maar dat dit deze grappen niet per se onethisch maakt. Hij stelt dat het gebruik van humor niet per definitie incorrect is en dat de meeste goede grappen een element van waarheid bevatten. Hij ziet humor eerder als een ‘halfhartige daaldaad’ dan als een fysieke daad. Humor is speels en raakt mensen niet fysiek. (Lyttle, 2002, p 4)

Volgens Lyttle moet humor dan ook niet bestraft worden, tenzij aangetoond kan worden dat deze humor effectief schade heeft aangericht, hetzij aan een persoon, hetzij aan bepaalde principes, hetzij aan de humorist zelf (Lyttle, 2002, p 4). Het is dan nog maar de vraag in hoeverre men kan aantonen dat humor schade heeft aangericht.

Toch is het duidelijk dat niet zomaar alles kan op vlak van humor. Zo zijn er al mensen veroordeeld naar aanleiding van een grap (evg, 2014, Belga, 2006, “Presentatrice veroordeeld voor grap,” 2007). Het is echter niet zo dat er duidelijke wetten zijn die zeggen hoe ver je kan gaan bij humor. Hetgene wat het meest in de buurt komt, is het recht op vrijheid van meningsuiting zoals bepaald in het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens.

“Vrijheid van meningsuiting 1. Een ieder heeft recht op vrijheid van meningsuiting. Dit recht omvat de vrijheid een mening te koesteren en de vrijheid om inlichtingen of denkbeelden te ontvangen of te verstrekken, zonder inmenging van enig openbaar gezag en ongeacht grenzen. Dit artikel belet Staten niet radio- omroep-, bioscoop of televisieondernemingen te onderwerpen aan een systeem van vergunningen. 2. Daar de uitoefening van deze vrijheden plichten en verantwoordelijkheden met zich brengt, kan zij worden onderworpen aan bepaalde formaliteiten, voorwaarden, beperkingen of sancties, die bij de wet zijn voorzien en die in een democratische samenleving noodzakelijk zijn in het belang van de nationale veiligheid, territoriale integriteit of openbare veiligheid, het voorkomen van wanordelijkheden en strafbare feiten, de bescherming van de gezondheid of de goede zeden, de bescherming van de goede naam of de rechten van anderen, om de verspreiding van vertrouwelijke mededelingen te voorkomen of om het gezag en de onpartijdigheid van de rechterlijke macht te waarborgen.” (Europees Hof voor de Rechten van de Mens, 2002, p 12-13).

De VRT heeft enkele richtlijnen opgesteld die bepalen wat voor hen kan en wat niet, maar deze zijn niet eenduidig. In het programmacharter, het document waarin de deontologische richtlijnen voor de programma’s van de VRT worden toegelicht, staat het volgende:

“We vermijden om mensen als persoon te beledigen of te kwetsen. We hebben respect voor elke persoon, maar zijn kritisch voor zijn standpunten en daden. [...] We houden daarbij rekening met het feit of de betrokkene al dan niet een publieke figuur is, een publieke functie bekleedt of media-ervaring heeft.” (VRT, 2014, p 5)

Zo werd mij eerst verteld dat de regel is dat programmamakers niet mogen lachen met persoonskenmerken van iemand, maar dat er wel gelachen mag worden met iemands woorden en daden. Later in het gesprek hoorde ik dan dat grappen over het gewicht van Maggie De Block moeten kunnen. Wanneer ik opmerkte dat ik dat nogal contradictorisch vond, werd uitgelegd dat dit voor publieke figuren anders ligt. Aangezien zij in staat zijn om zich te verdedigen, wordt aangenomen dat zij tegen een extra stootje moeten kunnen (Eigen interview met Diane Waumans). Diezelfde redenering hoorde ik ook bij comedians.

Gunter Lamoot vindt dat een grap niet te ver kan gaan, op voorwaarde dat de grap ook goed is:

“Een gore grap kan niet té gortig zijn als het ook een goede grap is. Soms zou er meer respect mogen zijn voor een goede grap dan voor mensen, hoe hard de grap ook is. Het gaat om métier, om de creativiteit waarmee je iets brengt. Als de grap goed is, kan zelfs grove humor fris zijn. Dan is de wereld heel even een mooiere plek. Ja, soms voel ik schroom over taboe-onderwerpen, maar dat betekent dat de grap niet goed genoeg is. Hoe beter de grap, hoe minder schroom je voelt.” (Lamoot, 2013, para. 11)

Een vaak gehoorde opmerking is dat veel afhangt van de kwaliteit van de mop. Zo zeiden veel comedians dat ze er geen behoefte aan hebben om gratis grappen te maken over gevoelige onderwerpen, maar dat ze eventueel wel een grap zouden maken over zo'n onderwerpen als het écht een goede grap is. (oa interviews met Jonas Geirnaert, Iwein Segers)

Volgens Mark Van de Voorde kan een cabaretier zich twee vragen stellen wanneer hij een grap wilt maken:

“Als een cabaretier wil weten hoever hij kan gaan, moet hij de regel van de wederkerigheid toepassen. Dat kan hij door zichzelf twee vragen stellen. Ten eerste: behandel ik tegengestelde groepen op dezelfde wijze? Voorbeeld: als ik gelovigen beledig, durf ik dat ook met ongelovigen? Ten tweede: zou ik het verdragen als men dit over mij zou vertellen? Is het antwoord negatief, dan is er iets fout met de grap.” (Van de Voorde, 2013, para. 4).

Tolerantie is bovendien erg belangrijk.

“Humor staat op de sokkel van de tolerantie. Tolerantie is verdragen dat iemand iets minder goeds zegt over jou en ook de vrijheid krijgen om iets minder goeds te zeggen over de andere.” (Van de Voorde, 2013, para. 4).

Wat maakt nu dat sommige mensen aanstoot nemen aan bepaalde grappen? Waarom wordt een grap door de ene geapprecieerd en door de andere veracht?

Volgens de incongruentietheorie kan het verschil in waardering van een grap te maken hebben met iemand kennis:

“Als mensen een grap niet waarderen hebben ze de verwijzingen niet herkend, de incongruïteit niet opgemerkt, of de clou niet begrepen. Daarnaast bestaat de mogelijkheid dat een script niet wordt herkend als humoristisch script” (Kuipers, 2001, p 27).

Deze verklaring is volgens mij onvolledig. Het kan inderdaad dat iemand een mop niet grappig vindt omdat hij of zij deze niet snapt, maar er zijn denk ik genoeg voorbeelden van iemand die een mop wel snapt, maar gewoon niet grappig vindt.

Hierbij kan de theorie van Morreall een rol spelen volgens mij. Zoals eerder vermeld, stelt Morreall dat er in situaties die als humoristisch worden beschouwd altijd sprake is van een psychologische verschuiving. Als deze verschuiving als aangenaam wordt ervaren, zal er gelachen worden. Bij verschuivingen die als onaangenaam worden ervaren of negatieve emoties met zich meebrengen, zal dit niet het geval zijn (Morreall, 1987, p 133). Volgens Morreall is dat in het geval van humor altijd een aangename psychologische verschuiving, maar ik heb al beargumenteerd dat dit eerder geldt voor amusement en niet per se voor alle gevallen van humor. Dit kan volgens mij het één en ander verklaren. De psychologische verschuiving die een mop, cartoon, opmerking of andere humoristische boodschap met zich meebrengt, kan immers voor iedereen verschillend zijn. Zo kan een mop die voor de ene een aangename psychologische verschuiving veroorzaakt negatieve gevoelens oproepen bij een ander, zoals boosheid, schaamte, verdriet en zo meer. Als Morreall gelijk heeft, zal de ene dus lachen en de andere niet.

Ook de theorie van Eastman kan hier van pas komen. Volgens Eastman moeten we in een pleziermodus zijn om iets grappig te vinden. Wanneer we serieus zijn, kan humor geblokkeerd worden. Bovendien hangt iemands vermogen om de humor te zien in onaangename onderwerpen af van persoon tot persoon (Eastman, 2009, p 3). Als hij gelijk heeft, kan het verschil in perceptie van humor verklaard worden door het feit of iemand op het moment dat hij de humoristische boodschap waarneemt in een plezier- of een serieuze modus is, maar ook door het vermogen van die persoon om humor te zien in de minder aangename kanten van het leven.

Bovendien draagt humor altijd een zekere ambivalentie in zich (Oring, 1992 in Kuipers, 2001, p 29). Humor kan altijd verschillende betekenissen hebben en kan door verschillende mensen op een verschillende manier geïnterpreteerd worden.

Volgens de Nederlandse filosoof Thomas Nys hebben extremisten moeite met humor omdat humor visies in vraag stelt.

“Mensen die geloven dat er één waarheid is waar niet aan getornd mag worden. Dat reflectie nergens voor nodig is, omdat zij denken dat het toch al vastligt van wat mag en wat niet mag. Humor plaatst hun waarheid in perspectief, humor bevraagt die waarheid. En ik denk dat vooral mensen uit fundamentalistisch, extremistische hoeken dat bedreigend vinden, dat er een ander standpunt ingenomen kan worden dan die zij zelf hebben.” (“Grappen en moraal, een,” n.d., para. 7).

Daarnaast is het belangrijk om een grap in de context te zien. Verschillende comedians waarmee ik sprak (oa Bert Gabriëls, Han Coucke en Wouter Deprez) verklaren immers dat ze

vooral commentaar krijgen van mensen die fragmenten van hun show op het internet gezien hebben, zonder de context te kennen (Eigen interviews met oa Bert Gabriëls, Han Coucke en Wouter Deprez). Ook Jeroom stelt dat hij regelmatig kritiek krijgt uit het buitenland, van mensen die zijn cartoons zien zonder te weten dat ze gemaakt worden voor een satirisch blad als Humo (Eigen interview met Jeroom).

5.3 Etnische humor: een uiting van racisme?

Humor kan een tool zijn om ons te herinneren aan de absurditeit van het leven (Carroll, 1999 in Lyttle, 2002, p 4) We moeten echter voorzichtig zijn dat woorden die humoristisch bedoeld zijn niet te letterlijk worden genomen (Basu, 1999 in Lyttle, 2002, p 4). Iemand die seksistische of racistische grappen maakt, wordt vaak uitgemaakt voor seksist of racist. Maar is dit wel gegrond?

Freud stelde dat humor vaak voortkomt vanuit onderdrukte lustgevoelens (Kuipers, 2001, pp 32-33). Volgens Kuipers moet Freuds analyse gezien worden binnen de context van de tijd waarin hij leefde. In het begin van de 20^e eeuw was seksualiteit iets dat onderdrukt moest worden en was het geen probleem om te spreken over etnische verschillen. Het is dan ook daarom dat hij seksuele humor problematiseerde en etnische humor niet. (Kuipers, 2005, p 194) Tegenwoordig is de tijdgeest anders. Seks is niet langer taboe. Denk maar aan de vele videoclips waarin halfnaakte vrouwen in suggestieve posities te zien zijn, programma's als Alle Dagen Seks of artikels in vrouwenbladen waarin onomwonden staat hoe je je man kan plezieren. Op vlak van etniciteit is het echter een ander verhaal. 'Racisme' is een begrip dat de laatste jaren vaak in de mond wordt genomen. Zo ontstond er onlangs een hele hetze rond de figuur van Zwarte Piet. Het feit dat Sinterklaas bijgestaan werd door zwarte knechten werd ineens gezien als racistisch, terwijl er in de honderd jaar ervoor amper een haan naar kraaide.

Deze verschuiving van taboeïsering heeft ook een invloed op humor. Seksuele humor wordt over het algemeen niet langer beschouwd als een gevolg van seksuele frustratie of lust, terwijl grappen over etnische minderheden vaak wel geassocieerd worden met onderliggende racistische opvattingen. (Kuipers, 2005, p 194)

Om de context van de jaren zestig te schetsen, haalt Kuipers een voorbeeld aan van Fred Crooswijk, een conferencier die begin jaren zestig een opmerking kreeg van een priester naar aanleiding van een grap die hij gemaakt had:

"Ik weet wel dat ik kreeg wel een pastoor in de kleedkamer op bezoek en die zei 'Ik hoop dat het peil niet verder daalt.' Ik zeg 'Wat zegt u nou, waar hebt u het nou over?' Ik zeg 'Wat heb ik gezegd dan?' Ik had een heel lullig verhaaltje over een juffrouw die zo mager was dat als ze in het bad zat moest ze eerst eruit stappen voor ze het stopje eruit haalde want anders gleeed ze met 't badwater mee. Nou dat vond die man erg

schuin, een juffrouw in het bad, daar mocht je toch niet over praten. Ik geef je maar een voorbeeld hoe het toen was.” (Fred Crooswijk in Kuipers, 2001, p 182)

Ook een andere man getuigt hoe humor waarbij er maar een kleine referentie naar seks was in die tijd als ongepast beschouwd werd:

“Dan vertelde ik wat en later kwam de voorzitter [van de plattelandsvrouwen] bij mij en die zei 'U hebt een mopje verteld over dat haantje en dat past toch niet helemaal.' Ik zeg: 'Waarom past dat niet?' 'Ja wat dat haantje heeft gedaan.' Ik zeg: 'Ja maar dan heb u dat verkeerd begrepen.' [...] ' Dat was een heel simpel vertellinkje. Ik ging met mijn zoontje naar een boerderij en d'r was daar net een haantje die was met een kip bezig. En toen zei dat zoontje van mij 'wat doet die kip daar pappie?' Ik zeg 'O, die maakt de stempeltjes op het eitje.' Verder niks. Maar dat werd dan al, dat vond men erg toen. Dat vond men niet mooi. Dat hoort niet. Maar dat is toch niks. Tegenwoordig is dat niks.'” (Gijs Kronenberg in Kuipers, 2001, p 182)

Om het idee dat etnische humor tegenwoordig met onderliggende racistische denkbeelden wordt geassocieerd, haalt Kuipers een voorbeeld aan van de website van het Meldpunt Discriminatie Internet. Als antwoord op de veelgestelde vraag *“Hoe zit het met racistische humor?”* wordt het volgende antwoord gegeven:

“Wij willen niet op elke slak zout leggen, maar als wij een melding krijgen over een uiting in de vorm van een mop, en o.i. is deze uiting strafbaar, dan nemen we die melding in behandeling. Wij krijgen vaak opmerkingen te horen in de zin van “Maar het is toch een mop! Het is toch niet racistisch bedoeld!” Racistische uitingen gaan altijd ten koste van anderen.” (<http://www.meldpunt.nl/> in Kuipers, 2005, p 195)

Het idee dat bepaalde denkbeelden onderschreven moeten worden om moppen grappig te vinden, vinden we bij de Sousa.

De Sousa (1987) heeft het in zijn werk *When is it wrong to laugh* over ‘phtonic laughter,’ lachen dat voortkomt uit kwaadaardigheid en afgunst. Volgens hem is een voorwaarde voor het begrijpen van een grap dat de toehoorder de zich bewust is van de veronderstellingen waarop de grap steunt. Om de mop dan ook grappig te vinden, is het noodzakelijk dat de toehoorder een positieve attitude heeft ten opzichte van deze assumpties. Wanneer dit niet het geval is, zal de grap niet werken. Wie een negatieve houding heeft ten aanzien van de presumpties, zal niet moeten lachen. Ook is het niet voldoende om de proposities enkel hypothetisch te onderschrijven. (de Sousa 1987 in Smuts, 2010, p 337) De Sousa stelt dan ook:

“When I laugh, I endorse certain attitudes, and anyone else endorsing them would probably be laughing too.” (de Sousa 1987, p 290 in Smuts, 2010, p 337)

De Sousa haalt in zijn werk volgend voorbeeld aan:

“M. visits the hockey team. When she emerges, she complains that she has been gang-raped...Wishful thinking” (de Sousa 1987, p 290 in Smuts, 2010, p 336).

Voorbeelden van aantal proposities die nodig zijn om de grap te begrijpen, zijn volgens de Sousa *‘rape is just a variant of sexual intercourse’* en *‘there is something intrinsically objectionable about a woman who wants or gets a lot of sex’* (de Sousa 1987, p 292 in Smuts, 2010, p 336). Aangezien het hebben van een positieve houding ten opzichte van de proposities die nodig zijn om een grap te begrijpen volgens de Sousa noodzakelijk is om deze grap ook grappig te vinden, stelt hij dat degenen die met deze mop lachen bestempeld kunnen worden als seksisten (de Sousa, 1987, p 290 in Smuts, 2010, p 336-337).

Hier kan natuurlijk één en ander tegenin gebracht worden. Roberts bijvoorbeeld is het grotendeels eens met de Sousa, maar volgens hem is het wel voldoende om de assumpties gewoon aan te nemen om een mop grappig te vinden, zonder deze attitudes noodzakelijk zelf te hebben (Roberts, 1987 in Smuts, 2010, p 337).

Volgens Smuts voert de Sousa erg weinig bewijs aan voor zijn bewering. Hij neemt slechts zichzelf als voorbeeld. Het feit dat hij als niet-seksist niet kan lachen met seksistische grappen, doet hem besluiten het voor seksistische grappen nodig is om seksistische attitudes te hebben, wat volgens Smuts te zwak is (Smuts, 2010, p 338). Volgens hem moet de Sousa dan ook met een krachtiger argument voor de dag komen. Hiervoor zou er een studie gevoerd moeten worden die aantoont dat *“an increase in amusement as the level of such attitudes increased”* optreedt, wat volgens hem onmogelijk is (Smuts, 2010, p 338-339).

Smuts zelf betwist dat er enige vorm van bekrachtiging van de veronderstellingen vereist of voldoende is om een grap gemakkelijk te vinden. Volgens hem zijn er verschillende factoren die een grap kunnen doen mislukken, ook wanneer de zender en de ontvanger dezelfde veronderstellingen delen omtrent het onderwerp van de grap. Hij ziet geen reden waarom het bekrachtigen van bepaalde opvattingen ervoor zorgt dat men een grap grappig vindt (Smuts, 2010, p 337). Hij denkt echter wel dat sterke ‘contra-attitudes’ ervoor kunnen zorgen dat men een grap niet grappig vindt, dat de humor als het ware ‘geblokkeerd’ wordt. (Smuts, 2010, p 339).

Ook volgens Kuipers liggen racistische denkbeelden niet per se aan de basis van etnische humor. Uit haar onderzoek bleek immers dat de meeste scholieren uit het secundair dergelijke moppen kenden, maar deze moppen eerder dienen als een soort van vermaak. De scholieren beseften bovendien dat zulke grappen kwetsend kunnen zijn en ze niet in elke situatie verteld moeten worden. Kuipers stelt dan ook dat er een andere reden moet zijn waarom mensen grappen over etnische groepen vertellen. Die reden zou volgens haar te maken hebben met het taboe dat heerst rond de benoeming van etnisch verschil. Iemand die een mop durft maken over een etnische minderheid, overschrijdt daarbij een bepaalde grens. De trots en het plezier die daarop volgen, zorgen ervoor dat zulke grappen aantrekkelijk worden. Etnische humor

heeft dus te maken met de dynamiek van verbod, verzet en plezier, en niet zozeer met racisme. (Kuipers, 2005, pp 195-196)

Smuts denkt eerder dat de Sousa het falen van een grap verwacht met het niet makkelijk begrijpbaar zijn van een grap. (Smuts, 2010, p 339). Hij haalt hiervoor een mop van Ted Cohen aan:

*“How dit a passerby stop a group of black men from committing a gang bang
He threw them a basketball”* (Cohen, 1999, p 77 in Smuts, 2010, p 339).

Ook Lyttle is niet overtuigd van de Sousa's argument.

“Furthermore, it is always possible that the person is laughing at the values expressed rather than laughing along with them (Hare, 1985). Some might argue that those who agree with the attitudes portrayed in a joke enjoy it more. However, one could argue that the more one agrees with the attitudes portrayed in a joke, the less it would seem incongruous.” (Lyttle, 2002, p 4)

Kuipers stelt echter wel dat grappen *“snel leuker zijn voor mensen die het met deze moppen - stiekem of openlijk - eens zijn. Het ontbreken van identificatiemogelijkheden werkt tegen een mop.”* (Kuipers, 2001, p 200). Een grap waarin de ontvanger zichzelf of zijn standpunten niet herkent, zal volgens haar dan ook als minder grappig worden beschouwd (Kuipers, 2001, p 200).

Bovendien wordt niet alle etnische humor op dezelfde manier beoordeeld. Het zijn vooral grappen over groepen met een lagere status die niet altijd geapprecieerd worden, bijvoorbeeld wanneer een autochtoon grappen maakt over allochtonen. Moppen tussen verschillende minderheden of over de eigen etnische groep worden makkelijker getolereerd. (Kuipers, 2001, p 194). Nochtans zijn de meeste etnische grappen grappen 'omlaag,' en gaat het dus meestal over groepen die een lagere status hebben. Doordat de superioriteit hierin benadrukt wordt, kunnen deze grappen pijnlijk aanvoelen (Kuipers, 2001, p 194).

David Benatar stelt dat racistische humor iemands reputatie kan schaden. Door zo'n humor worden immers geruchten verspreid, wat schadelijk kan zijn voor de personen of de groep waarover de humor gaat. (Smuts, 2010, p 343)

Etnische humor kan echter ook ingezet worden als wapen tegen racisme. Alex Agnew en Han Solo zijn hier schoolvoorbeelden van. Zij vergroten het denkbeeld van de racist zo uit, in de hoop dat het mensen aanzet tot reflectie. Het gevaar hiervan is wel dat mensen de parodie erin niet herkennen, wat ervoor kan zorgen dat racistische motieven en gevoelens juist verder gezet worden (Beyen en Verberckmoes, 2006, p 19)

5.4 Humor en morele verantwoordelijkheid

Humor werd doorheen de geschiedenis niet altijd op een positieve manier gezien. Plato ziet lachen met de tekortkomingen van een ander als een vorm van boosaardigheid, maar hierbij ziet hij over het hoofd dat lachen met de capriolen van een ander net ingegeven kan zijn door zelfreflectie (Solomon, 2002 in Smuts, 2010, p 334).

Volgens Epicetus kan men zich beter onthouden van het vertellen van grappen, aangezien dit ervoor kan zorgen dat je daalt in de achting van je omgeving (Smuts, 2010, p 335). Daarnaast zouden mensen die veel vrienden willen, hun ongenoegen moeten uiten wanneer ze een platte of vulgaire mop te horen krijgen. Dit kan door het gebruik van lichaamstaal of door de verteller van de grap erop te wijzen dat je misnoegd bent (Epicetus, 1983 in Smuts, 2010, p 335).

Volgens Descartes kan humor dan weer gepast zijn in bepaalde situaties, aangezien de lach immers kan fungeren als een sociaal correctiemiddel. Lachen om je eigen grappen is volgens hem dan weer uit den boze (Descartes, 1985 in Smuts, 2010, p 335).

Baudelaire ziet het lachen zelfs als *“een satanische uitdrukking van onze superioriteit over beesten en de frustratie omtrent onze mortaliteit”* (Baudelaire, 1956 in Smuts, 2010, p 335).

Ondertussen is de tendens wel anders. Humor wordt niet meer zozeer bekritiseerd als fenomeen op zich. Humor is volgens Lyttle in de eerste plaats iets goeds, al kan het ook onaangename gevolgen en bepaalde gevaren met zich meebrengen. Zo haalt hij het voorbeeld aan van Gerald Ford. Dat deze geen tweede ambtstermijn als president verwierf wordt volgens sommigen toegeschreven aan het feit dat Chevy Chase, een comedian, vaak lachte met de onhandigheid van de president (Lyttle, 2002, p 1). In eigen land kenden we dit jaar nog het geval van Willem Elias, de decaan van de faculteit Psychologie en Educatiewetenschappen aan onze eigen instelling, die opstapte nadat hij in een heuse mediastorm terecht kwam naar aanleiding van seksistische uitspraken en grapjes op zijn Facebookprofiel.

Humor kan dus ook negatieve gevolgen hebben. Maar wat is de morele status van humor? En wie is verantwoordelijk voor eventuele gevolgen?

Berys Gaut hanteert een eerder normatieve opvatting over humor. Hij stelt dat grappen die moreel twijfelachtige opvattingen aanmoedigen, per definitie niet grappig zijn (Gaut, 1998 in Smuts, 2010, p 341). Wat grappig is wordt zijns inziens dan ook bepaald door de structuur en de inhoud van de grap zelf en niet door de ontvanger. Of zoals Smut Gaut's idee beschrijft:

“Gaut argues that humor is a normative concept: In other words, what people find funny is not what they necessarily should find funny, and what they should not find funny is what they sometimes do find funny” (Smuts, 2010, p 341).

Smuts erkent dat humor in onze maatschappij inderdaad soms aanzien wordt als een normatief concept, aangezien mensen anderen er geregeld op wijzen ‘dat iets niet grappig is.’ Volgens hem betekent de zin “*That’s not funny*’ eigenlijk “*You should have had another reaction.*” (Smuts, 2010, p 341). Het is immers moeilijk om te zeggen dat iets niet grappig is. Smuts geeft het volgende voorbeeld:

“If you think that a starving child on the side of the street looks like an old man, and you find the incongruity funny, then it is funny. We can say that you should have had another reaction, but this does not mean that it is not funny” (Smuts, 2010, p 341).

Humor kan in sommige situaties inderdaad ongepast zijn, maar dat betekent volgens Smuts niet dat humor daarom een normatief concept is. Zelf wanneer we het misplaatst vinden, kunnen we erkennen dat een bepaalde grap of situatie grappig is voor een ander (Smuts, 2010, p 341).

Gaut stelt echter dat “*A comedy presents certain events as funny (prescribing a humorous response to them), but, if this involves being amused at heartless cruelty, then the work is not funny [...] or at least its humor is flawed*” (Gaut, 2007, p 233 in Smuts, 2010, p 342).

Smuts stelt zich de vraag of het feit dat de humor moreel gebrekkig is, er effectief toe zou leiden dat iets minder grappig is. Gaut verklaart het volgende:

“The notion of the funny is distinct not just from the object of laughter, as noted earlier, but also from that which people as a matter of fact find funny [...] the notion of the funny (or amusing, or humorous) is a normative one, it is not simply what causes humorous reactions that makes it funny, it is what merits or makes appropriate such reactions” (Gaut, 2007, p 61 in Smuts, 2010, p 342).

Smuts vindt deze definiëring problematisch, aangezien wat een mop grappig maakt en de morele verdienste van een grap twee verschillende zaken zijn. (Smuts, 2010, p 342).

Volgens Sankowski is iemand slechts verantwoordelijk voor zijn emoties in zoverre hij die kan controleren (Sankowski, 1977 in Smuts, 2010, p 343). Smuts concludeert daaruit dat iemand dus slechts verantwoordelijk geacht kan worden voor zijn gevoel voor humor in zoverre hij dat kan sturen.

“Yet to be fully developed by any humor theorist, a related argument might be that in so far as humor can be blocked, if a particular type of joke could be harmful in some way, then not taking steps, not undergoing training, to block this type of humor could be a culpable omission. In as much as we are responsible for our sense of humor, we could be held responsible for the harm caused by finding something funny” (Smuts, 2010, p 343).

Volgens Smuts is de morele status van humor afhankelijk van de effecten ervan. Hij denkt immers niet dat het nodig is om welbepaalde opvattingen te hebben om welbepaalde vormen van humor te appreciëren. Daarbij stelt hij zich de vraag dat zelf wanneer dit wel het geval zou zijn, het hebben van deze opvattingen per se schadelijk zou zijn. (Smuts, 2010, p 344). De schadelijkheid van humor zit volgens Suls niet in de grap zelf, maar in het lachen dat het veroorzaakt:

“Humor does not directly cause harm, but since it can snowball into laughter, we might have some responsibility to control our sense of humor if laughing can result in harm. The sense of humor is under weak control, but we can steel ourselves against other’s attempts to make us laugh. In general, laughter is more controllable than the sense of humor, since with great effort it can usually be quelled, even after it starts” (Smuts, 2010, p 344).

Hierbij haalt hij zijn inspiratie bij Plato en Hobbes, die inderdaad erkenden dat lachen iemand kan kwetsen (Smuts, 2010, p 345).

“In so far as laughter can cause harm, and in so far as laughter is caused by humor, and in so far as our sense of humor can be trained and blocked, we can be culpable for finding something funny” (Smuts, 2010, p 345).

Smuts vat zijn argument samen als volgt:

“One is responsible for their sense of humor, and the experience of humorous amusement is a culpable omission, in so far as it reasonably could have been blocked but, instead, snowballs into harmful laughter; conversely, one is not responsible for the effects of laughter in so far as the laughter is involuntary” (Smuts, 2010, p 345).

We kunnen ons dan de vraag stellen wanneer lachen vrijwillig of onvrijwillig is. Lachen ontstaat over het algemeen op twee manieren: het kan een bewuste, communicatieve daad zijn of het kan veroorzaakt worden door een impuls van buitenaf. In het eerste geval is het lachen dus vrijwillig en bewust, in het tweede geval kan lachen beschouwd worden als een reactie op een prikkel en als onbewust. (Gervais en Wilson, 2005 in Scott, Lavan, Chen en McGettigan, 2014, p 618)

Ruch en Ekman (2001) maken een onderscheid tussen spontaan en vrijwillig lachen. Spontaan lachen is emotioneel en onvrijwillig en degene die lacht probeert zich ook niet in te tomen. Het lachen is impulsief en aangenaam. Tijdens het lachen vergeet de lachende persoon eventjes zijn pijn en zijn zorgen (Ruch en Ekman, 2001, p 428). Het spontane lachen kan niet moedwillig worden geproduceerd. Wanneer men bewust begint te lachen of lachgeluiden imiteert, is er sprake van vrijwillig of ‘fake’ lachen, zoals bijvoorbeeld lachen op commando of wanneer iemand wil doen alsof hij een mop snapt of apprecieert. Vrijwillig lachen kan evenwel geleidelijk overgaan in spontaan lachen (Ruch en Ekman, 2001, p 428).

Smith (2008) is het hier echter niet mee eens. Volgens haar is lachen altijd gedeeltelijk vrijwillig. Daarbij haalt ze het hoger vernoemde voorbeeld van de lach van de Samoanen aan. Ze stelt dat lachen aangeleerd moet zijn, aangezien de Samoanen anders lachen dan wij. Dat impliceert dan weer dat lachen geen instinctief gedrag is, ook niet wanneer het spontaan gebeurt, en dat alle lachen dus vrijwillig is (Smith, 2008, p 9).

Als we zoals Smith aannemen dat lachen altijd vrijwillig is in zekere zin, kunnen we er dus van uitgaan dat men altijd verantwoordelijk is voor de gevolgen van zijn of haar lachen. Een tegenargument zou kunnen zijn dat lachen een emotie is en dat emoties buiten onze wil liggen (Chafe, 2007), maar ook daarop heeft Smith een gepast antwoord klaar:

“Emotions are considered to be “triggered by external events that are beyond the volition of the person experiencing them;” they are contrasted with thought; they are contagious, universal, and beyond the capacity of language to describe them. [...] Emotions seem to be both something we do and something that happens to us. In the case of humor, there are times when people “do laughter,” and other times when they are “done by humor.” Being done by humor is his somewhat awkward way of talking about the situation that ethnomethodologists call “flooding out.” Sometimes laughter is something we do - the product of active agency - , but at other times laughter takes over us” (Chafe, 2007 en Katz, 1999 in Smith, 2008, p 4).

Hoewel lachen meestal een emotioneel gebeuren is, is het lachen in conversaties toch veelal vrijwillig (Scott et al., 2014, p 618). Conversaties zijn meestal zo opgebouwd dat het lachen aan het einde van een zin of een uitleg komt. Volgens onderzoek zou in een conversatie per tien minuten ongeveer vijf keer gelachen worden. Degene die aan het woord is, is bovendien degene die het meest lacht. Daarnaast blijkt dat mensen wanneer ze in gezelschap zijn maar liefst dertig keer meer geneigd zijn om te lachen dan wanneer ze alleen zijn (Scott, et al., 2014, p 618).

Waar we het volgens mij wel over eens kunnen zijn, is dat iemand wel verantwoordelijk treft voor het uitten van een humoristische boodschap. Lachen kan nog een ongewilde reactie op een prikkel zijn, het vertellen van een grap, het tekenen van een cartoon of het op een andere manier uitten van een humoristische boodschap, is een bewuste daad. Wanneer iemand een humoristische boodschap uit, weet deze dat dit een lachreactie bij anderen kan veroorzaken. In dat geval ligt de verantwoordelijkheid volgens mij dan ook eerder bij degene die de boodschap uit dan bij degenen die erom lachen.

Is het uiten van een humoristische boodschap die kan kwetsen dan ook per definitie onethisch? Ik meen alvast van niet. Ten eerste kunnen we ons de vraag stellen of het de bedoeling van de zender is om iemand of een bepaalde groep te kwetsen, of dat hij enkel zijn ontvangers wilt vermaken. Intenties zijn echter moeilijk te achterhalen (Buekens, 1994).

Tenzij het duidelijk om pestgedrag gaat en iemand persoonlijk geviserd wordt, lijkt het mij dan ook de beste optie om de zender het voordeel van de twijfel te geven. Volgens Bergson hoeft humor bovendien ook niet ‘juist’ te zijn.

“En ce sense, le rire ne peut etre absolument juste. [...] Il ne doit pas non plus être bon. Il a pour fonction d’intimider en humiliant. Il n’y réussirait pas si la nature n’avait laissé à cet effet, dans les meilleurs d’entre les hommes, un petit fonds de méchanceté, ou tout au moins de malice” (Bergson, 2012, p 151).

We kunnen ons verder de vraag stellen: wat met iemand die lacht met tragedies?

Steve Allen stelde al in 1957 dat het komische ‘tragedie plus tijd is.’

“Man jokes about the things that depress him, but he usually waits till a certain amount of time has passed. [...] I guess you can make a mathematical formula out of it. Tragedy plus time equals comedy” (Allen, 1957 in O’Toole, 2013, para. 5)

Die mathematische formule waar hij het doen over had, werd in 2013 uitgewerkt door Peter McGraw, Lawrence E. Williams, en Caleb Warren.

“The key to avoiding a “too soon” comedy fail or a “too late” comedy dud is matching the right degree of violation with the right amount of distance. With this in mind, we propose a modification to the popular saying, “humor is tragedy plus time.” Transforming tragedy into comedy requires time, not too little yet not too much.” (McGraw et al., 2013, p 571)

Volgens de theorie van psychologische afstand zouden we ervan uit kunnen gaan dat hoe verder een gebeurtenis van ons verwijderd is, zowel emotioneel als in tijd en ruimte, hoe meer we ermee kunnen lachen (Hemenover en Schimmack, 2007 en McGraw et al., 2012 in McGraw et al., 2013). Onderzoek toont echter aan dat dit varieert naargelang de ernst van de gebeurtenis. Bij licht negatieve gebeurtenissen, zoals het stoten van een teen, heeft afstand net een negatieve invloed op de geestigheid ervan (McGraw et al., 2013).

McGraw et al. onderzochten de case van de orkaan Sandy. Zij stelden vast dat het moment waarop de humor omtrent de tragedie piekte, 36 dagen na de ramp was. Na ongeveer 100 dagen namen de grappen weer af (McGraw et al., 2013, p 568-571). Deze 36 dagen kunnen een indicatie zijn, maar het lijkt mij aangewezen om gebruik te maken van zijn gezond verstand vooraleer men grappen maakt over een tragedie en probeert aan te voelen wanneer het juiste moment is om te lachen met een tragedie.

Smuts geeft tot slot nog deze raad mee voor het analyseren van een grap:

“Never attribute to an -ism what can be adequately explained by formal properties of a joke.” (Smuts, 2010, p 339).

5.5 Conclusie: is er een grens?

Wie verwachtte om in dit hoofdstuk dé grens van humor te weten te komen, moet ik helaas teleurstellen. Na meer dan een jaar intensief bezig geweest te zijn met humor, heb ik haar zelf ook niet gevonden. Een mogelijke verklaring kan zijn dat er nu eenmaal geen concrete grens is. Voor wie dan toch per se een soort grens wilt vinden, heb ik goed nieuws. Deze grenzen bevinden zich dichterbij dan u denkt, namelijk in uw eigen gezond verstand. Doorheen mijn zoektocht is mij immers één ding duidelijk geworden: humor is voor iedereen iets anders.

Wat ik u wel kan bieden, is aangeven waar volgens mij de grens van humor ligt. U hoeft mij niet te geloven, maar ik heb tenslotte toch een jaar rond het thema gewerkt nietwaar.

Humor is op zich immers al een soort grensoverschrijding (Kuipers, 2001) Dit hoeft niet per se erg te zijn. Ook met iemand lachen is niet per se onethisch, aangezien dit volgens Bergson (2012) vooral een corrigerende functie heeft. Daarnaast kan humor mediëren bij conflicten, is het een meerwaarde in relaties, is het goed voor de gezondheid, kan het helpen om om te gaan met de gruwel van de oorlog en kan het bepaalde denkbeelden blootleggen en aankaarten. En bovenal is humor ook gewoon erg vermakelijk. Wanneer humor hiervoor gebruikt wordt, is er volgens mij dan ook geen enkel probleem. Wat ik wel problematisch vind, is wanneer het voornaamste doel van humor kwetsen is. Humor kan ook kwetsen buiten de wil van de zender om. Dit is jammer, maar niet onethisch. Humor die er in de eerste plaats op gericht is om iemand te viseren en te kwetsen, is dat volgens mij wel.

Ik besef dat ik hiermee niets wereldschokkends zeg, maar ik ben er wel van overtuigd dat het de simpele waarheid is.

6. BESLUIT

Humor is een complex begrip dat niet gemakkelijk te definiëren valt. Dit zien we alleen al aan de vele uiteenlopende definities van het begrip, zowel in woordenboeken als door theoretici. Volgens sommigen is humor een normatief begrip en ligt dus vast wat grappig is en wat niet, terwijl anderen stellen dat humor persoonlijk is en het dus van de betekenisgever afhangt of iets al dan niet humor is. Bovendien zijn er meer dan 100 theorieën omtrent humor te vinden. Het is moeilijk om te zeggen dat één theorie de juiste zou zijn. Elke theorie bevat wel een vorm van waarheid.

Kritiek op humor is van alle tijden. De aard van de kritiek is echter wel veranderd. Waar er vroeger vooral kritiek werd gegeven op humor zelf en humor op zich gezien werd als onethisch, is de kritiek nu eerder gericht op de onderwerpen van humor.

Doorheen de geschiedenis werd humor vaak afgeschilderd als negatief en als iets wat vermeden zou moeten worden. Humor zou huichelachtig, nutteloos, onverantwoordelijk, hedonistisch, vijandig en dwaas zijn. Bovendien zou het anarchie aanmoedigen en leiden tot een verlies van zelfcontrole. Toch heeft humor ook een aantal functies. Het is bevorderlijk voor de gezondheid, is een meerwaarde in relaties, is een uitstekende mediator bij conflicten, kan bepaalde denkbeelden blootleggen en aankaarten, kan dienen als correctie en kan mensen helpen de gruwel van de oorlog wat draaglijker te maken.

In veel literatuur worden humor, lachen en amusement door elkaar gebruikt. Om tot een ethiek van humor te komen, lijkt het mij nochtans belangrijk om deze drie begrippen gescheiden te houden. Humor leidt vaak tot lachen en amusement, maar zeker niet in alle gevallen. Humor kan ook leiden tot gevoelens van schaamte, vernedering, onbegrip, verdriet, spijt, woede, ergernis en zo meer. In sommige extreme gevallen, zoals we begin dit jaar nog gemerkt hebben, kunnen deze gevoelens zo heftig zijn dat mensen overgaan tot aanslagen. Wanneer we humor echter blijven associëren met amusement en lachen, sluiten we een belangrijk aspect van humor uit. We moeten er immers rekening mee houden dat humor negatieve gevolgen kan hebben, ook al ligt dit buiten de wil van de zender van de boodschap. Enkel als we dit erkennen, kunnen we volgens mij tot een bruikbare en waardevolle ethiek van humor komen.

Wanneer we een grap maken of ermee lachen, dragen we een zekere morele verantwoordelijkheid. Een vraag die op veel lippen brandt, zowel bij professionele humoristen, occasionele grappenmakers aan togen al mensen die gewoon graag genieten van humor, is: wat kan nu op vlak van humor en wat niet?

Het lijkt mij echter moeilijk om tot een volledige consensus te komen, aangezien ik denk dat er altijd mensen zullen zijn die vinden dat er werkelijk met alles gelachen kan worden, net zoals ik denk dat er altijd mensen zullen vinden dat er met bepaalde onderwerpen niet gelachen mag worden. In het Frans zegt men wel eens "*Des goûts et des couleurs, on ne discute pas.*" Net omdat humor zo persoonlijk is en voor iedereen iets anders kan inhouden, denk ik dat het debat altijd gaat blijven bestaan.

Echte concrete regels gaan opstellen over wat wel en niet toegelaten moet worden op vlak van humor, lijkt mij niet aangewezen. Anders neigen we opnieuw naar censuur, wat niet de bedoeling kan zijn. Zoals Bas Jongelen stelt, is het recht op vrije meningsuiting een voorwaarde om humor te kunnen hebben in een maatschappij. Er zijn echter wel een aantal ongeschreven regels waarmee men rekening kan houden. Een eerste bepaling is dat er voor elke grap een bepaalde tijd en plaats is. Dat is vooral belangrijk als het gaat om onderwerpen die wat gevoeliger liggen in de maatschappij. Volgens onderzoek is het aangewezen tijdstip om grappen te maken over tragedies na 36 dagen. Dit kan een richtlijn zijn, maar het lijkt mij

vooral een kwestie van aanvoelen. Een vaak gehoorde opmerking is dat veel afhangt van de kwaliteit van de mop. Zo zeiden veel comedians dat ze er geen behoefte aan hebben om gratis grappen te maken over gevoelige onderwerpen, maar dat ze eventueel wel een grap zouden maken over zo'n onderwerpen als het écht een goede grap is. Een andere richtlijn die door veel comedians en door de VRT gehanteerd wordt, is dat het niet de bedoeling is om personen echt te viseren. Zo kan je de Islam als gegeven bekritisieren, maar is het niet de bedoeling om een bepaalde moslim in het vizier te gaan nemen. Voor publieke figuren wordt echter een uitzondering gemaakt. Aangezien zij in een sterke positie staan en geacht worden in staat te zijn om zichzelf te verdedigen, wordt aangenomen dat zij tegen meer moeten kunnen.

Volgens mij zou het maken van grappen over gevoelige onderwerpen net aangemoedigd moeten worden, op voorwaarde dat het respectvol blijft. Wanneer je een grap maakt over een bepaald onderwerp, neem je de spanning die omtrent dat onderwerp heerst net weg. Humor is dus ideaal om alles even te relativiseren en een uitstekende mediator bij conflicten.

Humor is een bron van vermaak. Een groot deel van het plezier dat we ervaren bij humor, komt net doordat er bepaalde grenzen overschreden worden. Humor gaan reglementeren en aan banden leggen, lijkt mij dan ook vrij zinloos. Bovendien zou het karakter van humor er net door verloren gaan. Beyen en Verberckmoes stellen dan ook nog eens dat het opleggen van normen op vlak van humor net een omgekeerd effect zou hebben, aangezien mensen dan nog meer geneigd zouden zijn om deze normen te overtreden (Beyen en Verberckmoes, 2006, p 28).

Er zijn wel een aantal zaken die we in acht kunnen nemen. De ruimtelijke, maatschappelijke en temporele context zijn erg bepalend voor de morele beoordeling van een grap. Bepaalde grappen kunnen binnen verschillende contexten op een heel andere manier beoordeeld worden.

Zo was seksualiteit in de tijd van Freud, het begin van de 20^e eeuw, iets dat onderdrukt moest worden en was het geen probleem om te spreken over etnische verschillen. Het is dan ook daarom dat hij seksuele humor problematiseerde en etnische humor niet. In onze huidige maatschappij wordt er echter vrijuit gesproken over seks en wordt verneen racisme een steeds groter issue. Seksuele humor wordt over het algemeen niet langer beschouwd als een gevolg van seksuele frustratie of lust, terwijl grappen over etnische minderheden vaak wel geassocieerd worden met onderliggende racistische opvattingen.

Seksistische of racistische grappen vertellen of grappig vinden, betekent echter niet dat men per definitie ook een seksist of een racist is. Volgens Smuts is het immers noch een voorwaarde, noch een noodzaak om het eens te zijn met de veronderstellingen waarop een grap gebaseerd is om deze grap grappig te vinden. Kuipers toonde dan weer aan dat het maken van moppen die als racistisch beschouwd kunnen worden eerder te maken heeft met een dynamiek van plezier, verzet en verbod. Omdat het in principe 'not done' is om moppen te maken over minderheden, kan het heel bevrijdend voelen om dit net wel te doen.

Ook kan het dat sommige onderwerpen op een bepaald moment nog te ‘vers’ en te pijnlijk zijn om grappen over te maken, maar dat het op een later moment wel zou kunnen.

Humor brengt een psychologische verschuiving teweeg, maar die verschuiving kan voor iedereen anders zijn. Deze verschuiving kan als leuk, neutraal of storend worden beschouwd. Ook de mate waarin iemand iets leuk of storend vindt kan variëren van persoon tot persoon. Net omdat eenzelfde grap door iedereen anders gepercipieerd kan worden, kunnen debatten rond humor soms moeilijk zijn volgens mij. Sommige mensen begrijpen niet waarom iemand een bepaalde grap niet apprecieert, terwijl diegene zich net kan afvragen wat anderen er zo grappig aan vinden.

Met dit in het achterhoofd, komen we al een heel eind wat de ethiek omtrent humor betreft. Degene die humoristische boodschappen verspreidt kan in het achterhoofd houden dat zijn uitingen niet bij iedereen dezelfde psychologische verschuiving teweeg zullen brengen en dat het mogelijk is dat zijn uiting bij bepaalde personen negatieve emoties teweeg kan brengen.

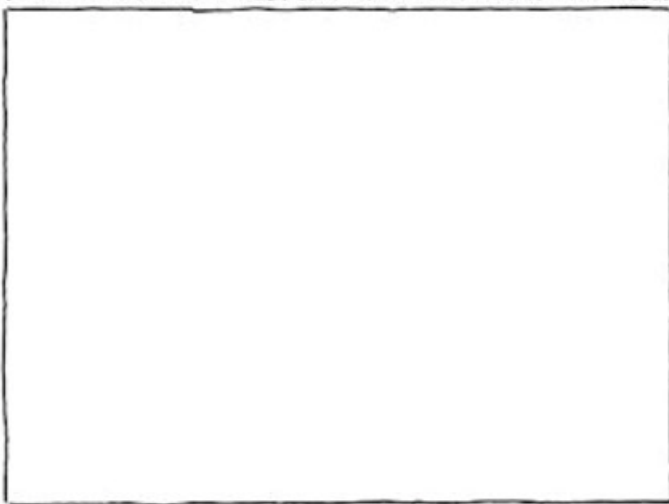
De ontvanger van zijn kant moet dan weer begrijpen dat humor in de meeste gevallen niet bedoeld is om te kwetsen en niet gestoeld is op echte attitudes. Iemand die een seksistische of racistische mop maakt, is daarom nog geen seksist of racist.

Iemand die een humoristische boodschap uit, heeft een aantal morele verantwoordelijkheden. Uit onderzoek bleek dat niet de humor op zich, maar het feit dat ermee gelachen wordt kwetsend kan zijn. Wanneer iemand een humoristische boodschap uit, weet diegene dat ermee gelachen wordt. Deze persoon is dan ook verantwoordelijk voor het gelach. Humor die kan kwetsen is volgens mij niet per se onethisch, zolang dat kwetsen niet het doel was van de zender. Met een portie gezond verstand en een dosis empathie komen we al een heel eind.

Verder zou ik iedereen aanraden om grapjes te maken, zich te amuseren en te lachen zonder er teveel over na te denken. Humor is tenslotte iets wat we vooral niet te serieus moeten nemen.

Als afsluiter geef ik u nog graag even deze cartoon politiek correcte cartoon mee:

PLEASE ENJOY THIS CULTURALLY, ETHNICALLY, RELIGIOUSLY,
AND POLITICALLY CORRECT CARTOON RESPONSIBLY. THANK YOU.

Bron: Morreall, 2009, p 1

7. BIBLIOGRAFIE

1. Aristoteles, 2009. *The Nicomachean Ethics*. New York, Oxford University Press.
2. Bardon, 2005. The Philosophy of Humor. In *Comedy: A Geographic and*
3. Belga, 2006. *Toch veroordeling voor presentator en regisseur "Kan dit?!"* Online: [<http://www.gva.be/cnt/oid375141/archief-toch-veroordeling-voor-presentator-en-regisseur-kan-dit>] Raadpleging: 06/03/2015
4. Berger, 1993. *An Anatomy of Humor*. New Jersey, Transaction Publishers.
5. Bergson, 1993. *Het lachen : studie over de betekenis van het komische*. Amsterdam, Boom.
6. Bergson, 2012. *Le rire: essai sur la signification du comique*. Parijs, Les Presses Universitaires de France.
7. Beyen en Verberckmoes, 2006. *Humor met een verleden*. Leuven, Universitaire Pers Leuven.
8. Bourdieu, 2013. *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Londen, Routledge.
9. Bremmer en Roodenburg, 1997. *A Cultural History of Humour: From Antiquity to the Present Day*. Manhattan, Wiley.
10. Bressler en Balshine, 2005. The influence of humor on desirability. *Evolution & human behaviour*, 27 (1), pp 29–39.
11. Buekens, 1994. *Een mens en zijn intenties: een filosofie van het handelen*. Kappellen, Pelckmans.
12. Buijzen en Valkenburg, 2004. Developing a typology of humor in audiovisual media. *Media psychology*, 6(2), pp 147-167.
13. Canvas, 2014. *Helden van de lach – Alex Agnew*
14. Canvas, 2015. *Reyers Laat, 7/1/2015*.
15. Catanescu en Tom, 2001. Types of humor in television and magazine advertising. *Review of Business*, 22(1/2), pp 92-95.
16. Chafe, 2007. *The Importance of Not Being Earnest: The Feeling Behind Laughter and Humor*. Amsterdam, John Benjamin's BV.

17. Coen, 2010. *Waarom wij lachen*. Online:
[\[http://www.filosofie.nl/nl/artikel/26675/waarom-wij-lachen.html\]](http://www.filosofie.nl/nl/artikel/26675/waarom-wij-lachen.html) Raadpleging:
 02/05/2015
18. Collins Dictionary. Online: [\[http://www.collinsdictionary.com/\]](http://www.collinsdictionary.com/) Raadpleging:
 02/05/2015
19. Daily Mail Reporter, 2008. *Jim Bowen brings the world's oldest joke book to the London stage... and reveals the ancestor of Monty Python's Dead Parrot*. Online:
[\[http://www.dailymail.co.uk/news/article-1085403/Jim-Bowen-brings-worlds-oldest-joke-book-London-stage--reveals-ancestor-Monty-Pythons-Dead-Parrot.html\]](http://www.dailymail.co.uk/news/article-1085403/Jim-Bowen-brings-worlds-oldest-joke-book-London-stage--reveals-ancestor-Monty-Pythons-Dead-Parrot.html)
 Raadpleging: 15/03/2015
20. Danna, 1992. *Advertising and Popular Culture: Studies in Variety and Versatility*. Ohio, Bowling Green State University Popular Press.
21. De Rynck en Pieters, 2007. *Komt een Griek bij de dokter: Humor in de Oudheid*. Amsterdam, Polak en Van Genneep.
22. De Rynck, 2008. *De grapjas*. Amsterdam, Polak en Van Genneep.
23. De Wereld Leert Door, 15/2/2013. Online: [\[http://www.npowetenschap.nl/videos/de-wereld-leert-door/humor-in-de-middeleeuwen.html\]](http://www.npowetenschap.nl/videos/de-wereld-leert-door/humor-in-de-middeleeuwen.html) Raadpleging: 10/07/2015
24. Descartes, 1649. Online: [\[http://www.ac-grenoble.fr/PhiloSophie/file/descartes_passions.pdf\]](http://www.ac-grenoble.fr/PhiloSophie/file/descartes_passions.pdf) Raadpleging: 05/02/2015
25. Dictionnaire Le Robert. Online: [\[https://www.lerobert.com/\]](https://www.lerobert.com/)
26. Doodeman, n.d. *Grappen en moraal, een interview met filosoof Thomas Nys*. Online:
[\[https://achterdelach.wordpress.com/2013/11/01/grappen-en-moraal-een-interview-met-filosoof-thomas-nys/\]](https://achterdelach.wordpress.com/2013/11/01/grappen-en-moraal-een-interview-met-filosoof-thomas-nys/) Raadpleging: 01/02/2015
27. Duden Online. Online: [\[http://www.duden.de/\]](http://www.duden.de/)
28. Eastman, 2009. *Enjoyment of Laughter*. New Jersey, Transaction Publishers
29. Eisend, 2009. *A meta-analysis of humor in advertising*. Online:
[\[https://www.academia.edu/9191826/A meta-analysis of humor in advertising\]](https://www.academia.edu/9191826/A_meta-analysis_of_humor_in_advertising)
 Raadpleging: 14/03/2015
30. Europees Hof voor de Rechten van de Mens, 2002. *Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens*. Straatsburg, Europees Hof voor de Rechten van de Mens.
31. Euwema en Verbeke, 2010. Een Belgenmop? Over de rol van media en humor bij politieke conflicten. Tijdschrift Conflicthantering No. 2, pp. 27-34.
32. evg, 2014. *'Slechte grap' over ebola kost 2.500 euro*. Online:
[\[http://www.standaard.be/cnt/dmf20141031_01352930\]](http://www.standaard.be/cnt/dmf20141031_01352930) Raadpleging: 14/03/2015

33. Franzini, 2001. Humor in therapy: the case for training therapists in its uses and risks. *J Gen Psychol.*, 128(2), pp 170-193.
Geraadpleegd: 10/12/2014
34. Giglio, R., n.d. *17th Century Jokes & Humor*. Online:
[<http://www.ecwsa.org/ent17centjokesandhumor.html>] Raadpleging: 04/05/2015
35. Gruner, 1997. *The Game of Humor: A Comprehensive Theory of Why We Laugh*. New Jersey, Transaction Publishers.
36. Gulas en Weinberger, 2006. *Humor in Advertising: A Comprehensive Analysis*. New York, M.E. Sharpe Inc.
Historical Guide, ed. by Maurice Charney. Connecticut, Greenwood Press.
37. Howe, 2002. The origin of humor. *Medical Hypotheses* 59(3), pp 252-254.
Information Processing Analysis, *The Psychology of Humor*.
38. Kant, 2000. *Critique of the Power of Judgment*. Cambridge, Cambridge University Press.
39. Kuipers, 2001. *Goede humor, slechte smaak: een sociologie van de mop*. Amsterdam, Boom.
40. Kuipers, 2005. De strenge regels van de etnische grap: over de gevaren en de noodzaak van humor in een multiculturele samenleving. *Migrantenstudies*, 21(4) pp. 194-204.
41. Lamoot, 2013. *Een goede gore grap maakt de wereld weer mooi*. Online:
[<http://www.demorgen.be/podium/een-goede-gore-grap-maakt-de-wereld-weer-mooi-a1562087/>] Raadpleging: 06/04/2015
42. Larousse. Online: [<http://www.larousse.fr/>]
43. Long en Greaser, 1988. Wit and Humor in Discourse Processing. *Discourse*
44. Lyttle, 2002. *The ethics of humor: Preliminary thoughts*. Online:
[<http://www.jimlyttle.com/PDF/Learneds.pdf>] Geraadpleed: 03/12/2014
45. Machovec, 2012. *Humor: Theory, History, Applications*. Bloomington, iUniverse Print.
46. Martin, 2003. *The Psychology of Humor: An Integrative Approach*. Londen, Elsevier Academic Press.
47. Martin, 2004. Sense of humor and physical health: Theoretical issues, recent findings, and future directions. *Humor*, 17(1/2), pp 1–19.

48. Martin, Puhlik-Doris, Larsen, Gray, en Weir, 2003. Individual differences in the uses of humor and their relation to psychological well-being: Development of the humor styles questionnaire. *Journal of Research in Personality*, 37, pp. 48-75
49. McGraw, Williams en Warren, 2013. The Rise and Fall of Humor: Psychological Distance Modulates Humorous Responses to Tragedy. *Social Psychological and Personality Science*, XX(X), pp 1-7.
50. Meyer, 2000. Humor as a Double-Edged Sword: Four Functions of Humor in Communication. *Communication Theory* 3, pp 10-33.
51. Michael Mulkay, 1988. *On humour: its nature and its place in modern society*. Oxford: Polity Press.
52. Morreall, 1983. *Taking laughter seriously*. Albany: State University of New York Press.
53. Morreall, 1987. *The Philosophy of laughter and humor*. Albany, State University of New York Press.
54. Morreall, 2009. *Comic Relief: A comprehensive philosophy of Humor*. Oxford, Wiley-Blackwell.
55. N.N., 2013. *Medieval Jokes*. Online:
[\[http://www.medievalists.net/2013/08/30/medieval-jokes/\]](http://www.medievalists.net/2013/08/30/medieval-jokes/) Raadpleging: 04/05/2015
56. N.N., 2007. *Presentatrice veroordeeld voor grap met Zweedse premier*. Online:
[\[http://www.hln.be/hln/nl/959/Bizar/article/detail/71781/2007/11/09/Presentatrice-veroordeeld-voor-grap-met-Zweedse-premier.dhtml\]](http://www.hln.be/hln/nl/959/Bizar/article/detail/71781/2007/11/09/Presentatrice-veroordeeld-voor-grap-met-Zweedse-premier.dhtml) Raadpleging: 30/04/2015
57. N.N., 2008. *The world's ten oldest jokes revealed*. Online:
[\[http://www.wlv.ac.uk/about-us/news-and-events/latest-news/2008/august-2008/the-worlds-ten-oldest-jokes-revealed.php\]](http://www.wlv.ac.uk/about-us/news-and-events/latest-news/2008/august-2008/the-worlds-ten-oldest-jokes-revealed.php) Raadpleging: 04/05/2015
58. N.N., 2011. *Affecten, emoties en expressie*. Online:
[\[http://www.lambo.nl/sites/lambo.nl/files/art_source_files/affecten_emoties_en_expressie_in_de_kunst.pdf\]](http://www.lambo.nl/sites/lambo.nl/files/art_source_files/affecten_emoties_en_expressie_in_de_kunst.pdf) Raadpleging: 15/03/2015
59. N.N., 2015. *Al-Qaidaleider Jemen eist aanslag op Charlie Hebdo op in videoboodschap*. Online:
[\[http://www.hln.be/hln/nl/960/Buitenland/article/detail/2181585/2015/01/14/Al-Qaidaleider-Jemen-eist-aanslag-op-Charlie-Hebdo-op-in-videoboodschap.dhtml\]](http://www.hln.be/hln/nl/960/Buitenland/article/detail/2181585/2015/01/14/Al-Qaidaleider-Jemen-eist-aanslag-op-Charlie-Hebdo-op-in-videoboodschap.dhtml) Raadpleging: 01/02/2015.

60. N.N., 2015. *Honderdduizenden op straat tegen Mohammed-cartoons*. Online: [<http://www.hln.be/hln/nl/1275/Islam/article/detail/2186880/2015/01/19/Honderdduizenden-op-straat-tegen-Mohammed-cartoons.dhtml>] Raadpleging: 02/02/2015
61. N.N., 2015. *Paus: "Persvrijheid kent grenzen als godsdienst wordt beledigd"*. Online: [<http://www.hln.be/hln/nl/960/Buitenland/article/detail/2182965/2015/01/15/Paus-Persvrijheid-kent-grenzen-als-godsdienst-wordt-beledigd.dhtml>] Geraadpleegd: 02/02/2015
62. N.N., 2015. *Vier op de tien Fransen zien Mohammed-cartoons liever niet gepubliceerd*. Online: [<http://www.hln.be/hln/nl/1275/Islam/article/detail/2185951/2015/01/18/Vier-op-de-tien-Fransen-zien-Mohammed-cartoons-liever-niet-gepubliceerd.dhtml>] Raadpleging: 01/02/2015
63. N.N., n.d. *The Act of Creation*. Online: [http://www.oocities.org/icstirk/Teaching09/Act_of_creation.html] Geraadpleegd: 10/07/2015.
64. N.N., n.d. *The world's oldest fart joke ... and 9 others you had to be there for*. Online: [<http://newslite.tv/2008/08/01/the-worlds-oldest-fart-joke-an.html>] Geraadpleegd: 04/05/2015
65. N.N., n.d. *Theorieën over humor*. Online: [<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:sjXed7y-BfYJ:www.home.zonnet.nl/bloemberg111/2theorieen.doc+&cd=1&hl=nl&ct=clnk&gl=be>] Geraadpleegd: 02/03/2015
66. N.N., n.d. *Victorian Jokes*. Online: [<http://www.morticom.com/jokesvictorian.htm>] Raadpleging: 04/05/2015
67. N.N., n.d. *Ziekte en dood*. Online: [<http://www.literatuurgeschiedenis.nl/lg/18de/thema/lg18030.html>] Raadpleging: 15/03/2015
68. O'Toole, 2013. *Tragedy plus time*. Online: [<http://listserv.linguistlist.org/pipermail/ads-1/2013-June/127531.html>] Geraadpleegd: 18/05/2015
69. Oxford Dictionary Online. Online: [<http://www.oed.com/>]
70. Polimeni en Reiss, 2006. The First Joke: Exploring the Evolutionary Origins of Humor. *Evolutionary Psychology*, 4, pp 347-366. *Processes* 11(1), pp 35-60.

71. Quinn, J.T., 2001. *45 Jokes from The Laughter Lover*. Online:
[\[http://www.stoa.org/diotima/anthology/quinn_jokes.shtml\]](http://www.stoa.org/diotima/anthology/quinn_jokes.shtml) Raadpleging: 04/05/2015
72. Raskin, 1944. *Semantic Mechanisms of Humor*. Dordrecht, Reidel Publishing Company.
73. Ruch en Ekman, 2001. The expressive pattern of laughter. In *Emotion, qualia and consciousness*, edited by A. Kaszniak. Tokyo, World Scientific.
74. Schermer, R. A. Martin, N. G. Martin, Lynskey en Vernon, 2013. The general factor of personality and humor styles. *Personality and Individual Differences* (54), pp 890–893
75. Schmidt en Williams, 1977. The evolution of theories of humor. *Journal of Behavioral Science*, (1), pp 95-106.
76. Schulten, 1996. Humor in de Grieks-Romeinse wereld. In *Humor in geschiedenis en kunst*, Rudolf Dekker (ed.). Hilversum, Verloren BV.
77. Schulten, 2011. *Humor in de klassieke Oudheid*. Online:
[\[http://www.isgeschiedenis.nl/archiefstukken/humor_in_de_klassieke_oudheid/\]](http://www.isgeschiedenis.nl/archiefstukken/humor_in_de_klassieke_oudheid/)
 Geraadpleegd: 05/03/2015
78. Scott, Lavan, Chen en McGettigan, 2014. The social life of laughter. *Trends in Cognitive Sciences*, 18(12), pp 618-620.
79. Simon, 2002. *On Humour (Thinking in Action)*. Londen, Routledge.
80. Smith, 2008. *Laughter: Nature or Culture?* Online:
[\[https://scholarworks.iu.edu/dspace/bitstream/handle/2022/3162/Laughter%20nature%20culture1.pdf\]](https://scholarworks.iu.edu/dspace/bitstream/handle/2022/3162/Laughter%20nature%20culture1.pdf) Geraadpleegd: 30/03/2015
81. Smuts, 2010. The ethics of humor: Can your sense of humor be wrong? *Ethical Theory and Moral Practice* 13 (3), pp 333-347.
82. Suls, 1972. A Two-stage Model for the Appreciation of Jokes and Cartoons: an
83. Van Dale Online. Online:
[\[http://www.vandale.be/opzoeken/woordenboek#.Va8khPntlBc\]](http://www.vandale.be/opzoeken/woordenboek#.Va8khPntlBc)
84. Van de Voorde, 2013. *Als het publiek fatsoenlijker grappen wil, moet het zich fatsoenlijker gedragen*. Online: [\[http://www.demorgen.be/tvmedia/als-het-publiek-fatsoenlijker-grappen-wil-moet-het-zich-fatsoenlijker-gedragen-a1561469/\]](http://www.demorgen.be/tvmedia/als-het-publiek-fatsoenlijker-grappen-wil-moet-het-zich-fatsoenlijker-gedragen-a1561469/)
 Geraadpleegd: 06/04/2015
85. Vermeersch, 2005. *Grenzen aan de vrije meningsuiting*. Online:
[\[http://www.etiennevermeersch.be/artikels/politiek/grenzen-aan-de-vrije-meningsuiting\]](http://www.etiennevermeersch.be/artikels/politiek/grenzen-aan-de-vrije-meningsuiting) Geraadpleegd: 06/04/2015

86. Vilaythong, Arnau, Rosen en Mascaro, 2003. Humor and hope: Can humor increase hope? *Humor: International Journal of Human Research*, (16), pp 79-89.
87. VRT, 2014. *Programm charter*. Online:
[http://www.vrt.be/sites/default/files/attachments/Programm charter_juli2014.pdf]
88. Weisenberg, Tepper, en Schwartzwald, 1995. Humor as a cognitive technique for increasing pain tolerance. *Pain*, 63(2), pp 207-212.
89. Weisfeld, 1993. The adaptive value of humor and laughter. *Ethology and Sociobiology*, (14), pp 141-169.
90. Whipple en Courtney, 1981. How men and women judge humor: Advertising guidelines for action and research. *Current Issues & Research in Advertising*, 4(1), pp 43-57.
91. Wiseman, 2002. *Laughlab: The scientific search for the world's funniest joke*. Online:
[<https://richardwiseman.files.wordpress.com/2011/09/11-final-report.pdf>]
Geraadpleegd: 05/12/2014
92. Zijderveld, 2011. *Waarom wij lachen: Over De Grap, De Spot En De Oorsprong Van Humor*. Amsterdam, Cussee.
93. Ziv, 1988. Teaching and learning with humor: *Experiment and replication*. *Journal of Experimental Education*, (57), pp 5-15.